

**DET KONGELIGE
OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENT**

Deres ref

Vår ref
08/742

Dato

Vindkraft og kraftledninger på Fosen - klagesak

Innhold

1.	Bakgrunn	3
2.	Konklusjon	4
3.	Klager på de respektive konsesjonene	4
4.	Saksbehandlingen	7
4.1	Klagesaksbehandlingen	7
4.2	Innsigelse	7
4.3	Kunnskapsgrunnlag	7
5.	Departementets vurdering av klagene	8
5.1	Innledning	8
5.2	Grunnlaget for vindkraftanlegg og kraftledninger på Fosen	8
5.3	Overordnede planer for vindkraft	10
5.4	Forsvarets anlegg	11
5.5	Lokal aksept	12
5.6	Beitebruk	12
5.7	Manglende utredninger av sumvirkninger	13
5.8	Naturmangfold	14

Postadresse
Postboks 8148 Dep
0033 Oslo

<http://www.oed.dep.no/>

Kontoradresse
Akersgata 59

postmottak@oed.dep.no

Energi- og
vannressursavdelingen

Sentral: 22 24 90 90

Saksbehandler
Carl Fredrik Ekeberg
22246236
Org. nr. 977 161 630

5.8.1	Fugl.....	14
5.8.2	Vegetasjon og naturtyper	36
5.8.3	Før- og etterundersøkelser.....	45
5.9	Landskap – visuelle virkninger.....	46
5.9.1	Sørmarkfjellet vindkraftverk	46
5.9.1	Kvenndalsfjellet vindkraftverk	48
5.9.2	Roan vindkraftverk	49
5.9.3	Storheia vindkraftverk	51
5.9.4	132 kV samordnet nettilknytning	52
5.9.5	Samlede virkninger og den europeiske landskapskonvensjon	52
5.10	Inngrepsfrie områder.....	55
5.10.1	Sørmarkfjellet vindkraftverk	55
5.10.2	Roan vindkraftverk.....	56
5.10.3	Kvenndalsfjellet vindkraftverk	56
5.10.4	Storheia vindkraftverk	57
5.10.5	Samlet vurdering	58
5.11	Reiseliv og turisme.....	59
5.11.1	Sørmarkfjellet vindkraftverk	59
5.11.2	Roan vindkraftverk.....	60
5.11.3	Kvenndalsfjellet vindkraftverk	61
5.11.4	Storheia vindkraftverk	62
5.11.5	Vindkraftverkenes samlede betydning for reiselivet.....	63
5.12	Friluftsliv	64
5.12.1	Sørmarkfjellet vindkraftverk	64
5.12.2	Roan vindkraftverk.....	65
5.12.3	Kvenndalsfjellet vindkraftverk	67
5.12.4	Storheia vindkraftverk	67
5.12.5	132 kV samordnet nettilknytning	68
5.13	Støy, skyggekast og refleksblink.....	69
5.13.1	Sørmarkfjellet vindkraftverk	70
5.13.2	Roan vindkraftverk.....	71
5.13.3	Storheia vindkraftverk	72
5.14	Kulturminner og kulturmiljø	73
5.14.1	Sørmarkfjellet	74
5.14.2	Roan vindkraftverk.....	75
5.14.3	Kvenndalsfjellet vindkraftverk	77
5.14.4	Storheia vindkraftverk	78
5.15	Samiske interesser og reindrift.....	79
5.15.1	Klagene.....	79
5.15.2	Generelt om samiske rettigheter.....	81
5.15.3	Mangelfulle utredninger.....	90
5.15.4	Om Fosen reinbeitedistrikt og driftsgruppene	91
5.15.5	Konsesjonsprosessen på Fosen	95

5.15.6	Generelt om vindkraft og kraftledninger og påvirkningene på reindriften	95
5.15.7	De enkelte vindkraftverkenes virkninger for reindriften.....	99
5.16	Sikkerhet.....	115
6.	Departementets samlede vurdering av prosjektene.....	115
6.1	Sørmarkfjellet vindkraftverk.....	115
6.2	Roan vindkraftverk	116
6.3	Kvenndalsfjellet vindkraftverk.....	119
6.4	Storheia vindkraftverk.....	120
6.5	Samordnet 132 kV nettilknytning sør for Roan	122
6.5.1	Trasévurderinger	122
6.5.2	Samordnet nettilknytning Straum - Roan.....	126
7.	Statlig plan.....	127
8.	Vilkår og detaljplanlegging	127
9.	Ekspropriasjon.....	128
10.	Vedtak.....	129

1. BAKGRUNN

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) ga i fire vedtak av 7. juni 2010 konsesjon til følgende vindkraftanlegg på Fosen:

- Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Osen, Flatanger og Roan kommuner. Roan kommune er bare berørt av kraftledningen. Konsesjonssøker Sarepta Energi AS.
- Roan vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning i Roan kommune. Konsesjonssøker Sarepta Energi AS og TrønderEnergi Nett AS.
- Kvenndalsfjellet vindkraftverk i Åfjord kommune. Konsesjonssøker SAE Vind AS.
- Storheia vindkraftverk i Bjugn og Åfjord kommuner. Konsesjonssøker SAE Vind AS.

NVE ga i vedtak av samme dato konsesjon til følgende kraftledningsanlegg:

- 420 kV kraftledning Namsos-Roan-Storheia. Konsesjonssøker Statnett SF.
- 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan for Harbakfjellet, Storheia, Kvenndalsfjellet og Roan vindkraftverk. Konsesjonssøker Trønder Energi Nett AS.

Alle de seks vedtakene ble pålagt. NVE fant ikke grunn til å endre eller omgjøre sitt vedtak og sendte i brev av 1. mars 2011 sakene over til departementet for sluttbehandling. Klagesaken for 420 kV kraftledningen Namsos-Roan-Storheia vil bli behandlet i et eget vedtak.

2. KONKLUSJON

Olje- og energidepartementet opprettholder NVEs konsesjoner til vindkraftverkene Sørmarkfjellet, Roan, Kvenndalsfjellet og Storheia med tilhørende kraftledninger og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan.

For Roan vindkraftverk tas områdene Voliheia og Tverrfjellet inn i planområdet, mens haraheiadelen av vindkraftverket reduseres.

For Kvenndalsfjellet vindkraftverk endres maksimal installert effekt fra inntil 100 MW til inntil 120 MW.

Klagen fra Natur og Ungdom på 132 kV samordnet nettilknytning mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon tas til følge. Ledningen skal følge traséalternativ IV.

Klagen fra Tore Holm på 132 kV samordnet nettilknytning mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon tas til følge. Ledningen skal følge justert omsøkt trasé forbi Arnvika.

3. KLAGER PÅ DE RESPEKTIVE KONSESJONENE

Følgende har påklaget NVEs vedtak om konsesjon til Sørmarkfjellet vindkraftverk med 132 kV kraftledning:

- Flatanger kommune
- Sametinget
- Trondheims Turistforening
- Natur og Ungdom
- Naturvernforbundene i Sør og Nord-Trøndelag
- Vern Fosenhalvøya
- Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag
- Fosen Naturvernforening
- Naturvernforbundet i Namdalen
- Forum for Flatanger
- Fjellogfiske.no
- Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk
- Ole Krogfjord m.fl.
- Randi Aagedal Bøle
- Randi Skorstad og Odd Uran

Flatanger kommune har i brev av 19. desember 2011 orientert departementet om at kommunestyret har vedtatt å trekke klagen.

Følgende har påklaget NVEs vedtak om konsesjon til Roan vindkraftverk:

- Trondheims Turistforening
- Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord
- Natur og Ungdom
- Naturvernforbundene i Sør- og Nord-Trøndelag
- Vern Fosenhalvøya
- Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag
- Fosen Naturvernforening
- Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag
- Sametinget
- Ole Krogfjord m.fl.
- Inger Lise Eian og Bjørn Nordaune
- Einar Alstad
- Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk

Følgende har påklaget NVEs vedtak om konsesjon til Kvenndalsfjellet vindkraftverk

- Trondheims Turistforening
- Natur og Ungdom
- Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag
- Naturvernforbundene i Sør- og Nord-Trøndelag
- Vern Fosenhalvøya
- Sametinget
- Ole Krogfjord m.fl.
- Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk

Følgende har påklaget NVEs vedtak om konsesjon til Storheia vindkraftverk:

- Trondheims Turistforening
- Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe sør
- Natur og Ungdom
- Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag
- Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag
- Vern Fosenhalvøya
- Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag
- Sametinget
- Fosen Naturvernforening
- Ole Krogfjord m.fl.
- Mørreaunet Utmarkslag
- Odd Einar Støkkan og Øystein Braseth
- Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk
- Asbjørn Rømme og Liss Øvre Rømme

Følgende har påklaget NVEs vedtak om konsesjon til samordnet nettilknytning for fire vindkraftverk sør for Roan:

Strekningen Hubakken-Storheia:

- Trondheims Turistforening
- Natur og Ungdom
- Naturvernforbundene i Sør- og Nord-Trøndelag
- Vern Fosenhalvøya
- Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag
- Fosen Naturvernforening
- Sametinget
- Ole Krogfjord m.fl.
- Tore Holm
- John og Kåre Stigen
- Joenget Boforening, Jo-toppen Boforening og grunneiere
- Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk.

Strekningen Straum-Roan:

- Trondheims Turistforening
- Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord
- Forum for natur og friluftsliv i Nord- og Sør-Trøndelag
- Natur og Ungdom
- Naturvernforbundene i Sør- og Nord-Trøndelag
- Fosen Naturvernforening
- Sametinget
- Ole Krogfjord m.fl.
- Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk
- Vern Fosenhalvøya

Ved vedtak av 5. januar 2011 avviste NVE klagene fra Inger Lise Eian og Bjørn Nordaune, Odd Einar Støkken og Øystein Braseth, Aksjonsgruppa Nei til Roan vindkraftverk ved Inger Lise Eian og Fjellogfiske.no på grunn av manglende rettslig klageinteresse. Avvisningsvedtaket ble påklaget av Eian/Nordaune og Støkken/Braseth. På grunn av nye opplysninger om tilknytning til hytter som kan bli direkte berørt av de aktuelle vindkraftverkene, mente NVE at Eian/Nordaune og Støkken hadde rettslig klageinteresse. Siden Støkken og Braseth har fremsatt en felles klage tok NVE klagen til behandling.

Klagegrunnene vil fremgå av departementets vurdering av klagene nedenfor. For en nærmere redegjørelse vises det til klagene og NVEs KN-notat 5/2011 hvor klagene er sammenfattet.

4. SAKSBEHANDLINGEN

4.1 Klagesaksbehandlingen

I vurderingen av klagen kan departementet prøve alle sider av saken og ta hensyn til nye omstendigheter, jf. forvaltningsloven § 34. I konsesjonsbehandlingen etter energilovgivningen skal miljøkonsekvensene av tiltaket vurderes i et helhetlig og langsiktig perspektiv, der fordelene med energianlegget og eventuelt tap eller forringelse av naturmangfoldet på sikt avveies. Det vises her til prinsippene i naturmangfoldloven § 7, jf. §§ 8-12.

4.2 Innsigelse

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag fremmet i brev av 19. juni 2008 innsigelse til reguleringsplanen i medhold av plan- og bygningsloven for Storheia vindkraftverk. Innsigelsen var begrunnet i mangelfulle utredninger, manglende avbøtende tiltak for støy og manglende risikovurdering av hendelser som kan føre til skade på mennesker og dyr.

NVE ba i brev av 18. mai 2009 om tilleggsutredninger vedrørende Storheia vindkraftverk. Tiltakshaver oversendte tilleggsutredningene til NVE i brev av 17. august 2009. NVE sendte tilleggsutredningene på høring 20. august 2009.

Etter 1. juli 2009 har Fylkesmannen innsigelsesrett ved søknader etter energiloven, jf. energiloven § 2-1 syvende ledd, jf. plan og bygningsloven §§ 5-4 til 5-6. Fra samme tid falt reguleringsplikten etter plan- og bygningsloven for større vindkraftverk bort. Departementet legger til grunn at innsigelsen på reguleringsplanen etter dette behandles som en innsigelse til konsesjonsvedtaket, og konstaterer at fylkesmannen og NVE også har lagt dette til grunn.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag opprettholdt innsigelsen i brev av 7. oktober 2009. Fylkesmannen mente konsekvensene som tiltaket kan påføre Hildremsvatnet naturreservat ikke var tilstrekkelig utredet.

NVE avholdt møte med Fylkesmannen i Sør-Trøndelag om innsigelsen 5. februar 2010. På denne bakgrunn gjorde Fylkesmannen en ny vurdering av innsigelsesspørsmålet. Innsigelsen ble opprettholdt i brev av 12. mars 2010. NVE tok dette til etterretning, og ga konsesjon uten å kreve ytterligere dokumentasjon av eventuelle virkninger for Hildremsvatnet naturreservat. Innsigelsen har den følge at konsesjonæren ikke kan iverksette konsesjonsvedtaket før departementet har tatt stilling til innsigelsen.

Departementet vil kommentere grunnlaget for innsigelsen under vegetasjon og naturtyper i punkt 5.8.2.5.

4.3 Kunnskapsgrunnlag

Til grunn for departementets klagebehandling ligger følgende:

- Konsesjonssøknadene med konsekvensutredninger, tilleggssutredninger og fagrapporter.
- NVEs konsesjonsvedtak av 7. juni 2010 inkludert høringsuttalelser.
- Klagene med NVEs vurderinger av 1. mars 2011
- Departementets befarings 18.-19. oktober 2011 og statsrådets befarings 3. september 2012.
- Departementets saksbehandling overfor reindriftsinteressene, herunder konsultasjoner med de berørte reindriftsgruppene i mars og mai 2013.
- *Samiske folkerettslige rettigheter ved naturinngrep*, utredning for Olje- og energidepartementet i forbindelse med utbygging av kraftledninger og vindkraftverk, av professor dr. juris Geir Ulfstein, Institutt for offentlig rett, Universitetet i Oslo.
- Oppdaterte registreringer i *Naturbase* og *Artsdatabanken*.

5. DEPARTEMENTETS VURDERING AV KLAGENE

5.1 Innledning

Klagegrunnene er i stor grad sammenfallende. Departementet finner det derfor hensiktsmessig å behandle klagene tematisk.

5.2 Grunnlaget for vindkraftanlegg og kraftledninger på Fosen

Forum for natur og friluftsliv i Sør- og Nord-Trøndelag mener det burde vært vurdert alternativer til de konsesjonsgitte vindkraftverkene, slik som energieffektivisering, bioenergi, oppgradering av vannkraftverk, samt lokalisering av vindkraftverk andre steder slik som i innlandet. Fosen Naturvernforening peker på at vindkraft er lite effektivt.

Det er et vilkår for at det skal gis konsesjon etter energiloven at tiltaket må være samfunnsmessig rasjonelt, jf. energiloven § 3-1, jf. § 1-2. Dette innebærer at fordelene må veies opp mot ulempene.

Norge har gjennom fornybardirektivet og opprettelsen av et felles elsertifikatmarked med Sverige forpliktet seg til å øke utbyggingen av fornybar energi vesentlig. Samlet mål for økt utbygging gjennom elsertifikatmarkedet er 26,4 TWh innen 2020, og det er både regjeringens og Stortingets ambisjoner at en vesentlig del av dette skal bygges ut i Norge. Dette må også ses i sammenheng med Norges fornybarmål etter fornybardirektivet på 67,5 prosent.

Vindkraft og vannkraft er de to energibærerne som kan bidra av betydning i denne sammenheng. Vindkraft utgjør i dag kun om lag 1 prosent av norsk kraftproduksjon. Potensialet er imidlertid betydelig, da Norge både har gode vindressurser og store arealer. Vindkraften vil derfor stå sentralt i oppnåelsen av Norges fornybarambisjoner.

Et hinder for realisering av deler av vindkraftpotensialet i Norge er manglende nettilknytning. Overføringsforbindelser er kostbare og tar lang tid å planlegge, konsesjonsbehandle og å bygge. Det vil derfor i hovedsak være de vindkraftprosjektene som er lokalisert der det finnes ledig nettkapasitet, eller som har kommet langt i planleggingen og konsesjonsprosessen av nødvendig nettilknytning, som vil kunne nå fristen for tildeling av elsertifikater og bidra til oppfyllelsen av Norges fornybarforpliktelser frem mot 2020.

Realisering av vindkraftverkene på Fosen, i det omfang som er konsesjongitt av NVE, utgjør inntil 770 MW installert kapasitet, som forventes å gi om lag 2,1 TWh fornybar kraftproduksjon. I tillegg vil byggingen av ny sentralnettsledning på Fosen legge til rette for realisering av inntil 90 MW vindkraft på Harbakfjellet, som allerede har fått endelig konsesjon. Departementet har også fire vindkraftverk i snillfjordområdet og videreføringen av 420 kV ledningen fra Storheia til Trollheim til klagebehandling. Det er gitt konsesjon for inntil 510 MW vindkraft i Snillfjord, noe som tilsvarer omtrent 1,4 TWh. Realisering av vindkraften og nye kraftledninger på Fosen og i Snillfjord vil til sammen kunne gi 3,7 TWh ny fornybar kraftproduksjon og slik bidra med en vesentlig del av Norges fornybarforpliktelser.

Etter departementets oppfatning vil det være gunstig at ny vindkraftproduksjon lokaliseres i Midt-Norge, som i et normalår har et betydelig kraftunderskudd. Den nye 420 kV-ledningen som bygges fra Ørskog til Sogndal vil bedre forsyningssikkerheten i Midt-Norge ved å sikre regionen tilstrekkelig overføringskapasitet. Vindkraftutbygging i området vil bidra til å styrke produksjonsmulighetene lokalt, og redusere kraftunderskuddet på Fosen og i Sør-Trøndelag.

Den nye kraftledningen fra Namsos til Storheia vil i tillegg til å legge til rette for vindkraft også dekke et behov for fremtidig økt nord-sørkapasitet gjennom Midt-Norge. Det er usikkerhet knyttet til når det vil være behov for netttiltak for å øke overføringskapasiteten gjennom regionen. Statnett har i brev til departementet av 31. mai 2013 gjort rede for foretakets forventninger hva gjelder nord-sørkapasitet. Statnett forventer at det er behov for en gjennomgående sentralnettsledning gjennom Trøndelag mellom 2023-2028. Det legges opp til en trinnvis utbygging der radialene Namsos-Storheia og Snillfjord-Trollheim bygges før sammenkoblingen over Trondheimsfjorden (Storheia-Snillfjord).

Dersom det ikke kommer vindkraft på Fosen og i snillfjordområdet vil et aktuelt alternativ for å øke overføringskapasiteten gjennom regionen være oppgradering av en eksisterende ledning i indre Trøndelag. Denne løsningen vil ha lavere kostnader enn det omsøkte tiltaket med ny ledning over Fosen. Fordelene med vindkraftverkene må derfor oppveie ekstrakostnadene forbundet med nettløsningen over Fosen. Det må realiseres en tilstrekkelig mengde vindkraftproduksjon for at det skal være samfunnsmessig rasjonelt å bygge ledningen fra Namsos via Roan og Storheia til Trollheim.

Statnett har i konsesjonssøknadene oppgitt at det må realiseres 600-800 MW vindkraft på Fosen og 400-500 MW i snillfjordområdet for å forsvare bygging av de to radialene Namsos-Storheia og Snillfjord-Trollheim. NVE har lagt disse anslagene til grunn i sine konsesjonsvedtak. Departementet vil her nevne at flere klagere har pekt på at det ikke er nødvendig å realisere det omfang vindkraft som er konsesjonsgitt av NVE. Etter departementets oppfatning skal utbyggingsomfanget kunne forsvares ut fra virkningene for miljø, reindrift og andre berørte. For store kutt i de enkelte vindkraftanleggene kan imidlertid føre til at de resterende vindkraftprosjektene ikke kan forsvare nettkostnadene og at heller ikke disse bygges ut. Erfaringsmessig er det også slik at faktisk installert effekt ofte reduseres i forhold til det som er konsesjonsgitt gjennom detaljprosjekteringen.

Det må derfor være en forutsetning for departementets klagebehandling at det ikke gjøres for store reduksjoner i prosjektene samlet sett, eller i de enkelte prosjekter, dersom det skal gis konsesjon. Dersom det er påkrevet med reduksjoner, for eksempel av hensyn til miljø eller reindrift, i et slikt omfang at fordelene ved vindkraftproduksjonen og økt nord-sørkapasitet ikke overstiger de negative virkningene av utbyggingen, må departementet avslå konsesjonssøknadene. Det vil derfor være sentralt i klagebehandlingen å vurdere om et utbyggingsomfang som forsvarer kostnadene ved sentralnettsledningen også er forsvarlig for miljø og reindrift og andre berørte interesser.

5.3 Overordnede planer for vindkraft

Forum for natur og friluftsliv (FNF) i Sør- og Nord-Trøndelag viser til Fylkesdelplanen for vindkraft i trøndelagsfylkene, hvor det påpekes at det bør utvises forsiktighet i strandsonen og inntil kystleia, samt i større høyfjellsområder. Vern Fosenhalvøya mener fylkesdelplanen er mangelfull, og viser til Miljøverndepartementets merknader til denne.

Fylkesdelplanen for vindkraft i Sør-Trøndelag ble vedtatt av Sør-Trøndelag fylkesting 16. desember 2008 og godkjent av Miljøverndepartementet 9. februar 2010. Planen gjenspeiler fylkeskommunens holdning til vindkraftutbygging i Sør-Trøndelag frem til 2020. Det er ikke vedtatt en fylkesdelplan for vindkraft i Nord-Trøndelag. Sørmarkfjellet vindkraftverk er derfor ikke vurdert i fylkeskommunal plansammenheng.

Det vektlegges i planen at det er særlig viktig å ta vare på store sammenhengende fjellområder og områder inntil kystlinjen og kystleia. Videre slår planen fast at det vil være hensiktsmessig å samle utbyggingene i større områder fremfor å spre etableringen av vindkraftverk i mange mindre anlegg. Planen begrunner dette med at dette for fylket totalt sett gir dette minst inngrep, og det er lettere å få til korte overføringsledninger.

Som påpekt i NVEs klagenotat, ligger Roan-, Kvenndalsfjellet- og Storheia vindkraftverk i områder som Sør-Trøndelag fylkeskommune mener kan utredes videre med tanke på etablering av vindkraftverk.

Når det gjelder fylkesdelplanens betydning for konsesjonsbehandlingen, utarbeidet Miljøverndepartementet og Olje- og energidepartementet i 2007 *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk*. I retningslinjene heter det at når godkjente regionale planer foreligger, vil disse inngå i grunnlaget for NVEs behandling av enkeltprosjekter lokalisert innenfor planområdet. Søknader som er lokalisert i områder som i planen er vurdert å være spesielt konfliktfylt, bør normalt ikke imøtekommes. Konsesjonsmyndighetene må imidlertid alltid foreta en konkret vurdering av alle fordeler og ulemper i hvert tilfelle, inkludert mulighetene for avbøtende tiltak.

Konsesjonssystemet er et sentralt virkemiddel for å oppnå nasjonale energipolitiske mål. Dette innebærer at konsesjonsmyndigheten også må vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. Konsesjonsbehandlingen er dessuten basert på mer detaljert og utfyllende kunnskap innhentet gjennom konsekvensutredninger og høringer av konkrete prosjekter, herunder konsekvensene av eventuell nettførsterkning. Dette innebærer at konsesjonssøknader for prosjekter som ligger innenfor et område som i den regionale planen er vurdert til å ha akseptabelt konfliktpotensial kan bli avslått, og at det kan bli gitt konsesjon til prosjekter som ligger utenfor slike områder.

Departementet finner på denne bakgrunn at fylkesdelplanen inngår i vurderingen av om det skal gis konsesjon til de aktuelle vindkraftverk, men at den endelige konsesjonsvurderingen må bero på en helhetlig avveining av alle relevante hensyn.

5.4 Forsvarets anlegg

Vern Fosenhalvøya er bekymret for vindturbiners forstyrrelser på navigasjonssystemer for nye jagerfly.

Forsvaret vurderte vindkraftverkenes konflikt med forsvarets anlegg i tematisk konfliktvurdering av 5. november 2009. Vindkraftverkene er plassert i konfliktkategori C. Forsvaret viser til at vindkraftverkene kan komme i konflikt med Forsvarets radar, og forutsetter at NVE i en eventuell konsesjon setter vilkår om avbøtende tiltak.

NVE har satt vilkår i konsesjonene om utarbeidelse av forslag til tiltak som kan iverksettes for å opprettholde dagens ytelse i Forsvarets radar, og eventuell iverksettelse av slike tiltak. Forsvaret har ikke tatt opp forholdet til valg av ny basestruktur i sine høringsuttalelser.

Departementet legger til grunn at NVEs vilkår ivaretar Forsvarets interesser.

5.5 Lokal aksept

Flere klagere mener det er stor lokal motstand mot etablering av vindkraftverkene og tilhørende ledningsnett. Departementet har mottatt underskriftslistes, og det har blitt vist til kampanjer i lokalaviser og på internett. Flere klagere har også anført at Flatanger og Osen kommuner er mot realiseringen av Sørmarkfjellet vindkraftverk.

Mørreaunet Utmarkslag mener deres innspill ikke er vurdert eller hensyntatt i den kommunale behandlingen. Også andre klagere mener den kommunale behandlingen ikke er tilfredsstillende.

Departementet vil innledningsvis bemerke at departementet må legge til grunn og vektlegger vedtakene som er fattet i de respektive kommuner som uttrykk for de folkevalgte organers vurdering av om det skal gis konsesjon til vindkraft- og kraftledningsprosjekter.

Sørmarkfjellet vindkraftverk berører Flatanger og Osen kommuner. Flatanger kommune påklaget vedtaket i 2010. Denne klagen ble trukket i 2011. Flatanger kommune anser nå Sørmarkfjellet vindkraftverk som et godt alternativ. Osen kommune er mot Sørmarkfjellet vindkraftverk, men valgte ikke å påklage NVEs vedtak.

Roan kommune er positiv til realisering av Roan vindkraftverk. Åfjord kommune er positiv til Kvenndalsfjellet vindkraftverk og Storheia vindkraftverk, men mener det ikke bør bygges flere vindkraftverk i kommunen enn disse to samt det allerede konsesjonsgitte Harbakfjellet vindkraftverk. Bjugn kommune er prinsipielt positiv til Storheia vindkraftverk, men betinget av at utbygger bidrar substansielt til utviklingen av nasjonale og lokale satsinger på de to forskningsstasjonene på Valsneset og for øvrig benytter tjenester i Bjugn både i byggefasen og i driftsfasen av vindkraftverket.

Departementet konstaterer at de berørte kommunene i stor grad er positive til etablering av vindkraft. Departementet har merket seg at Osen kommune som er berørt av en mindre del av Sørmarkfjellet vindkraftverk og særlig av nettilknytningen til denne, er negativ.

5.6 Beitebruk

Krogfjord med flere mener Roan vindkraftverk vil få for store negative konsekvenser for beitemark. Beitedyr vil trekke ned fra fjellet og inn til innmark og bebyggelse. Klagerne mener det ikke oppveier de positive fordelene av tilgjengelighet for gjeting og transport.

NVE mener erfaringer fra både Norge og utlandet viser at husdyr ikke forstyrres i vesentlig grad av tekniske inngrep av denne typen. NVE kan derfor ikke slutte seg til klagerne vurdering.

Departementet konstaterer at tilgjengelighet for gjeting og transport kan ha positive fordeler for beitebruk, men at det samtidig er en fare for at beitedyr vil trekke ned fra

fjellet og inn til innmark og bebyggelse. Departementet er enig med NVE i at det er usikkert om husdyr påvirkes vesentlig av tekniske inngrep som vindkraftverk. I alle tilfeller finner departementet at vindkraftverkets potensielle ulemper for beitebruken ikke er til hinder for å gi konsesjon.

5.7 Manglende utredninger av sumvirkninger

Flere klagere mener det må utredes samlede virkninger for flere fagtema. Friluftsliv, reiseliv, landskap, fugl, andre truede og sårbare arter, naturtyper og inngrepsfrie naturområder er fremhevet. Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag påpeker at det vil bli et nesten samlet belte av vindkraftverk når de fire vindkraftprosjektene som her er til klagebehandling sees i sammenheng med de allerede konsesjonsgitte Bessakerfjellet og Harbakfjellet.

NVE skriver i sin vurdering av klagen at det i hvert bakgrunnsnotat for det enkelte prosjekt er vurdert om det er behov for utredninger av sumvirkninger. NVE peker på at sumvirkninger likevel er vurdert av NVE, og at dette er en av fordelene med den samordnede behandlingsprosessen. I bakgrunnsvedtakene skriver NVE at det ikke er funnet grunnlag for å kreve utredninger for andre fagtema enn reindrift. NVE mener de utredninger som er gjennomført gir et tilstrekkelig grunnlag for å vurdere de samlede virkningene for disse temaene.

Departementet konstaterer at det er utredet samlede virkninger for reindrift, men ikke for øvrige fagtema, men at NVEs konsesjonsbehandling har vurdert de konsesjonssøkte prosjektene i sammenheng for en rekke tema. Departementet er enig med NVE i at det ved spørsmålet om det skal pålegges ytterligere utredninger, må vurderes om forvaltningen har et tilstrekkelig grunnlag til å fatte vedtak i sakene. Departementet vil i den forbindelse vise til NVEs vurderinger av de regionale virkningene basert på de gjennomførte utredningene. Etter departementets oppfatning vil ytterligere utredninger av samlede virkninger ikke føre til vesentlig ny informasjon for konsesjonsmyndighetene.

Flere klagere mener det må utredes sumvirkninger, særlig for fugl, for å tilfredsstille naturmangfoldlovens krav til kunnskapsgrunnlag, og for å vurdere samlet belastning, jf. naturmangfoldloven §§ 8 og 10. Departementet mener det bør vurderes å pålegge slike utredninger dersom enkeltlokaliteter av arter eller naturtyper vil påvirkes av flere prosjekter. Etter departementets oppfatning er dette i liten grad tilfellet i sakene som er til klagebehandling, selv om flere arter vil påvirkes av flere prosjekter. Departementet mener påvirkningen på enkeltarter og naturtyper blir ivaretatt ved den samordnede behandling som er gjennomført for disse prosjektene.

Etter departementets oppfatning er det ikke nødvendig å utrede sumvirkninger for å tilfredsstille kravene til kunnskapsgrunnlag i naturmangfoldloven i disse sakene.

Departementet konstaterer at det ikke er vurdert samlet belastning etter naturmangfoldloven § 10 for fugl i NVEs vedtak. Departementet vil gjennomføre en slik vurdering som ledd i klagebehandlingen. Denne vurderingen vil fremgå av klagevedtaket for 420 kV kraftledningen.

5.8 Naturmangfold

5.8.1 Fugl

5.8.1.1 Generelle spørsmål

Natur og ungdom har i sin klage etterlyst tiltak mot elektrokusjon for samtlige kraftledninger med middels spenning, og at det i områder hvor man kjenner til viktige fugletrekk må vurdere traséendringer eller jordkabel.

Departementet bemerker at 132 kV kraftledninger slik som nettilknytningen til de aktuelle vindkraftverkene, ikke medfører særlig fare for elektrokusjon. Det er større fare for elektrokusjon av for eksempel hubro ved kraftledninger på lavere spenningsnivå.

Vedrørende spørsmålet om kabling, er departementet enig med NVE i at det er vanskelig å vurdere dette denne anførselen når det ikke er konkretisert hvilke strekninger Natur og ungdom mener kabling er påkrevet. NVE skriver i vurderingen av klagen at kabling er gitt en reell vurdering, og har også vist til at det blant annet av hensyn til fuglelivet, er gitt konsesjon til å kable deler av den samordnede nettilknytningen.

NVE viser også til retningslinjer for kabling, og mener at hensynet til fugl normalt ikke vil være utløsende for å kable en 132 kV kraftledning. NVE mener merking av kraftledningene vil være mer hensiktsmessig på steder hvor risikoen for fuglekollisjoner er høy.

Departementet er enig med NVE i forståelsen av retningslinjene. Når det i klagen ikke er pekt på konkrete konfliktområder, finner ikke departementet grunn til å gå nærmere inn på denne problemstillingen.

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag mener forpliktelsene etter internasjonale konvensjoner ikke er ivaretatt, og mener forskningsresultater viser at det er stor risiko for kollisjoner mellom fugl og kraftledninger og vindturbiner. Dette gjelder spesielt for vadefugler, ender, svaner og rovfugl. Artene hubro, kongeørn, havørn, myrhauk, vandrefalk, jaktfalk, hønsehauk, svaner og trane er, ifølge Naturvernforbundet, spesielt utsatt for kollisjoner.

Forum for natur og friluftsliv i Sør- og Nord-Trøndelag har også vist til nasjonale mål om å unngå tap av naturmangfold, og til forpliktelser etter internasjonale konvensjoner,

slik som Bernkonvensjonen, og har særlig fremhevet storlom, smålom og hubro. Vern Fosenhalvøya har pekt på at vindkraftverkene grenser til eller er omgitt av viktige hekkeområder for truede og sårbare fuglearter.

Bernkonvensjonens formål er å verne europeiske ville dyr og planter og deres levesteder. Landene skal legge særlig vekt på truede og sårbare arter. Norges forpliktelser etter konvensjonen ivaretas gjennom nasjonal lovgivning og forvaltning, herunder særlig naturmangfoldloven. Etter departementets oppfatning vil behandlingen etter naturmangfoldloven oppfylle forpliktelsene etter Bernkonvensjonen.

Departementet er innforstått med at det foreligger mål om å unngå tap av naturmangfold. Dette er hensyntatt ved at hensynet til naturmangfold er et sentralt hensyn ved konsesjonsvurderingen etter energiloven.

5.8.1.2 Generelt om vindkraftverk og enkelte særlig utsatte fuglearter

Departementet vil under dette punktet kort redegjøre for status for berørte fuglearter som er nevnt i klagene, og generelt om vindkraftverkernes antatte påvirkninger på disse. Innledningsvis vil departementet bemerke at det legges til grunn i konsekvensutredningene at kollisjonsfare mellom vindturbiner og fugl generelt sett er liten.

Hubro

Hubroen er oppført på norsk rødliste for arter 2010 med statusen *sterkt truet*. Ifølge konsekvensutredningene er hubroen kjent for å være svært sensitiv for forstyrrelser i og ved reiområdet, og er svært sårbar overfor menneskelig aktivitet ved hekkeplassen frem til ungene er halv voksne. Dersom hubroen ikke blir utsatt for slike forstyrrelser og det er god tilgang på byttedyr, kan hubroen tilpasse seg et levevis ved tettbygde strøk.

Ifølge konsekvensutredningen vil vindturbinenes rotorblad sannsynligvis være over hubroens normale flygehøyde, og hubroen er derfor mindre sårbar for kollisjoner enn for eksempel havørn, til tross for lik jaktteknikk og byttedyrvalg. På den annen side er hubroen nattaktiv, og selv om hubroen har godt nattesyn, kan dette gjøre hubroen mer utsatt for kollisjoner.

På bakgrunn av det som fremgår i konsekvensutredningene om flygehøyde, legger NVE til grunn at inngrep i leveområdet, habitatforringelser og forstyrrelse kan gi større virkninger for hubro enn det kollisjonsfare med vindturbiner kan.

Når det gjelder konflikt mellom kraftledninger og hubro er generelt strømgjennomgang (elektrokusjon) ved berøring av kraftledninger et større problem enn kollisjon med linene. På grunn av faseavstanden skjer strømgjennomgang kun ved kraftledninger ved lavere spenning enn 132 kV, og 22 kV-nettet antas å være den største faren for hubroen.

NVE mener også at 132 kV nettilknytninger i noen grad kan innebære kollisjonsrisiko for hubro.

Departementet bemerker at vindkraftverks påvirkning på hubro var et sentralt tema også ved konsesjonsbehandlingen av vindkraftverkene i Rogaland, hvor det ble gitt endelig konsesjon i vedtak av 5. juli 2012. I konsesjonsvedtaket pekte departementet på at det var liten kunnskap om potensiell kollisjonsrisiko. Det ble vist til at det bare er kjent et par tilfeller internasjonalt der vindturbiner har drept hubro, men at overføringsverdien fra disse funnene har klare begrensninger.

Departementet viste i vedtaket til relevant faglitteratur om normal flygehøyde, slik det er redegjort for i konsekvensutredningene og i NVEs vedtak i Fosensakene. Kollisjonsfaren for hubro må antas å være mindre enn for eksempel havørn. Det ble også påpekt at hubroen ikke har territorielle luftkamper, slik som havørnen kan ha. Departementet la til grunn at hubroens flygehøyde normalt vil ligge godt under turbinvingenes nedre posisjon, men pekte på at kupert landskap kan medføre at hubroen tidvis flyr høyere og dermed utsettes for kollisjonsfare.

Departementet er ikke kjent med at det finnes ny kunnskap om hubro og kollisjonsrisiko, og legger derfor de samme vurderingene til grunn som ved konsesjonsvedtaket i Rogaland. Etter departementets oppfatning samsvarer dette med NVEs vurdering av kollisjonsrisiko for hubro.

Vedrørende forstyrrelser ble det i forundersøkelsene i forbindelse med vindkraftverkene i Rogaland konstatert at hubroen holder en unnvikelsesavstand til bebyggelse og infrastruktur på rundt 500 meter i hekkeperioden og 340 meter ellers.

Departementet er enig med NVE i at forstyrrelser og inngrep i leveområdet sannsynligvis har en sterkere negativ effekt for hubro enn det kollisjonsrisiko med vindturbiner utgjør.

Havørn

Havørn er vurdert som livskraftig på rødlisten for 2010. Havørn er likevel en ansvarsart for Norge etter Bonnkonvensjonen, og står på konvensjonens liste I over arter hvor hele arten, eller delbestander, står i fare for utryddelse, og der medlemslandene er forpliktet til å sørge for beskyttelse av både arter og deres levesteder. Ifølge konsekvensutredningen kan havørna oppholde seg nær menneskelig aktivitet i næringsområdene, men reagerer negativt på forstyrrelser fra menneskelig aktivitet ved hekkplassene. Undersøkelser viser at hekkesuksess hos havørn er redusert der vindturbiner ligger innenfor en kilometer fra hekkplassen. Det er videre vist til at det er registrert vellykket hekking innenfor anleggsområdet på Smøla, men hekkebestanden er mindre enn ved etablering av vindkraftverket. Ifølge konsekvensutredningen er det foreløpig vanskelig å konkludere med om hekking innenfor planområdet skyldes ekstrem stedtrohet eller tilpasning.

NVE legger til grunn i konsesjonsvedtaket at erfaringer fra Smøla tilsier at havørn er en art som kan være kollisjonsutsatt. NVE viser også til at havørn reagerer på forstyrrelser fra menneskelig aktivitet. På Smøla er hekkebestanden redusert innenfor planområdet etter etablering av vindkraftverket, men NVE mener det ikke er dokumentert at bestandsreduksjonen er en følge av vindkraftverket. NVE antar at havørn er utsatt for kollisjoner ved territoriehevding og forflytning.

Departementet er enig med NVE i at havørn er en kollisjonsutsatt art, og at forstyrrelser kan ha negative virkninger for havørn.

Havørna har hatt sterk bestands- og utbredelsesøkning i Norge de siste 30 år.

Kongeørn

Kongeørn var på rødlisten for 2006 klassifisert som nær truet (NT), men er på rødlisten for 2010 klassifisert som livskraftig (LC). Kongeørn er en ansvarsart for Norge etter Bonnkonvensjonen, liste II, over arter som ikke er truet av utryddelse, men som trenger internasjonalt samarbeid for å sikre et tilstrekkelig vern. Kongeørn er ifølge konsekvensutredningen også en kollisjonsutsatt art, slik som havørn. Dette gjelder særlig under territoriehevding, forflytning og næringssøk. Kongeørnbestanden i både Norge og Sverige antas å være i vekst.

Hønehauk

Hønehauk er kategorisert som nær truet (NT) på rødlisten for 2010. På rødlista for 2006 var hønehauk kategorisert som sårbar (VU). Hønehauk er en ansvarsart for Norge etter Bonnkonvensjonen liste II. Til tross for god manøvreringsevne kan hønehauk være utsatt for kollisjoner med vindturbiner og kraftledninger, men det er hogst ved hekkelokalteter som er vurdert som den største trusselen på landsbasis.

Storlom og smålom

Storlom var klassifisert som sårbar på rødlisten på 2006, men er på rødlisten for 2010 klassifisert som nær truet. Storlom er oppført på liste II for Både Bernkonvensjonen og Bonnkonvensjonen. Smålom er klassifisert som livskraftig på rødlisten både i 2006 og 2010. Smålom er en ansvarsart for Norge etter Bernkonvensjonen, liste II og Bonnkonvensjonen liste II. Storlommen antas å ha en stabil bestand i Midt-Norge.

Det legges til grunn i konsekvensutredningene at selv om det er liten kunnskap om kollisjonsrisiko for storlom og smålom, er artene trolig utsatte på grunn av dårlig manøvreringsevne og mye forflytning mellom næringsområder og hekkeplasser. Lommene er sky og reagerer negativt på endringer i landskapet i nærheten av hekkeplassene, og antas også å kunne reagere på støy fra vindturbiner. Lom kan også være utsatt for kollisjoner med kraftledninger.

Ornitolog Erik Torp har gjort undersøkelser i forbindelse med Bessakerfjellet vindkraftverk som kan tyde på at antall hekkelokaliteter i planområdet har gått drastisk ned etter utbyggingen av Bessakerfjellet vindkraftverk.

Departementet finner at det generelt er begrenset med kunnskap om hvilken påvirkning kraftledninger har for lommene. Departementet legger til grunn at vilkåret om for- og etterundersøkelser av enkelte fuglearter også skal inkludere stor- og smålom.

Ande-, vade- og hønefugl

Ande- og vadefugler er ifølge konsekvensutredningen i mange studier påpekt som en gruppe fugler som er spesielt utsatt ved bygging av vindkraftverk. Mange vadefugler viser bestandsnedgang i Europa og Asia, og er en av fuglegruppene som går mest tilbake i antall.

5.8.1.3 Sørmarkfjellet vindkraftverks påvirkning på fugl og flaggermus

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag er uenig i NVEs vurderinger av blant annet forekomsten av hubro og leveområdet for havørn. Forum for Flatanger har også pekt på konflikt med en rekke fuglearter, og mener vindkraftverket er i strid med retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk. Randi Aagedal Bøle fremhever også hensynet til fugl, og fremhever havørn, fiskeørn og kongeørn. Bøle peker også på hensynet til flaggermus.

I den opprinnelige konsekvensutredningen ble det gjort enklere vurderinger av hensynet til fugl. Blant annet på denne bakgrunn ble tiltakshaver bedt om tilleggsutredninger. I tilleggsutredningen som er basert på at Oksbåsheia tas ut av planene er konsekvensgraden vurdert å være middels negativ for fugl i driftsfasen.

I Direktoratet for naturforvaltnings og Riksantikvarens tematiske konfliktvurdering er opprinnelig Oksbåsheia vindkraftverk vurdert til konfliktkategori D for naturmiljø. Det er ikke gjort vurderinger etter reduksjonen av vindkraftverket.

Tilleggsutredningen finner at havørn, storlom, vandrefalk, teist, hubro, kongeørn, havørn, toppskarv, sildemåke, toppskarv, tårnfalk, smålom, gråhegre, hønefugl og flaggermusarter finnes i influensområdet.

Det er gjort en separat konsekvensutredning for nettilknytningen til Sørmarkfjellet vindkraftverk. NVEs konsesjonsgitte trasé (2.7-2.0-2.2-2.0-2.4) ble i den opprinnelige konsekvensutredningen hvor også Oksbåsheia inngikk, vurdert å ha liten negativ konsekvens for fugl. Ifølge tilleggsutredningen unngås luftspenn over Drageid når Oksbåsheia faller bort, noe som reduserer de negative konsekvensene.

NVE mener det at Oksbåsheia er tatt ut av planene reduserer vindkraftverkets negative virkninger for fugl. NVE mener det ikke finnes hekkelokaliteter for truede eller sjeldne arter innenfor det gjenværende planområdet. Både kollisjonsfare og mulige forstyrrelseeffekter er derfor redusert i forhold til situasjonen for det opprinnelige planområdet.

NVE konstaterer at utredningene og opplysninger fra høringsinstansene tilsier at det finnes en hekkelokalitet av hubro i influensområdet. NVE mener den endrede utbyggingsløsningen som blant annet har medført at de mest fremskutte vindturbinene er flyttet, vil reduserer kollisjonsrisikoen for hubro. Etter NVEs vurdering er virkningene for hubro små. NVE viser til at utredninger som er gjort i forbindelse med andre vindkraftprosjekter tyder på at hubro hovedsakelig opererer i luftrom som gjør at den ikke er spesielt utsatt for kollisjoner med vindturbiner. NVE legger derfor til grunn at habitatforringelse og forstyrrelse er av størst betydning for hubro.

NVE påpeker at selv om kollisjonsrisikoen er redusert sammenlignet med opprinnelig omsøkte Oksbåsheia vindkraftverk, er kollisjonsrisiko for fugl på trekk eller ved annen bruk av planområdet, til stede. NVE fant likevel ikke at verdien av fuglelivet på Sørmarkfjellet var så stor at det var nødvendig å begrense ferdsel eller tidsrom for anleggsarbeidet. NVE påpeker at det ikke er registrert hekkelokaliteter for truede eller nært truede arter innenfor planområdet, selv om det er sannsynlig at lom hekker ved Molinvatnet.

Vedrørende kraftledningen mener NVE at aktivitet og terrenginnngrep i anleggsfasen kan forstyrre fuglelivet og medføre at fugl trekker bort fra områdene hvor anleggsaktivitetene foregår. Dette vil kunne ha betydning i hekkeperioden.

NVE peker på at de fleste områdene langs kraftledningstraseene er av liten verdi for fugl. NVE legger til grunn at kraftledningen kan innebære kollisjonsfare for hubro, men mener avstanden fra de registrerte hubrolokalitetene vil være så stor at det er liten kollisjonsrisiko. På grunn av faseavstanden på 132 kV kraftledninger er det ikke fare for elektrokusjon. NVE mener tiltak i eksisterende 22 kV kraftledningsnett vil være mer egnet for å dempe eventuelle negative virkninger for hubro. NVE har ikke funnet grunn til å pålegge merking av liner for å unngå kollisjoner mellom fugl og kraftledninger, og peker på at NVE vil vurdere behovet for merking dersom kollisjoner viser seg å bli et problem.

Departementet konstaterer at flere klagere er uenig i NVEs vurdering av virkningene for hubro.

Departementet bemerker at det fremgår av tilleggsutredningen at hubro er hørt og observert i skogområdene rundt planområdet, men at reir ikke er påvist. Flere observatører mener det er sannsynlig at hubro hekker i området mellom Jøssundfjorden og Svesfjorden. Ifølge tilleggsutredningen er ikke planområdet optimalt

for vånd og andre viktige byttedyr for hubro. Ifølge tilleggsutredningen er andre mer produktive områder i nærheten bedre som hekke- og jaktområde for hubro enn Sørmarkfjellet. Departementet konstaterer at det ikke er fastslått at hubro hekker i influensområdet, men at det er tegn som kan tyde på at dette kan være tilfellet. Da det ikke er foretatt feltundersøkelser over flere år slik flere hørings- og klageparter har pekt på, legger departementet føre var-prinsippet til grunn, jf. naturmangfoldloven § 9, og den videre vurderingen bygger på at hubro hekker i influensområdet til vindkraftverket. Departementet mener det ikke er tilstrekkelige holdepunkter for å anta at hubro hekker i selve planområdet.

Departementet legger, i likhet med NVE, til grunn at hubroens normale flygehøyde tilsier at kollisjonsrisiko med vindturbiner er liten. Departementet mener likevel flygehøyden tidvis kan være høyere. Departementet legger også til grunn at nettilknytningen kan medføre en viss kollisjonsfare for hubro. Som det fremgår av tilleggsutredningen er andre områder enn planområdet bedre egnet som jaktområder. Etter departementets oppfatning kan dette tyde på at kollisjonsfaren med vindturbiner er begrenset.

Departementet er enig med NVE i at habitatforringelser og forstyrrelse generelt og særlig i nærheten av hekkelokaliteter tidlig i sesongen, innebærer større negativ påvirkning for hubro enn kollisjonsrisikoen. Det fremgår også av tilleggsutredningen at hubroen er sårbar for forstyrrelser. Tilleggsutredningen mener det ikke er sannsynlig at de direkte arealbeslagene vil fortrenge hubroen, men forstyrrelser i forbindelse med anleggsarbeidet kan få negative virkninger for hubro.

Departementet mener det må tillegges vekt at det ikke er registrert hekkelokaliteter i planområdet, og at virkningene av forstyrrelsene dermed blir mindre. Departementet finner ikke holdepunkter for at lokaliteten av hubro vil forsvinne, men er innforstått med at vindkraftverket med tilhørende nettilknytning kan ha negative virkninger for hubro. Departementet mener ikke at de negative virkningene er av et slikt omfang at det er i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5.

Departementet kan ikke se at andre egnede tiltak i driftsfasen enn reduksjon av vindturbiner peker seg ut. Et slikt tiltak vil ikke innebære en reduksjon av kollisjonsrisiko eller innebære mindre forstyrrelser med mindre det gjøres drastiske reduksjoner i vindkraftverket. Departementet mener en slik løsning ikke gir de beste samfunnsmessige resultater, jf. naturmangfoldloven § 12.

For anleggsfasen mener departementet at forundersøkelser kan være et egnet tiltak. Dette vil innebære at anleggsvirksomheten må stoppes og legges utenfor hekkeperioden dersom det kan oppstå konflikt med hekkelokaliteter for hubro. Departementet forutsetter at dette reguleres nærmere i miljø- og transportplanen.

Kongeørn er jevnlig observert i Jøssundfjorden og i Hestdalen, og ifølge tilleggsutredningen er det sannsynlig at kongeørn hekker i disse fjellområdene. Tilleggsutredningen vurderer dette som utenfor influensområdet til vindkraftverket.

Havørn er tallrik i Flatanger og Osen kommuner. Det er minst tre kjente hekkelokaliteter i influensområdet, hvorav en er svært nær planområdet. Det er ifølge tilleggsutredningen vanlig å se havørn i fjorden og ut mot havet. Bøle har i klagen også fremhevet fiskeørn. Fiskeørn er kategorisert som *nær truet* på rødlisten. Fiskeørn er ikke nevnt spesielt i konsekvensutredningen og tilleggsutredningen, og det er heller ikke registrerte observasjoner eller lokaliteter på artsdatabankens artskart. Departementet viser til at fiskeørnbestanden er i vekst, og at Sverige har en god bestand som regnes som livskraftig. Departementet finner derfor at manglende kunnskap om fiskeørn i influensområdet til vindkraftverket ikke i seg selv krever en særlige føre-varvurdering, jf. naturmangfoldloven § 9.

Departementet legger til grunn at det er høy tetthet av ørn i området, men finner at det i første rekke er i influensområdet det befinner seg havørn og kongeørn. Både havørn og kongeørn er klassifisert som livskraftige på rødlisten for 2010, men er ansvarsarter for Norge etter internasjonale konvensjoner. Som nevnt under den generelle redegjørelsen ovenfor, synes havørn og kongeørn å være kollisjonsutsatte, og at artene også kan være utsatte for forstyrrelser. Departementet antar at de samme effektene også kan gjelde for fiskeørn.

Etter departementets oppfatning vil virkningene av forstyrrelsene være mer begrensede i og med at det ikke er registrerte hekkelokaliteter i planområdet, men legger til grunn at hekkelokaliteten for havørn nær planområdet potensielt kan bli negativt påvirket.

Departementet konstaterer at Sørmarkfjellet vindkraftverk kan medføre negative effekter for ørn. Departementet kan likevel ikke se at de negative effektene er av et slikt omfang at det er i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5. Basert på den informasjonen som foreligger, mener departementet heller ikke at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil være i strid med forvaltningsmålene for fiskeørn, jf. vurderingen ovenfor. Departementet kan ikke se at det er egnede avbøtende tiltak med særlig effekt som ikke innebærer drastiske reduksjoner i vindkraftverket. Departementet har kommet til at en reduksjon av vindkraftverket av hensyn til ørn ikke gir de samfunnsmessig beste resultater, jf. naturmangfoldloven § 12.

Det antas i tilleggsutredningen at storlom hekker ved Molinvatnet i den nordlige delen av planområdet. Hekking er ikke påvist, men småtjønnene på Sørmarkfjellet er ifølge tilleggsutredningen, sannsynligvis gode næringsbiotoper for storlom. Tilleggsutredningen mener dette også tilsier at smålom hekker der, selv om det ikke foreligger sikre opplysninger om dette. Utredningen viser til at smålom ofte hekker i små vann i denne typen områder, og benytter sjøen som jaktområde.

Det er ikke registreringer av storlom i planområdet i artsdatabanken. Storlom er imidlertid observert i Uransvatnet nord-øst for planområdet. Det er ikke registreringer av smålomlokaliteter i influensområdet i artsdatabanken.

Departementet konstaterer at det ikke er sikker informasjon om lokaliteter av storlom og smålom i influensområdet for Sørmarkfjellet vindkraftverk. I tråd med føre var-prinsippet er departementet likevel innforstått med at storlom og smålom kan finnes i planområdet. Departementet bemerker at bestanden av smålom er ansett som livskraftig, men arten er en ansvarsart for Norge etter internasjonale konvensjoner. Storlom er også en ansvarsart for Norge, og er klassifisert som nær truet på rødlisten for 2010.

Som nevnt i den generelle redegjørelsen ovenfor, kan storlom og smålom være utsatt for kollisjoner på grunn av dårlig manøvreringsevne og mye forflytninger mellom næringsområder og hekkeplasser. Forstyrrelser kan også ha negative virkninger for lommene.

Departementet konstaterer at Sørmarkfjellet vindkraftverk kan ha negative virkninger for lom. Selv om det, i tråd med føre var-prinsippet, ikke kan ses bort fra at det befinner seg lom i planområdet, og det legges til grunn at vindkraftverket har negative effekter for disse, kan ikke departementet se at omfanget er av en slik størrelse at Sørmarkfjellet vindkraftverk kommer i konflikt med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5.

Ifølge tilleggsutredningen er det en koloni på over 100 par teist som hekker i Jøssundfjorden i nærheten av planområdet. Artsdatabanken bekrefter at det er registrert teist i nærheten av planområdet, men sier lite om antallet. Teist er klassifisert som sårbar på rødlisten. Ifølge NOFs fugleatlas er de beste hekkeområdene for teisten grunne kystområder med øyer, holmer og skjær, kombinert med taregrunner. Teist jakter først og fremst på gruntvannsfisk og dyr i tareområdene. Departementet bemerker at det ikke er gjort registreringer av teist i planområdet, og anser det som lite sannsynlig at teist er utsatt for kollisjonsfare eller på andre måter berøres i særlig grad av vindkraftverket. Departementet kan derfor ikke se at vindkraftverket kommer i konflikt med forvaltningsmålene for teist.

Det legges til grunn i tilleggsutredningen at vandrefalk hekker i nærheten av planområdet. I artsdatabanken er det registrert vandrefalk et stykke nordvest for planområdet. Vandrefalk er klassifisert som livskraftig på rødlisten, men er en ansvarsart for Norge etter internasjonale konvensjoner. Ifølge tilleggsutredningen jakter vandrefalk først og fremst på måkefugl over fjordene. Departementet kan ikke se at vindkraftverket innebærer særlige negative effekter for vandrefalk, og mener derfor forvaltningsmålene for vandrefalk ikke berøres.

Det er i klagen fra Bøle pekt på potensiell skade på flaggermus. Det fremgår av tilleggsutredningen at det er observert flaggermus over Bølesetervatn et stykke utenfor

planområdet. Ifølge tilleggsutredningen er det mest sannsynlig nordflaggermus eller vannflaggermus som har tilhold her. Begge disse artene er ansett som livskraftige, men begge er ansvarsarter for Norge etter Bernkonvensjonen liste II og Bonnkonvensjonen liste II. Det er lite kunnskap om virkninger av vindkraftverk på flaggermus. Basert på hvilken høyde flaggermusen jakter i, antas det likevel i tilleggsutredningen at det er lite sannsynlig at vindkraftverket vil ha stor effekt på flaggermus.

Departementet konstaterer at kunnskapen om vindkraftverks påvirkning på flaggermus er begrenset, men selv om føre var-prinsippet legges til grunn, anser ikke departementet de negative virkningene for å være av et slikt omfang at det vil være i strid med forvaltningsmålene etter naturmangfoldloven § 5.

Det er i klagene også pekt på vindkraftverkets negative effekter for sildemåke. Ifølge tilleggsutredningen er det observert noen få individer av sildemåke i Jøssundfjorden. Det kan også bekreftes hos artsdatabanken at det er gjort observasjoner av sildemåke, men alle observasjoner utenfor planområdet. Sildemåke er klassifisert som livskraftig på rødlisten. Departementet kan ikke se at vindkraftverket vil ha særlig negative effekter for sildemåke.

Departementet konstaterer at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil ha negative effekter for fuglelivet. Dette gjelder særlig for storlom, som sannsynligvis har viktige funksjonsområder i planområdet. Departementet mener det ikke kan ses bort fra at vindkraftverket kan ha negative effekter for hubro i området. Departementet mener likevel ikke at vindkraftverket vil påvirke forvaltningsmålene for disse artene, og kan ikke se at de negative virkningene for fugl er av en slik størrelse at de overstiger fordelene ved vindkraftverket isolert sett.

5.8.1.4 Kvenndalsfjellet vindkraftverks påvirkning på fugl

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag påpeker i sin klage at det er et rikt fugleliv i planområdet for Kvenndalsfjellet vindkraftverk. Våtmarksområder og viktige hekkeplasser for storlom er særlig fremhevet. Det pekes også på at det er påvist hubro og havørn i nærområdet.

I konsekvensutredningen blir konsekvensgraden for fugl vurdert til middels negativ. Den tematiske konfliktvurderingen utført av Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren, er vindkraftverket plassert i kategori C-B for naturmiljø, noe som innebærer middels til mindre konflikt. I konfliktvurderingen fremheves at kollisjoner og redusert hekking for fugl må påregnes.

Det er i klagene pekt spesielt på vindkraftverkets virkninger for hubro, storlom og havørn.

Det er registrert en ropende hubro et stykke sør for planområdet. Ifølge konsekvensutredningen er det påvist hekkende storlom ved Bekkavatnet og Langvatnet, og det ble registrert ett par storlom ved Bjørnabakkvatnet i 2005. Disse lokalitetene ligger tett opptil planlagte turbinplasseringer. Det er også påvist hekkeplasser for to par havørn øst og vest for planområdet.

Atkomstveien fra sør er foreslått lagt i nærheten av en potensiell hekkeplass for hubro, men får ifølge konsekvensutredningen liten negativ virkning på hubroens eventuelle hekking på lokaliteten.

Konsekvensutredningen vurderer virkningene i anleggsfasen som mest alvorlig for storlom. Det vil være anleggsarbeid i umiddelbar nærhet av hekkeplassene for storlom både ved Bjørnabakkvatnet og Bekkavatnet, og det må forventes dårlig hekkesuksess dersom arbeidet ikke stanses i hekkeperioden.

Det er mer usikkert om havørn vil bli påvirket. I konsekvensutredningen legges føre var-prinsippet til grunn, og det antas derfor en nedgang i hekkesuksessen for begge havørnparene. Fordi vindkraftverket ligger mellom næringsområdene til en av havørnlokalitetene legges også til grunn et visst tap av havørn ved kollisjoner. Konsekvensutredningen peker på erfaringer fra Smøla som viser at særlig yngre havørn kolliderer med vindturbiner. En kombinasjon av dårlig hekkesuksess og stor dødelighet av ungfugler, kan ifølge konsekvensutredningen, føre til sviktende rekruttering til hekkebestanden.

NVE konstaterer at det er påvist flere hekkende eller antatt hekkende par av rødlistede arter som storlom, havørn og hubro i plan- og influensområdet til det planlagte vindkraftverket. NVE konstaterer at virkningene i anleggs- og driftsfasen kan omfatte arter som er følsomme for forstyrrelser på hekkeplassen, som storlom og havørn. Virkningene for fugl vil etter NVEs vurdering være moderate, og NVE mener vindkraftverket ikke vil ha betydningen for bestandsutviklingen for de ulike fagleartene.

Departementet legger til grunn at det finnes hubro i influensområdet. Både avstanden til nærmeste registrerte hubrolokalitet og at hubro vanligvis har en lavere flygehøyde enn vindturbiner, gjør at departementet mener virkningene av Kvenndalsfjellet vindkraftverk for hubro vil være liten. Departementet forutsetter at det legges stor vekt på potensielle forstyrrelser av hekkende hubro ved valg av trasé for atkomstveien i detaljplanleggingen.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan ha negative virkninger for storlom og havørn. Storlom er kategorisert som nær truet på rødlisten for 2010, mens havørn er kategorisert som livskraftig. Havørn er en ansvarsart etter internasjonale konvensjoner.

Departementet er enig med NVE i at virkningene for storlom i første rekke er knyttet til forstyrrelser på hekkeplassene, men legger til grunn at dårlig manøvreringsevne også medfører kollisjonsrisiko. Departementet mener havørn i større grad er utsatt for kollisjoner med vindturbiner, men forstyrrelsene på hekkeplassene vil være mindre enn for storlom.

Det legges til grunn i konsekvensutredningen at nettilknytningen for Harbakfjellet kan forsterke virkningene av Kvenndalsfjellet vindkraftverk for storlom og havørn.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil ha negative virkninger for storlom og havørn, og at de negative virkningene blir større på grunn av den samlede belastningen av vindkraftverket og den allerede konsesjonsgitte 132 kV Harbakfjellet-Hubakken. Etter departementets syn vil de negative virkningene av Kvenndalsfjellet vindkraftverk først og fremst omfatte de lokale bestandene av storlom og havørn, og departementet kan ikke se at vindkraftverket vil ha negative virkninger som er i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5.

I planområdet er det også hekkeplasser for arter som kvinand, siland, rødstilk og heilo. Alle disse er kategorisert som livskraftige på rødlisten for 2010. Departementet finner derfor ikke grunn til å vurdere vindkraftverkets virkninger for disse artene nærmere.

I konsekvensutredningen pekes det på at større turbiner kan medføre mindre forstyrrelser og mindre risiko for kollisjoner samlet sett. Departementet bemerker at valg av turbinstørrelse må vurderes i detaljplanleggingen.

5.8.1.5 Roan vindkraftverks påvirkning på fugl

Det er gjort separate konsekvensutredninger for biologisk mangfold for roandelen og haraheiadelen av Roan vindkraftverk. Roandelen er i konsekvensutredningen vurdert å ha middels til stort negativt omfang for biologisk mangfold med middels til stor negativ konsekvens for naturmangfold. Haraheiadelen av vindkraftverket er vurdert å ha middels til stort negativt omfang med stor negativ konsekvens for biologisk mangfold. Konsekvensutredningene er basert på det forhåndsmeldte planområdet. I søknaden ble planområdet betydelig redusert av tiltakshaver, sammenlignet med det forhåndsmeldte planområdet.

For roandelen av vindkraftverket fremgår det av konsekvensutredningen at det er registrert flere hekkeplasser og næringsområder for blant annet havørn, storlom og smålom i planområdet og/eller i influensområdet. Det er en gammel hekkeplass for hubro omtrent 2 km utenfor planområdet. For haraheiadelen er det registrert blant annet havørn, kongeørn, storlom og smålom i planområdet eller i influensområdet. Også her er det registrert en gammel lokalitet av hubro et stykke utenfor planområdet, men det er ikke observert hubro her etter 1993. Ifølge konsekvensutredningene har området et rikt fugleliv, men skiller seg ikke spesielt ut fra andre områder i regionen.

Som avbøtende tiltak er det i konsekvensutredningen blant annet foreslått å unngå plassering av turbiner inntil hekkeplasser for lom, og i fluktkorridorene mellom hekkeplassene og næringssøksområder. For roandelen av vindkraftverket innebærer dette at turbinplasseringer ved Nypvatnet og Øvre Korsvatnet samt mellom Nypvatnet og Jenselivatna, unngås. Dette er det til en viss grad tatt hensyn til i søknaden fra tiltakshaver sammenlignet med det forhåndsmeldte området.

For haraheiadelen er Storelvtjønnna, mellom Blankstuheia og Svartholheia og ved Lomtjønnna, samt mellom Storelvtjønnna og Storelvvatnet, Lunnskardtjønnna og Klumpvatnet fremhevet. For haraheiadelen ble dette i stor grad fulgt opp av tiltakshaver i søknaden ved at planområdet ble redusert.

Det er videre pekt på at adkomstveier og internveier ikke bør være åpne for allmenn ferdsel i hekketiden fra midten av april til midten av juli. Videre foreslås det et forbud mot slakt av vilt i planområdet for å redusere kollisjonsrisikoen for ørn.

I Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvarens tematiske konfliktvurdering fra 2008 er Roan vindkraftverk klassifisert i kategori C for naturmiljø. Dette innebærer middels konflikt. For fugl blir særlig risiko for habitatforringelse og kollisjoner med hekkende og næringssøkende rovfugler og vannfugler fremhevet. Haraheiadelen blir vurdert som mindre konfliktfylt enn roandelen av prosjektet.

NVE konstaterer at noen fuglearter kan være utsatt for kollisjoner med vindturbiner, og at forstyrrelse fra vindturbiner, anleggsarbeid og menneskelig ferdsel på det interne veinettet kan forsterke virkningene. Etter NVEs vurdering kan virkningene av tiltaket bli størst for lom som har hekkelokaliteter i eller i nærheten av vindturbiner. NVE mener forstyrrelseseffektene i anleggsfasen er av størst betydning, og vurderer kollisjonsfaren som liten. NVE mener virkningene for fugl vil være av et beskjedent omfang, og at tiltaket ikke vil ha betydning for bestandsutviklingen for de berørte artene.

NVE konstaterer at det er forholdsvis god avstand fra planområdet til nærmeste hubrolokalitet, og mener virkningene for hubro derfor er små. Videre konstaterer direktoratet at det er stor avstand fra registrerte hubrolokaliteter til nettilknytningen for vindkraftverket.

Natur og Ungdom mener åtte vindturbiner i Roan vindkraftverk må fjernes, og peker på at fire av disse er i direkte konflikt med rødlistearter. Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag har også pekt på at det er flere sjeldne fuglearter som berøres av Roan vindkraftverk, og fremhever spesielt haraheiadelen av vindkraftverket.

Departementet er enig med NVE i at de tilpasninger som er gjort på søknadsstadiet har gjort at konflikten med hubro er liten. Departementet kan derfor ikke se at de

potensielle hubrolokalitetene rundt planområdet tilsier at søknaden om konsesjon avslås eller at planområdet reduseres ytterligere. Departementet konstaterer at vindkraftverket med tilhørende nettilknytning kan komme i konflikt med lokaliteter av storlom, smålom, havørn og kongeørn. Av disse er det bare storlom som ikke er klassifisert som livskraftig. Storlom er klassifisert som nær truet (NT).

Departementet bemerker at det er et hekkeområde for storlom ved Nypvatnet i roandelen av vindkraftverket. Området er ansett for å være av stor verdi. Dette området er ikke lenger i planområdet, men befinner seg rett utenfor. Utenfor planområdet til haraheiadelen av vindkraftverket er det registrert flere hekkeplasser for storlom. Alle hekkeplassene er tatt ut av planområdet av tiltakshaver i forbindelse med søknaden. Avstanden fra hekkeplassene til planområdet er noe større ved haraheiadelen enn ved roandelen. Det er også registrert et næringsområde av middels verdi helt i utkanten av planområdet det er gitt konsesjon til.

Departementet mener konsekvensene for storlom er vesentlig forbedret sammenlignet med det forhåndsmeldte området. Departementet konstaterer at vindkraftverket ikke kommer i direkte konflikt med lokaliteter av storlom, men lokalitetene ligger nær opptil planområdet og kan derfor bli påvirket både i form av forstyrrelser og kollisjonsfare. Departementet viser til at bestanden av storlom i Midt-Norge antas å være stabil, og finner at vindkraftverkets påvirkning av storlom er akseptabel og ikke innebærer at forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5 trues

For at fjerning av enkeltturbiner for å redusere forstyrrelser og kollisjonsfare skal ha nevneverdig positiv effekt for konfliktnivået, må det gjøres store reduksjoner av planområdet til vindkraftverket. Departementet kan ikke se at en slik reduksjon av planområdet for vindkraftverket gir de beste samfunnsmessige resultater når det holdes opp mot de fordeler som oppnås, jf. naturmangfoldloven § 12.

Ifølge konsekvensutredningen kan betydningen for hekkelokaliteter av storlom i anleggsperioden være at hekkingen det aktuelle året oppgis. NVE legger til grunn at tiltakshaver skal ta hensyn til de sårbare fugleartene under anleggsarbeidene, og ber om at dette omtales spesifikt i miljø- og transportplanen. For å unngå forstyrrelser vil NVE også sette vilkår om at veiene i vindkraftverket ikke åpnes for motorisert ferdsel. Departementet mener dette er et tiltak som er egnet til å avbøte de negative effektene for storlom.

Det er også registrert hekkeplasser for smålom i planområdet ved Korsvatnet i Roandelen av vindkraftverket og ved Lomtjønna i Haraheiadelen av vindkraftverket. Den sistnevnte lokaliteten var ikke brukt i årene 1998-2002, og det er ifølge konsekvensutredningen ikke kjent når lokaliteten var brukt sist. Det er også registrert enkelte hekkeplasser utenfor planområdet.

Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk kan være negativt for smålom, men legger samtidig vekt på at det sannsynligvis bare er en hekkelokalitet som er i bruk innenfor planområdet. Departementet legger likevel til grunn at smålom kan være utsatt for kollisjoner og at forstyrrelser kan ha negative virkninger for smålom. Departementet viser til at smålommen har en livskraftig bestand i Norge, og finner at etablering av vindkraftverket ikke er i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5. Departementet mener det ikke er andre tiltak enn en generell reduksjon av planområdet som kan redusere konflikten med smålom. Departementet mener ikke de negative virkningene for smålom er av en slik størrelse at dette er aktuelt som et avbøtende tiltak.

Ifølge konsekvensutredningen er det havørn og kongeørn i haraheiadelen til alle årstider, og ofte er dette blandingsflokker av havørn og kongeørn. Det er registrert en hekkelokalitet for havørn i planområdet for roandelen av vindkraftverket. Det er også registrert flere hekkelokaliteter utenfor planområdet for både roandelen og haraheiadelen. Det er sannsynligvis en hekkeplass for kongeørn utenfor planområdet for haraheiadelen av vindkraftverket, og en av hekkeplassene for havørn kan ifølge konsekvensutredningen også være i bruk av kongeørn.

Den sistnevnte hekkeplassen var tidligere inne i planområdet, men etter at planområdet ble redusert av tiltakshaver, er denne lokaliteten utenfor planområdet. Hekkeplassen var fremhevet i konsekvensutredningen som en lokalitet hvor hekking kunne bli oppgitt i anleggs- og driftsfasen på grunn av forstyrrelser fra vindkraftverket. Departementet konstaterer at den negative virkningen nå har blitt redusert.

For øvrig fremgår det av konsekvensutredningen at hekkeplassene for havørn stort sett befinner seg på nord- og vestsiden av de to planområdene, slik at det meste av bevegelsene til og fra hekkeplassen skjer uten å berøre selve vindkraftverket. Det presiseres likevel at det kan finnes seg havørn og kongeørn i planområdet for det foreslåtte vindkraftverket. Dette kan medføre kollisjonsrisiko, og planområdet kan på grunn av økt ferdsel, støy og generell habitatforringelse, bli mindre attraktivt som næringsområde.

Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk kan ha negative virkninger for havørn og kongeørn, særlig i form av kollisjonsfare. Hekkeplassene ligger i all hovedsak utenfor planområdet, og departementet mener dette reduserer de negative virkningene. Departementet vil også bemerke at både havørn og kongeørn er klassifisert som livskraftige og antas å ha voksende bestander. Departementet kan derfor ikke se at Roan vindkraftverk truer forvaltningsmålene etter naturmangfoldloven § 5. Departementet kan ikke se at fjerning av enkeltturbiner har en særlig avbøtende effekt, og finner derfor ikke grunn til å pålegge avbøtende tiltak av hensyn til havørn og kongeørn, jf. naturmangfoldloven § 12.

Hønsenhauk har vært observert i området vest for roandelen av vindkraftverket, og hekker sannsynligvis i området. Hønsenhauk er klassifisert som nær truet på rødlisten. Departementet konstaterer at roandelen av vindkraftverket potensielt kan innebære kollisjonsfare for hønsenhauk. Departementet mener likevel at påvirkningen på hønsenhauk ikke er av et slikt omfang at det vil være i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5.

Departementet konstaterer at det befinner seg lirype, orrfugl og storfugl i plan- eller influensområdet. Departementet kan imidlertid ikke se at vindkraftverket er i strid med forvaltningsmålene for disse artene.

Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk vil ha negative virkninger for fugl, men kan ikke se at hensynet til fugl er avgjørende for realisering av verken roandelen eller haraheiadelen av vindkraftverket. Departementet finner grunn til å peke på at hekkeplassene i liten grad blir direkte berørt av vindkraftverket. Departementet mener vindkraftverket har størst negative konsekvenser for storlom. Departementet mener flere av de foreslåtte avbøtende tiltakene av hensyn til lom er fulgt opp ved at reduksjon av det forhåndsmeldte området av hensyn til hekkeområder. Departementet finner som nevnt ovenfor ikke grunn til å pålegge ytterligere avbøtende tiltak av hensyn til lom.

5.8.1.6 Storheia vindkraftverks påvirkning på fugl

Natur og ungdom mener turbiner helt øst i planområdet må fjernes av hensyn til havørn og kongeørn, og at det må være en buffersoner på 1 km rundt den kjente lokaliteten av hubro ved Storheia vindkraftverk. Mørreaunet Utmarkslag har i sin klage pekt på at Storheia vindkraftverk vil redusere fuglebestanden.

Storheia vindkraftverk er i konsekvensutredningen vurdert å ha store til middels negative konsekvenser for fugl både i anleggs- og driftsfasen. Direktoratet for naturforvaltning (DN) og Riksantikvaren har kategorisert Storheia vindkraftverk i kategori D-E for deltemaet naturmiljø. Kategori D innebærer stor konflikt, mens kategori E innebærer svært stor konflikt. Det er blant annet hensynet til fuglelivet, og påvirkning på hubro som har resultert i denne klassifiseringen.

Det ble i 2009 foretatt en oppdatert konsekvensutredning for tema naturmiljø for Storheia vindkraftverk. Formålet med utredningen var å fremskaffe bedre kunnskap om fuglelivet i området, med særlig vekt på hubro. Konfliktgraden med fugl er ikke endret i denne utredningen.

Konsekvensutredningen har vurdert et areal opp til 500 meter på hver side av planlagte veikorridorer hvor tiltaket kan tenkes å ha påvirkning også utenfor planområdet. Det er også vurdert kjente rovfuglreir hvor arten kan tenkes å ha jaktområde innenfor deler av planområdet.

Vurderingene i konsekvensutredningene, DN og Riksantikvarens vurdering og NVEs konsesjonsvedtak er gjort på bakgrunn av rødlisten fra 2006. NVE la til grunn at det i influensområdet er registrert totalt åtte rødlistearter som er hekkende eller sannsynlig hekkende, hvorav to av disse artene er karakterisert som truede arter. Det ble også lagt til grunn at hønsehauk var en mulig hekkefugl i influensområdet, og at det er registrert tre sårbare arter i influensområdet.

De truede artene er hubro (sterkt truet) og storlom. Storlom var tidligere kategorisert som sårbar (VU) på rødlisten, men på rødlisten fra 2010 har storlom blitt nedskalert til nær truet (NT). Det har også skjedd endringer for kongeørn, vandrefalk, fjellvåk, sangsvane, gråspett og steinskvett som alle var kategorisert som nær truet (NT) på rødlisten fra 2006, men som nå er kategorisert som livskraftige (LC). Hønsehauk har også endret kategori fra sårbar (VU) til nær truet (NT).

Departementet bemerker at flere av artene som er nevnt er oppført på internasjonale konvensjonslister over arter som Norge har forpliktet seg til å bevare. Departementet mener likevel at endret rødlistestatus for fuglearter som berøres av Storheia vindkraftverk må tillegges vekt ved vurderingen av vindkraftverkets virkninger for fugl. Departementet legger derfor til grunn at Storheia vindkraftverk har et lavere konfliktpotensial for fugl enn tilfellet var da NVE fattet sitt vedtak.

Det er registrert en gammel kjent hekkelokalitet for hubro under 500 meter fra nærmeste turbin/vei. Arten ble ikke funnet av utrederne verken i 2008 eller 2009, men ifølge konsekvensutredningen har lokalbefolkning og hytteiere gjort troverdige observasjoner innenfor og utenfor planområdet. Planområdet er imidlertid stort, og konsekvensutredningen mener man ikke kan utelukke at hubro hekker i planområdet. Potensialet for hekkende hubro er stort, særlig i de fjordnære områdene der det er god tilgang på byttedyr. I tilleggsutredningen av virkningene for Hildremrvatnet naturreservat fremgår det at hubro skal være observert i Nyvassdalen utenfor planområdet.

Ifølge konsekvensutredningen er økt menneskelig aktivitet i området i tillegg til fysiske inngrep i driftsfasen, den største risikoen for hubro. Det fremgår også at hubroen kan midlertidig forsvinne som hekkefugl i anleggsfasen og permanent i driftsfasen.

NVE konstaterer at det er usikkert om vindkraftverk vil medføre vesentlige virkninger for hubro. NVE viser til andre vindkraftprosjekter hvor det konkluderes med at hubroen hovedsakelig operer i luftrom som gjør at den ikke er spesielt utsatt for kollisjoner med vindturbiner, men at den også bruker høyere luftrom. Etter NVEs vurdering kan inngrep i leveområdet, habitatforringelse og forstyrrelse, innebære større virkninger for hubro enn det kollisjonsfare med vindturbiner medfører. NVE påpeker at nettilknytningen kan medføre kollisjonsfare, men etter NVEs vurdering er avstanden til registrerte hubrolokaliteter så stor at det er liten kollisjonsrisiko.

Faseavstanden på 132 kV ledningen er så stor at elektrokusjon ikke kan skje. NVE mener virkningene ikke vil ha betydning for bestandsutviklingen for hubro.

NVE konstaterer i klageoversendelsen at hubrolokaliteten sannsynligvis ikke har vært i bruk de siste årene.

Departementet bemerker at det ikke er påvist hekkende hubro i planområdet, men føre var-prinsippet må legges til grunn for vurderingen. Departementet tar i betraktning at det kan finnes hubro under 500 meter fra nærmeste vindturbin slik disse er planlagt. Departementet bemerker at avstanden fra den potensielle hubrolokaliteten til nærmeste vindturbin er omtrent den som ble lagt til grunn som unnvikelsesavstand basert på forundersøkelsene som ble gjort i forbindelse med vindkraftverkene i Rogaland. Departementet legger vekt på at topografiske forhold for den potensielle hubrolokaliteten kan ha betydning for hvilken forstyrrende effekt den nærmeste vindturbinen vil ha for hubroen.

Departementet konstaterer at hubro er observert i Nyvassdalen, men basert på de utredninger som er gjort, finner departementet det lite sannsynlig at dette er et hekkeområde for hubro. Departementet mener derfor det er lite sannsynlig at vindkraftverket vil ha vesentlige virkninger for hubro utenfor planområdet.

Departementet mener vindkraftverket kan ha en viss forstyrrende effekt på hubro, men legger til grunn at faren for kollisjoner vil være liten. Departementet konstaterer at anleggsfasen kan medføre forstyrrelser for lokaliteten av hubro i planområdet, og at avstanden til planlagte turbiner ikke er spesielt stor.

Departementet mener fjerning av turbiner nær hubrolokaliteten er det mest egnede tiltaket for å dempe de mulige negative virkningene for hubro i driftsfasen. Eventuell fjerning av turbiner må sees i sammenheng med de samfunnsmessige resultater dette medfører, jf. naturmangfoldloven § 12. Fjerning av turbiner vil minske kraftproduksjonen og lønnsomheten i prosjektet. På grunn av hubroens status som sterkt truet og usikkerhet knyttet til eventuelle påvirkninger på hubrolokaliteten som er registrert i planområdet, ba departementet SAE Vind vurdere konsekvensene av en buffersone rundt lokaliteten.

SAE Vind skriver i e-post av 21. juni 2013 at en buffersone på 1000 meter fra hubrolokaliteten vil medføre et sannsynlig direkte bortfall på 4-7 turbiner avhengig av turbintype. Ved etablering av en 800 meter buffersone vil sannsynlig direkte bortfall være 2-3 turbiner avhengig av turbintype. I tillegg til de direkte konsekvensene av en buffersone, peker SAE Vind på en ny optimalisering av hele vindkraftverket grunnet avstandskrav mellom de enkelte turbinene for å redusere vaketap og vakeindusert turbulens, høyst sannsynlig vil redusere antall tilgjengelige turbinlokaliseringer. SAE Vind viser videre til at de faktiske konsekvensene ikke er kjent før detaljplanleggingen er gjennomført, og at dette erfaringsmessig vil medføre en reduksjon i tilgjengelige

turbinposisjoner og dermed redusert installert effekt sammenlignet med maksimal installert effekt.

SAE Vind mener buffersonen ikke bør være over 800 meter, og mener en slik avstand er akseptabel selv om dette vil medføre en reduksjon av vindkraftverket. SAE Vind mener det er mulig å etablere nye veitraseer utenfor buffersonen, men av anleggsmessige og arealmessige hensyn anbefales det ikke et absolutt forbud mot etablering av kortere veistrekninger i ytterkant av en slik buffersone.

Departementet bemerker at en buffersone på 1000 meter vil medføre en reduksjon i installert effekt på minst 12-21 MW ved bruk av 3 MW turbiner. Med en buffersone på 800 meter vil reduksjonen være minst 6-9 MW. Førre var-prinsippet tilsier at det bør vurderes avbøtende tiltak når virkningene for hubroen er usikker. Departementet må avveie de eventuelle fordelene for hubroen opp mot reduksjonen av installert effekt i vindkraftverket.

Departementet mener det ikke er grunnlag samlet sett for å redusere installert effekt med minst 12-21 MW tatt i betraktning usikkerheten ved bruken av hubrolokaliteten og usikkerhet når det gjelder en så omfattende buffersone av hensyn til hubroen. En reduksjon av installert effekt på 6-9 MW er etter departementets oppfatning derimot akseptabelt på grunn av potensielle positive virkninger av en buffersone på 800 m. Departementet er innforstått med at redusert installert effekt kan bli noe større av de grunner som SAE Vind har pekt på. Departementet mener likevel at en buffersone hvor det ikke skal plasseres vindturbiner på 800 meter fra den kjente lokaliteten i planområdet for Storheia vindkraftverk, vil innebære en akseptabel reduksjon av prosjektet.

Departementet forutsetter i tillegg at det i detaljplanleggingen søkes å unngå plassering av atkomstvei innenfor buffersonen i den grad det er økonomisk og anleggsteknisk forsvarlig.

Departementet mener vindkraftverket med de avbøtende tiltak som her forutsettes, ikke vil true forvaltningsmålene for hubro, jf. naturmangfoldloven § 5.

NVE har bedt om at anleggsfasens negative virkning for truede og sårbare arter behandles spesifikt i miljø- og transportplanen. Departementet slutter seg til NVEs vurdering, og mener dette kan være med å avbøte de negative effektene for hubro i anleggsfasen. Departementet forutsetter også at det skal undersøkes om det foregår hekking før det startes anleggsvirksomhet.

Vedrørende vindkraftverkets påvirkning på havørn fremgår det av konsekvensutredningen at det er en gammel, kjent hekkelokalitet under 500 meter fra nærmeste planlagte vindturbin. Kongeørn observeres også regelmessig i planområdet. Det er registrert to kongeørnreir like utenfor planområdet i nord, men dette er ifølge

konsekvensutredningen reir som er eller har vært alternative hekkeplasser for kongeørn. Det er for øvrig en hekkelokalitet noen kilometer utenfor planområdet, som ikke vil bli påvirket, men kongeørn fra denne lokaliteten kan være kollisjonsutsatt ved næringssøk.

Det er registrert en markert forflytning av ørn øst i planområdet. Ifølge konsekvensutredningen antas imidlertid rovfugl å trekke på bred front på Fosen, og det er ikke kjent at det er spesielt viktige flaskehalser i planområdet hvor rovfugl og andre termikktrekkere passerer.

Ifølge konsekvensutredningen kan anleggsaktivitet føre til forstyrrelser. I driftsfasen er kongeørn og havørn to arter som i konsekvensutredningen trekkes frem som spesielt utsatt for kollisjoner. Smålom er også vist til som en utsatt art. Det er også registrert lokaliteter av fjellvåk i planområdet, samt vandrefalk og hønsehauk et stykke unna planområdet.

NVE konstaterer at kongeørn, fjellvåk, vandrefalk, havørn og smålom hekker eller har hekket i plan- eller influensområdet. NVE bemerker at havørn har vist seg som en kollisjonsutsatt art. NVE slutter seg til konsekvensutredningens vurderinger med hensyn til kollisjonsfare for de ulike artene, men vurderer kollisjonsrisikoen som liten. Kollisjonsrisikoen vil etter NVEs vurdering ikke påvirke de ulike artenes bestandsutvikling. NVE legger til grunn at forstyrrelse og redusert bruk av området, for flere arter vil være av større betydning enn kollisjonsfaren. NVE konstaterer også at anleggsarbeidet kan medføre aktivitet i nærheten av hekkelokaliteter, og at etablering av atkomst- og internveier i planområdet vil medføre økt ferdsel i området. I tråd med konsekvensutredningen legger NVE til grunn at det i tillegg til fysiske inngrep, trolig er menneskelig forstyrrelse i driftsfasen som vil utgjøre den største risikoen for hubro, kongeørn og smålom.

Departementet konstaterer at både anleggs- og driftsfasen for Storheia vindkraftverk vil kunne ha negative virkninger for fuglelivet. Havørn, kongeørn og smålom er særlig fremhevet som utsatt for kollisjoner. Departementet konstaterer at disse artene er karakterisert som livskraftige med økende eller stabile bestander. Departementet kan ikke se at Storheia vindkraftverk har slike negative effekter for disse artene at det er i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5. Det må likevel tillegges vekt at artene er satt opp som ansvarsarter for Norge på internasjonale konvensjonslister. Departementet vil bemerke at miljø- og transportplanen vil være med å redusere de negative virkningene i anleggsfasen.

Departementet kan ikke se at det er alternativ lokalisering eller annen form for endring av driftsmetoder som kan redusere de negative virkningene for smålom. Etter departementets syn må det aktuelle avbøtende tiltaket for havørn og kongeørn være å redusere turbinpunkter i trekket øst i planområdet, slik Natur og Ungdom har foreslått i sin klage. NVE bemerker i oversendelsen av klagen at det ikke finnes faglige

holdepunkter for å påstå at potensialet for kollisjoner mellom vindturbiner og rovfugl på trekk er vesentlig.

Departementet bemerker at vindturbiner i rovfugltrekket kan være negativt for konge- og havørn, men mener effekten må anses usikker. Førre var-prinsippet må likevel iakttas. Etter departementets oppfatning ville det kreve betydelige reduksjoner av planområdet tilsvarende en betydelig redusert total installert effekt, for at en reduksjon skal få en reell positiv effekt for ørn. Departementet mener et slikt avbøtende tiltak vil ha for stor betydning for kraftproduksjonen og lønnsomheten i prosjektet, og mener derfor dette ikke gir det samfunnsmessig beste resultatet.

Departementet peker på at det er registrert to hekkelokaliteter for fjellvåk i planområdet, og at fjellvåk ifølge konsekvensutredningen er utsatt for de samme trusselfaktorene som havørn og kongeørn, selv om fjellvåk er noe mindre sårbar på hekkeplassene. Departementet bemerker at fjellvåk har status som livskraftig, men er en ansvarsart etter Bonnkonvensjonen. Etter departementets oppfatning vil ikke NVEs konsesjonsvedtak være i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 5 for fjellvåk.

Det aktuelle avbøtende tiltaket er etter departementets oppfatning å fjerne turbinpunktet nærmest en av de registrerte hekkeplassene. Etter departementets vurdering er ikke fordelene som oppnås ved en slik reduksjon av vindkraftverket av en slik størrelse at det kan forsvare en fjerning av turbinpunkter.

Det er registrert en lokalitet av vandrefalk et stykke nord for planområdet. Vandrefalk kan ifølge konsekvensutredningen være kollisjonsutsatt ved næringssøk. Vandrefalk er kategorisert som livskraftig med en voksende bestand, men er en ansvarsart for Norge etter Bernkonvensjonen liste II og Bonnkonvensjonen liste II. Departementet kan ikke se at realisering av Storheia vindkraftverk er i strid med forvaltningsmålene i § 5 for vandrefalk. Departementet kan ikke se at den potensielle kollisjonsrisikoen er av en slik størrelse at det er aktuelt med alternativ lokalisering eller driftsmetoder.

Departementet konstaterer at Storheia vindkraftverk kan ha negative effekter for fugl. Foruten opprettelsen av en buffersone rundt den kjente hubrolokaliteten omtalt ovenfor, finner departementet likevel ikke at det er andre avbøtende tiltak som kan pålegges utover det som fremgår av NVEs konsesjonsvedtak, uten at dette fører til en for stor reduksjon av vindkraftverket. Departementet mener de aktuelle reduksjonene ikke har slike positive effekter for naturmangfoldet at det gir de beste samfunnsmessige resultater.

Natur og Ungdom har blant annet på grunn av kollisjonsfare for fugl, i klagen bedt om at traséalternativ 2.2 velges fremfor konsesjonsgitt alternativ på strekningen fra Storheia vindkraftverk til Storheia transformatorstasjon. Det fremgår at konsesjonsgitt alternativ er vurdert å ha liten til middels konsekvens for naturmangfold fordi traseen

blir liggende noe ugunstig til med tanke på kollisjonsfare for trekkende rovfugl på kanten av lia. Havørn og kongeørn er sett trekkende over fjellkanten. Alternativet 2.2 har ubetydelig til liten negativ konsekvensgrad for naturmangfold.

Departementet konstaterer at alternativ 2.2 er vurdert som bedre av hensyn til fugl enn konsesjonsgitt trasé. Departementet kommer nærmere tilbake til spørsmålet om trasé under den samlede vurderingen nedenfor.

5.8.1.7 132 kV samordnet nettilknytning

Natur og Ungdom mener det må gjøres en reell vurdering av kabling i områder med viktige fugletrekk. Det er ikke spesifisert hvilke strekninger Natur og Ungdom mener bør kables.

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag viser til undersøkelser som det hevdes dokumenterer at 3-4000 fugl kan bli drept per kilometer kraftledning i områder med høy fugletetthet. Dette bygges på forholdstall hvor det estimeres fuglekollisjoner ut fra antall kilometer konsesjonsgitte kraftledningstraseer og antall vindturbiner. Departementet mener virkningene for fugl må vurderes konkret, og er enig med NVE i at de beregninger Naturvernforbundet har gjort ikke kan legges til grunn for vurderingen.

Selv om det ikke er pekt på spesielle steder eller strekninger for 132 kV samordnede nettilknytning som hevdes å ha spesielt negative virkninger for fugl, finner departementet grunn til å redegjøre for de arter som berøres av ledningen og som det er relevant å vurdere den samlede belastningen av tiltakene for, jf. naturmangfoldloven § 10.

På strekningen mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon er det gitt konsesjon til en trasé som i all hovedsak er sammenfallende med eksisterende 66 kV ledning, men med jordkabel siste del av strekningen inn mot Hubakken trafo. Det er pålagt sanering av eksisterende 66 kV ledning.

Ifølge konsekvensutredningen er konsesjonsgitt trasé på denne strekningen vurdert å ha ubetydelig konsekvens for fugl. Det er registrert et hekkeområde for vandrefalk ved Mørrifjorden, og det er registrert en hubrolokalitet et stykke vest for den planlagte ledningen. Avstanden til den planlagte hubrolokaliteten er etter departementets oppfatning så stor at ledningen ikke vil ha negative konsekvenser for hubro. Eventuelle negative konsekvenser for vandrefalk vil være i anleggsfasen. For øvrig er det ikke registrert rødlistede arter eller andre arter som vil bli berørt av ledningen i særlig grad. Detaljplanleggingen forutsettes å ta hensyn til eventuelle hekkende truede eller nært truede arter i anleggsperioden.

På strekningen Straum transformatorstasjon til Roan transformatorstasjon er det blant annet registrert hekkeområder for hubro og smålom i influensområdet. Det fremgår av konsekvensutredningen at det ikke bør være anleggstrafikk i nærheten av hekkelokaliteter for hubro i vår- og sommerperioden, men det anbefales at det undersøkes nærmere om lokalitetene er i bruk før det settes begrensninger i anleggsarbeidet.

Hubrolokaliteten er omtrent 1 kilometer fra konsesjonsgitt trasé. Etter NVEs vurdering er det relativt god avstand fra hubrolokaliteten til ledningen. Departementet er enig med NVE i at ledningen ikke vil ha særlige negative konsekvenser for hubro i driftsfasen.

Det er også registrert hekkende smålom ved Lomtjønna og på Middagsfjellet. Det er en viss avstand til disse lokalitetene, og sanering av eksisterende 66 kV mellom Hubakken transformatorstasjon og Straum transformatorstasjon vil i stor grad bote på eventuell kollisjonsfare. Departementet bemerker at ledningen kan ha forstyrrende effekter for smålom i anleggsperioden, men kan ikke se at ledningen har særlige negative effekter utover dette.

Departementet kan ikke se at hensynet til fugl på disse strekningene tilsier ytterligere avbøtende tiltak.

5.8.2 Vegetasjon og naturtyper

5.8.2.1 Generelt

Natur og Ungdom mener det bør være 200 meter buffersoner mellom verdifulle naturtyper og nærmeste inngrep. Vern Fosenhalvøya har også påpekt at flere vindkraftverk grenser mot vernede områder. Natur og Ungdom mener også at alle kraftledningsstraseer må legges utenfor verdifulle naturlokaliteter, spesielt boreal regnskog.

Etter departementets oppfatning er det ikke hensiktsmessig med en slik skjematisk tilnærming. Departementet mener tiltakets betydning for den enkelte naturlokalitet må vurderes konkret. Det kan være andre hensyn som kan veie tyngre enn hensynet til naturlokaliteter. Departementet vil vurdere klagegrunnene for vegetasjon og naturtyper for det enkelte prosjekt i det følgende.

5.8.2.2 Sørmarkfjellet vindkraftverk

Forum for Flatanger har i sin klage vist til at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil være negativt for kystlynghei. Videre vil tilknytningsledningen gå nær Skjellådalen naturreservat, og gjennom boreal regnskog ved Haugtjønna i Roan. Adkomstveien vil

gå gjennom boreal regnskog i Hestdalen, hvor det er registrert rødlistede arter i områder slik som lavarter.

Det fremgår av konsekvensutredningen at det finnes forekomster av kystlynghei i planområdet. Kystlynghei er rødlisten for naturtyper i 2011 karakterisert som sterkt truet. Ifølge konsekvensutredningen for opprinnelige Oksbåsheia inngår lyngheiene i området som en del av mosaikkpreget vegetasjon på grunnlendt kystfjell med mye berg i dagen. Det er for øvrig ikke pekt på spesielle negative konsekvenser for kystlynghei i konsekvensutredningene. I tilleggsutredningen fra 2009 er konsekvensene for naturmiljø vurdert til ubetydelig til middels negativ konsekvens. De middels negative konsekvensene er hensynet til fugl nord i planområdet og kystgranskog i Hestdalen.

Departementet kan ikke se at verken Fylkesmannen eller Direktoratet for naturforvaltningen har pekt på konsekvensene for kystlynghei på Sørmarkfjellet. Det er heller ikke gjort registreringer i Naturbase av kystlynghei i dette området. Departementet konstaterer at det er lokaliteter av kystlynghei i planområdet, men mye tyder på at disse lokalitetene ikke er av stor verdi. Departementet forutsetter at eventuelle negative virkninger for kystlynghei blir søkt begrenset i detaljplanleggingen. Departementet kan likevel ikke se at påvirkningen for kystlynghei er i strid med forvaltningsmålene i naturmangfoldloven § 4.

Vindkraftverkets virkninger for kystgranskoglokaliteten ved Hestdalen er vurdert å være av lite omfang og med middels negativ konsekvens. Verdien av kystgranskoglokaliteten vurderes til middels. NVE konstaterer at virkningene av atkomstveier og internveier kan medføre negative virkninger for naturtyper og vegetasjon, særlig for lokaliteten av kystgranskog i Hestdalen. I denne lokaliteten er det funnet skorpefiltlav og gullprikklav som på rødlisten for 2010 er kategorisert som henholdsvis nær truet og sårbar. Skorpefiltlav var på rødlisten for 2006 kategorisert som sårbar.

NVE registrerer at kystgranskoglokaliteten i Hestdalen er verdifull og at man bør unngå inngrep i denne. NVE viser til søknaden hvor tiltakshaver mener det er mulig å legge atkomstveien utenom denne lokaliteten. NVE legger til grunn at atkomstveien i størst mulig grad unngår å berøre den verdifulle lokaliteten, og forutsetter at dette behandles nærmere i detaljplanen.

Departementet konstaterer at kystgranskoglokaliteten ved Hestdalen er verdifull, men legger til grunn at skade på lokaliteten i stor grad kan unngås ved detaljplanleggingen.

Skjellådalen naturreservat er et barskogreservat der formålet er å bevare et skogområde med alt naturlig plante- og dyreliv og med alle de naturlige økologiske prosessene. Ifølge NVE er avstanden fra tilknytningsledningen til reservatet omtrent 500 meter. Konsekvensutredningen konkluderer med at naturreservatet ikke blir

direkte berørt av kraftledningen. Departementet er enig i NVEs vurdering, og kan ikke se at kraftledningen får negative virkninger for reservatet.

Nettilknytningen for Sørmarkfjellet vindkraftverk er lagt gjennom lokaliteten Haugtjønnå/Gammelsætra for å komme frem til Roan transformatorstasjon. Haugtjønnå er en lokalitet med verdifull kystgranskog vurdert til å være av stor verdi, og konsekvensene er i konsekvensutredningen vurdert til store negative. NVE har satt vilkår om begrenset skogrydding i kraftledningstraseene der det er mulig, og at det skal settes igjen lavere vegetasjon i ryddegatene. Dette skal omhandles i miljø- og transportplanen.

Departementet konstaterer at nettilknytningen kan ha negative effekter for den viktige kystgranskoglokaliteten ved Haugtjønnå/Gammelsætra. Departementet kan ikke se at det er andre avbøtende tiltak enn de som er satt av NVE som er egnet til å dempe de negative virkningene ytterligere.

5.8.2.3 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Det er registrert rødlistede sopparter og lavarter, i tillegg til en rødlistet karplante, i utredningsområdet for Kvenndalsfjellet vindkraftverk. Det er i konsekvensutredningen gjort en vurdering av elleve spesielt verdifulle naturtyper og punktforekomster for rødlistearter innenfor utredningsområdet. Virkningene for vegetasjon og berggrunn er vurdert som små. De største virkningene for vegetasjon oppstår ved arealtap og inngrep som følge av plasseringen av vindturbiner og veianlegg.

Det fremgår av konsekvensutredningen og NVEs vedtak, at for vegetasjon/planter og verdifulle naturtyper kan etablering av anleggsveien til vindturbin nr. 41 og nr. 42 ha innvirkning på forekomsten av rike vegetasjonstyper i området øst for Bjørnabakkvatnet, herunder enkelte mindre forekomster av rikmyr. Tiltaket er vurdert å ha små til middels negative konsekvenser for naturtyper og vegetasjon. Et utbyggingsalternativ med større og færre vindturbiner er antatt å ha noe mindre virkninger fordi bygging av internveien mellom turbin 41 og 42 unngås.

Departementet konstaterer enkeltlokaliteter av naturtyper eller vegetasjon ikke er fremhevet i klagen, men konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan ha negative virkninger for naturtyper og vegetasjon. Departementet slutter seg til konsekvensutredningens og NVEs vurdering av at virkningene er begrensede.

5.8.2.4 Roan vindkraftverk

Natur og Ungdom har i sin klage vist til at nettilknytningen for Roan vindkraftverk vil ha store negative konsekvenser for Tostenelva naturreservat. Nettilknytningen det vises til er en del av 132 kV samordnet nettilknytning som behandles nedenfor.

Det er ikke fremhevet spesielle naturtyper eller vegetasjon i klagen i tilknytning til Roan vindkraftverk. I konsekvensutredningene er det i plan- og influensområdet til vindkraftverket påvist henholdsvis 25 lokaliteter i tilknytning til den østre delen av planområdet og 30 lokaliteter i tilknytning til den vestre delen av planområdet, som har stor verdi for dyre- og planteliv. Siden vindkraftverket tidligere var delt i to vindkraftverk, er flere av lokalitetene beskrevet i begge konsekvensutredningene. De fleste lokalitetene av stor verdi er kystgranskoglokaliteter, som i hovedsak ikke blir direkte berørt av vindkraftverket. Nettilknytningen mellom de to delene av vindkraftverket er justert av tiltakshaver for å unngå konflikt til kystgranskoglokalitetene sør for Straumsvatnet.

Natur og Ungdom fremhevet i sin høringsuttalelse at kystgranskoglokaliteten i Tostendalen vil bli berørt av adkomstveien, og ber om at adkomstveien flyttes. Det ble konstatert i NVEs konsesjonsvedtak at tiltakshaver i forbindelse med arbeidet med reguleringsplanen har justert veitraseen slik at den er planlagt utenom kystgranskogen. NVE legger til grunn at forholdet til og ivaretagelsen av kystgranskog i Tostendalen beskrives spesifikt i miljø- og transportplanen.

Departementet konstaterer at kystgranskoglokaliteten ved Voliheia vil ligge tett opptil planområdet dersom klagen fra Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord tas til følge. Lokaliteten er i konsekvensutredningen vurdert å være av middels verdi, og er ikke fremhevet i konsekvensutredningen. Etter departementets oppfatning vil ikke vindkraftverket ha negative virkninger for kystgranskogen ved Voliheia. Det er uansett satt vilkår i NVEs konsesjon at det skal utarbeides en miljø- og transportplan hvor det skal omtales hvordan det i størst mulig grad kan tas hensyn til naturtyper, vegetasjon og planter.

Departementet kan på derfor ikke se at hensynet til naturtyper og vegetasjon er et tungtveiende argument mot å ta planområdet for de nordlige delene av roandelen inn i planene igjen. Etter departementets oppfatning er ikke hensynet til naturtyper og vegetasjon spesielt tungtveiende mot realisering av Roan vindkraftverk.

5.8.2.5 Storheia vindkraftverk

Vern Fosenhalvøya og Fosen Naturvernforening mener vindkraftutbyggingen må avventes av hensyn til potensielle nasjonalparker og større verneområder. Dette gjelder særlig Storheia vindkraftverk som klagerne mener er godt egnet som kystnasjonalpark. Naturvernforbundet vedtok på landsstyremøte i 2009 at Storheia skulle gis første prioritet som kandidat til Norges første kystnasjonalpark. Det ble vedtatt av fylkestinget i Sør-Trøndelag i 2009 at det skulle utredes muligheter for opprettelse av en kystnasjonalpark. Departementet er ikke kjent med at det etter dette foreligger nye vedtak eller andre opplysninger av betydning for vern av Storheia.

Etter departementets oppfatning kan ikke naturvernorganisasjonenes ønsker om vern eller fylkestingets vedtak om utredning fra 2009, medføre at vedtak i vindkraftsakene på Fosen må utsettes i påvente av ytterligere vurderinger av Storheia som kystnasjonalpark.. NVE har i sin vurdering av klagen også påpekt at Sør-Trøndelag fylkeskommune har tatt Storheia inn i fylkesdelplanen for vindkraft. Departementet bemerker at argumentene for et vern av Storheia kan hensyntas i vurderingen av om det skal gis konsesjon.

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag, Fosen Naturvernforening og Stokkan/Braseth peker på at Storheia vindkraftverk berører nedslagsfeltet for de vernede vassdragene Oldelva og Nordelva. Fosen Naturvernforening peker på at det er begrenset dispensasjonsadgang etter naturmangfoldloven § 48. Stokkan/Braseth mener NVE ikke er objektive når de mener vernede vassdrag ikke er til hinder for at vindkraftverk bygges, og mener slike vurderinger bør gjøres av Direktoratet for naturforvaltning eller Miljøverndepartementet. Stokkan/Braseth viser også til forekomst av elvemusling.

NVE bemerker i vurderingen av klagen at nedbørsfeltet til Nordelva i alle tilfeller ikke lenger berøres av Storheia vindkraftverk etter at planområdet ble redusert av hensyn til reindriften. NVE mener verneplan for vassdrag ikke medfører et generelt forbud mot bygging av energianlegg.

Det fremgår av konsekvensutredningen at planområdet ligger delvis innenfor nedbørsfeltet til Oldelva. Oldelva ble tatt inn i Verneplan II for vassdrag i 1980. Ifølge konsekvensutredningen medfører vindkraftverket få eller ingen direkte inngrep i vannforekomster og kantvegetasjon. NVE legger i sitt vedtak til grunn at det vernede vassdraget Oldelva berøres av det planlagte tiltaket. I vernevedtaket for Oldelva fremheves friluftsliv og sportsfiske som viktige verneinteresser. Etter NVEs vurdering vil opplevelsen av vassdraget kunne påvirkes av vindkraftverket, men NVE konstaterer at det vernede vassdraget ikke er til hinder for at vindkraftverket bygges ut.

Departementet bemerker at formålet med verneplanene er nasjonale planer med formål å verne vassdrag mot vannkraftutbygging. Selv om friluftsliv og sportsfiske er fremhevet som viktige verneinteresser, innebærer ikke et vern av et vassdrag at det ikke kan gis tillatelse til et vindkraftverk forutsatt at dette ikke får virkning av betydning for verneverdiene i vassdraget. Hensynet til friluftsliv og sportsfiske vil være momenter i vurderingen av om det bør gis konsesjon til tiltaket. Dette behandles under departementets vurderinger av virkningene for friluftslivet. Departementet kan for øvrig ikke se at vindkraftverket har virkninger for elvemusling.

Mørreaunet Utmarkslag mener naturinteressene ved Storheia ikke er hensyntatt, og viser til at nettilknytningen er planlagt gjennom buffersonen for fredet boreal regnskog. Natur og Ungdom nevner også lokaliteten Garrabrekkli i sin klage, og ønsker at

traséalternativ 2.2 velges på strekningen fra vindkraftverket til Storheia transformatorstasjon.

Den konsesjonsgitte traseen går på sørsiden av kystgranskoglokaliteten Garrabrekklia. Ved fagutreders feltbefaring viste det seg at naturverdiene i Garrabrekklia stekker seg utover det området som er avgrenset i konsekvensutredningen. Det fremgår av konsekvensutredningen og legges til grunn av NVE, at det ikke vil være behov for ryddebelte gjennom foreslått utvidelse av kystgranskoglokaliteten Garrabrekklia. Garrabrekklia er en lokalitet av svært stor verdi, men er ikke vernet. Fylkesmannen i Sør-Trøndelag anbefaler at NVEs konsesjonsgitte trasé velges.

NVE har satt vilkår om at nettilknytningen i størst mulig grad tilpasses 420 kV kraftledningen sørover fra ny Storheia transformatorstasjon for å oppnå størst mulig parallellføring. Dette vil redusere de samlede virkningene for landskap og naturmiljø.

Departementet kan ikke se at konsesjonsgitt trasé for nettilknytningen fra Storheia vindkraftverk har særlige virkninger for lokaliteten Garrabrekklia, og legger derfor ikke hensynet til Garrabrekklia særlig vekt i konsesjonsvurderingen.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har fremmet innsigelse mot Storheia vindkraftverk. Fylkesmannen mener virkningene for Hildremsvatnet naturreservat ikke er tilstrekkelig utredet. Andre klagere har også vist til betydningen for Hildremsvatnet naturreservat i sine klager.

Formålet med vernet av Hildremsvatnet naturreservat er å bevare et skogområde med alt naturlig plante- og dyreliv og med alle de naturlige økologiske prosessene dette rommer. NVE ba om tilleggsutredninger som blant annet innebar at eventuelle virkninger for Hildremsvatnet skulle beskrives.

I tilleggsutredningen fremgår det at naturverdiene med hensyn til vilt, spesielt fugl, i området er lite undersøkt. Utreder er ikke kjent med at det er gjort fugleregistreringer i forbindelse med opprettelsen av vernet, men utreder har i forbindelse med rapporter innhentet informasjon om fuglelivet fra tre privatpersoner hvorav to av disse er ornitologer. Fylkesmannen mener dette ikke er tilstrekkelig, og viser blant annet til at det er observert hubro og kongeørn i dalføret nærmest planområdet, men at det for eksempel ikke foreligger kunnskap om hvorvidt dette er et hekkeområde. Fylkesmannen forventer at det gjennomføres en grundig undersøkelse når det planlegges vindkraftverk inntil et verneområde, og krever at det som grunnlag for verdi- og konsekvensvurderingen gjennomføres kartlegging av fugl i den delen av reservatet som ligger nærmest planområdet. Fylkesmannen mener det også må utredes hvordan friluftsliv og landskap i verneområdet vil bli påvirket av vindkraftverket.

NVE anbefaler i klageoversendelsen, i tillegg til et vilkår om at det kan kreves for- og etterundersøkelser, at det stilles vilkår om at det skal gjennomføres supplerende

undersøkelser av fugl i Hildremsvatnet naturreservat. Undersøkelsene skal rettes mot å registrere hekkelokaliteter for truede og sårbare rovfugler inntil en kilometer fra plangrensen til Storheia vindkraftverk.

Departementet finner grunn til å peke på at selv om planområdet er lagt helt opp mot vernegrensen, er det topografiske forhold som etter departementets oppfatning er sentralt for hvordan vindkraftverket vil påvirke verneverdiene i naturreservatet. Det er en bratt fjellvegg mellom skogreservatet og planområdet som ligger oppe på et platå. Departementet konstaterer at det er observert hubro og kongeørn i denne fjellveggen.

Ved vurderingen av påvirkningen på verneverdiene etter naturmangfoldloven § 49, vil det etter departementets oppfatning være sentralt at dette er et skogreservat selv om verneformålet også inkluderer dyreliv. Departementet mener i utgangspunktet at det er liten risiko for negativ påvirkning på fugl, herunder hubro og kongeørn, i reservatet.

Departementet konstaterer at det ikke er gjennomført feltundersøkelser for fugl i reservatet, og at det derfor er en viss usikkerhet knyttet til vindkraftverkets betydning for de økologiske prosessene. Etter departementets oppfatning er kunnskapsgrunnlaget tilstrekkelig til at det kan fattes vedtak i saken. Førre var-prinsippet tilsier at det gjennomføres avbøtende tiltak der virkningene for naturmangfoldet er usikre. Departementet ba derfor tiltakshaver om å vurdere konsekvensene av en buffersone til reservatet.

Tiltakshaveren SAE Vind skriver i e-post av 21. juni at etablering av en buffersone på 100 meter fra vernegrensen og til turbinfundament medfører akseptable negative virkninger. Det opplyses at vindturbiner som flyttes bort fra vernegrensen vil kunne få noe lavere produksjon grunnet lavere plassering i terrenget. Dette kan også ha betydning for bakenforliggende vindturbiner i form av større vaketap og vakeindusert turbulens. SAE Vind presiserer at det må foretas en optimalisering av vindparken for å vite de faktiske konsekvensene av buffersonen, og det er en reell mulighet for at dette kan medføre en reduksjon i antall turbiner i de bakenforliggende områdene. Dersom det etableres en buffersone på mer enn 100 meter fra fundament til vernegrense, vil dette ifølge SAE Vind raskt skape vesentlige negative virkninger for bakenforliggende vindturbiner. Dette vil redusere tilgjengelige turbinposisjoner og en sannsynlig betydelig reduksjon i total installert effekt.

Etter departementets oppfatning er ikke risikoen for negative virkninger i reservatet av en slik størrelse at det tilsier vesentlige reduksjoner i vindkraftverket, selv om førre var-prinsippet legges til grunn. Departementet finner derfor ikke at risikoen kan forsvare en buffersone på over 100 meter. Departementet konstaterer at en buffersone på 100 meter kan medføre redusert produksjon, men departementet mener reduksjonen er av begrenset omfang. Departementet mener derfor at en buffersone på 100 meter fra naturreservatet til nærmeste vindturbin er passende, jf. naturmangfoldloven § 12. Veier bør også søkes lagt utenfor buffersonen i detaljplanleggingen.

Departementet forutsetter at det gjøres undersøkelser av om det foregår hekking for truede og nær truede arter før anleggsarbeider igangsettes både i planområdet og i influensområdet mot Hildremsvatnet naturreservat. Anleggsarbeider som forstyrrer hekking for truede eller nær truede arter skal ikke forekomme.

Departementet kan ikke se at det er grunnlag for fylkesmannens krav om utredninger av hensyn til opplevelsesverdiene i naturreservatet. Hensynet til landskap og friluftsliv er hensyntatt i egne utredninger.

5.8.2.6 132 kV samordnet nettilknytning

Natur og Ungdom karakteriserer det som en katastrofe for det biologiske mangfoldet at NVE har gitt konsesjon trasé 1 justert mellom Straum og Roan transformatorstasjoner. Natur og Ungdom har også pekt på områdene Gammelsætra og Haugtjørna, og mener disse utgjør noen av de største, rikeste og mest varierte områdene med boreal regnskog på Fosenhalvøya. Natur og Ungdom har foreslått å flytte Roan transformatorstasjon av hensyn til denne lokaliteten. Dette behandles i vedtaket for 420 kV kraftledningen.

NVE fant grunn til å be om tilleggsutredninger da den opprinnelig planlagte traseen krysset gjennom Tostenelva naturreservat. Det ble på denne bakgrunn utredet tre alternative traseer hvor trasé 1 justert også krysser gjennom reservatet, trasé IV passerer på nordsiden av reservatet og trasé V passerer på sørsiden av reservatet.

Naturreservatet ble opprettet i kgl. res. av 19. desember 2008. Formålet med naturreservatet er å bevare et spesielt område med barskog med sitt biologiske mangfold i form av naturtyper, økosystemer, arter og naturlige økologiske prosesser. Det fremgår videre av formålsbestemmelsen at området karakteriseres som kystgranskog, og fredningen tar sikte på å bevare et område med frodig og artsrik busk- og bladlavsfloa, herunder Fosens eneste forekomst av arten granfjelllav.

Traséalternativ I justert går delvis i området som er hugget etter nyttårsorkanen i 1992. Det er planlagt to mastepunkter i reservatet. Ifølge konsekvensutredningen vil trasé 1 justert føre til en mindre permanent ryddegate enn opprinnelig trasé 1. Det vil trolig kreves noe rydding av skog øst for begge mastepunktene i reservatet. Den opprinnelige traseen krevde mindre rydding av skog enn justert trasé, men den justerte traseen vil ikke berøre det nordlige kjerneområdet i reservatet. Det sørlige kjerneområdet vil heller ikke bli påvirket.

Ifølge konsekvensutredningen er trasé 1 justert på lang sikt et bedre alternativ enn opprinnelig omsøkt trasé. I likhet med opprinnelig trasé, vurderes trasé 1 justert til middels til stort negativt omfang med stor negativ konsekvens. Omfanget av justert

trasé 1 justert er nærmere middels negativt omfang sammenlignet med opprinnelig omsøkt trasé. Alternativ I justert krysser over eksisterende skogsbilvei i reservatet.

Både trasé 1 og trasé 1 justert vil krysse gjennom kystgranskogen ved Haugtjønn. Ifølge konsekvensutredningen ser ryddegaten ut til å falle i en liten forsenkning med et lite bekkedrag. Dette er et kjerneelement som gir fuktige områder og ofte gode biotoper for blant annet skogsfuglkyllinger. Ifølge konsekvensutredningen kan ryddegaten ødelegge kyllingbiotopen, lokaliteter med rødlistede arter og endre fuktighetsforholdene i nærområdet til ryddegaten. Effekten er angitt til middels til stort negativt omfang.

Det fremgår av naturbase at områdene Haugtjønn og Gammelsætra ble undersøkt i forbindelse med verneplan for boreal regnskog, og ble i verneplanen gitt høyeste verneverdi, svært verneverdi. Området ble likevel ikke vernet. Det er påvist gullprikkklav og trådragg i lokaliteten. Begge er karakterisert som sårbare på rødlisten for 2010.

Alternativ IV går nord for Tostenelva naturreservat, Fagerdal og Saglia for deretter å komme inn på opprinnelig trasé 1 inn til Roan transformatorstasjon. Ifølge konsekvensutredningen berøres ingen kjente verdifulle naturtyper eller registrerte lokaliteter for fugl. Myrområdet vest for Nystrand kan ha potensial for blant annet vadefugler og vadere. Dette alternativet vil på samme måte som alternativ I og 1 justert, berøre kystgranskoglokaliteten ved Haugtjønn.

Alternativ V går i en bue syd for Tosenelva naturreservat og går i samme trasé som trasé 1 justert til Haugtjønn. Dette alternativet vil berøre lokaliteten av smålom ved Lomtjønn, men effekten vil ikke bli vesentlig endret sammenlignet med dagens situasjon. Effekten for smålom vil likevel være større enn de alternative traséene. Også dette alternativet berører kystgranskogen ved Haugtjønn på samme måte som de øvrige alternativene. Effekten av alternativ V vurderes til middels negativt omfang, noe forskjøvet mot stort negativt omfang for biologisk mangfold. Alternativet vurderes som noe dårligere for biologisk mangfold enn alternativ IV på grunn av hensynet til hekkende smålom. Konsekvensen vurderes til middels til stor negativ konsekvens.

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag har i brev av 7. november 2009 anbefalt alternativ V av hensyn til Tostenelva naturreservat. Dersom dette alternativet ikke blir valgt, anbefales alternativ I gjennom naturreservatet forutsatt at traséen justeres slik at traséen med ryddegate i sin helhet ikke berører kjerneområde 2 i reservatet. Fylkesmannen forutsetter også at traséen gjennom Haugtjønn justeres slik at traséen med ryddegate i sin helhet berører minst mulig av kystgranskogelementene.

NVE prioriterer i sitt vedtak trasé 1 justert. NVE konstaterte at dette alternativet ikke kom i konflikt med kjerneverdiene i reservatet, og at alternativet krysser over eksisterende skogsbilvei. Det er åpnet for bruk og vedlikehold av denne veien i vernebestemmelsene for reservatet. NVE mener vilkår om begrenset skogrydding og

skånsomt anleggsarbeid, medfører at virkningene for biologisk mangfold blir begrenset. NVE er uenig med konsekvensutredningen i at konfliktgraden mellom alternativ I justert og alternativ IV og V er så store for biologisk mangfold.

Alle alternativer krysser elver i nedbørsfeltet til Hofstadvassdraget som inngår i verneplan for vassdrag. NVE peker på at alternativ IV går langs Hofstadelva over en strekning på om lag 800 meter og krysser hovedvannstrengen to ganger. NVE viser til Fylkesmannens fagrapport i forbindelse med vernet hvor kantvegetasjon ved Nerdal fremheves. Denne vil bli berørt av alternativ IV.

NVE peker videre på at alternativ V følger grensen for naturreservatet over en lengre strekning og er i omtrent samme avstand til ett av kjerneområdene i reservatet som alternativ I justert.

Alternativene IV og V er ca. 2 km. lenger enn alternativ I justert og vurdert å være omtrent 8 millioner kroner dyrere.

Departementet mener alternativ I justert er bedre for biologisk mangfold enn opprinnelig alternativ I. Departementet har merket seg at virkningene i reservatet er begrensede på grunn av få mastepunkter og fordi kjerneverdiene unngås. Etter departementets oppfatning vil likevel alternativet berøre verneverdiene i reservatet, og det vil i så fall på ordinært vis være nødvendig med en dispensasjon fra verneforskriften. Departementet mener hensynet til reservatet er et tungtveiende moment mot konsesjonsgitt trasé.

Departementet mener alternativ IV og V også kan ha negative virkninger for biologisk mangfold på grunn av hensynet til vernede vassdrag og fugl. Departementet mener likevel at disse alternativene er bedre for biologisk mangfold enn konsesjonsgitt alternativ. Departementet forutsetter at hensynet til vernede vassdrag og fugl ivaretas i detaljplanleggingen dersom et av disse alternativene velges. Departementet vil vurdere de ulike alternativenes virkninger under disse fagtemaene, og foreta den samlede vurderingen i punkt 6.5.2.

Departementet konstaterer at alle alternativer vil berøre lokaliteten av kystgranskog ved Haugtjønn. Departementet kan ikke se at det er andre alternative traseer for 132 kV ledningen inn til Roan transformatorstasjon. Departementet forutsetter at det tas tilbørlig hensyn til lokaliteten av kystgranskog i detaljplanleggingen.

5.8.3 Før- og etterundersøkelser

Natur og ungdom mener det må stilles vilkår om før- og etterundersøkelser.

Departementet mener det bør settes vilkår for alle vedtatte vindkraftkonsesjoner om før- og etterundersøkelser av hubro. Departementet forutsetter at forundersøkelsene og

detaljplanleggingen omfatter eventuell bruk av hubroens hekkeplasser. Dersom det påvises hekkende hubro på hekkeplasser i vindkraftverkens influensområder, skal dette hensyntas i anleggsarbeidet med sikte på å minimere forstyrrelsene i den aktuelle perioden.

Av øvrige arter hvor det bør vurderes pålegg om for- og etterundersøkelser, mener departementet det bør legges vekt på om det er en truet eller nær truet art og kunnskapen om virkninger av vindkraftverk og nett på den aktuelle arten. Det er særlig havørn, kongeørn, storlom, smålom og hønsehauk hvor det etter departementets oppfatning er aktuelt å pålegge for- og etterundersøkelser. Havørn og kongeørn er livskraftige arter, og det blir forsket på vindkraftverks påvirkning på havørn på Smøla. Departementet finner derfor ikke grunn til å pålegge for- og etterundersøkelser for havørn og kongeørn.

Departementet finner at det generelt er begrenset med kunnskap om hvilken påvirkning etablering av vindkraft har for lommene. Departementet legger til grunn at vilkåret om for- og etterundersøkelser av enkelte fuglearter også skal inkludere stor- og smålom. Hønsehauk er en nær truet art og kan påvirkes av flere prosjekter. Departementet finner at dette tilsier at det pålegges for- og etterundersøkelser også for hønsehauk. For øvrig skal hensynet til truede og nært truede plante- og dyrearter ivaretas i detaljplanleggingen.

5.9 Landskap – visuelle virkninger

Enkelte klagere mener det er feil at etablering av vindkraftverk anses som et reversibelt tiltak. Departementet vil bemerke at de vesentligste virkninger ved vindkraft vil være reversible ved at turbinene med tilhørende elektriske anlegg kan fjernes. De vesentligste visuelle virkninger, samt påvirkningen på fugl, vil dermed kunne tilbakeføres om lag til tilstanden før utbygging. Departementet er likevel innforstått med at det vil være spor etter for eksempel turbinpunkter og veier dersom vindkraftverkene blir etablert og deretter fjernet en gang i fremtiden. Departementet mener mye kan oppnås ved tildekking og revegetering, og finner at disse virkningene i alle tilfeller er små.

5.9.1 Sørmarkfjellet vindkraftverk

Randi Aagedal Bøle mener Sørmarkfjellet vindkraftverk raserer naturen og ødelegger mulighetene for etablering i området. Forum for Flatanger peker også på at Sørmarkfjellet vindkraftverk innebærer inngrep i store inngrepsfrie områder fra fjord til fjell. Forum for Flatanger ønsker å bevare kystlandskapet fra Buholmråsa fyr og nordover uten inngrep, og viser til støtte fra Direktoratet for naturforvaltning.

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag er uenig i NVEs vurdering av at landskapsinngrepet reduseres dersom alle vindturbinene samles på Sørmarkfjellet

sammenlignet med det tidligere Oksbåsheia vindkraftverk. Det vises til konfliktvurderingen fra Riksantikvaren og Direktoratet for naturforvaltning.

Randi Skorstad og Odd Uran mener deres gård blir visuelt påvirket av Sørmarkfjellet vindkraftverk.

Blant annet på bakgrunn av innkomne innspill hvor landskapsvirkningene ble fremhevet ba NVE tiltakshaver konsentrere prosjektet til de områdene som ligger lengst fra kystsonen.

I konsekvensutredningen for temaet landskap er den samlede vurderingen av konsekvensgraden vurdert til middels til stor negativ. Det fremgår av utredningen at tiltaket vil bli et dominerende inngrep i det åpne kystlandskapet på Fosen. De negative visuelle virkningene er i tillegg til planområdet, størst i Svesfjorden, Jøssundfjorden, Bølefjorden og fra fjelltoppene omkring. Fra tettstedene Jøssund og Lauvsnes og fra de ytre kystområdene, vil ifølge konsekvensutredningen de visuelle virkningene med enkelte unntak være relativt beskjedne.

Atkomstveien i Hestdalen vil medføre et betydelig inngrep i landskapet, men ifølge konsekvensutredningen vil inngrepet bare påvirke et svært begrenset landskapsområde.

DN og Riksantikvaren har ikke gjennomført en tematisk konfliktvurdering av landskapsvirkningene etter at Oksbåsheia ble tatt ut av planene.

NVE konstaterer at mange høringsinstanser fortsatt er kritiske til vindkraftverket og de negative visuelle virkningene av vindturbinene på Sørmarkfjellet. NVE mener endringen av tiltaket har redusert de visuelle virkningene vesentlig, selv om vindkraftverket fortsatt vil være synlig over store områder og på lange avstander. NVE konstaterer at enkelte områder nærmest vindkraftverket vil bli vesentlig berørt. NVE legger likevel til grunn at vindturbinene i den nye utbyggingsløsningen er trukket tilbake fra kystsonen og at det er relativt begrenset antall boliger i umiddelbar nærhet til vindkraftverket som vil ha direkte innsyn til vindturbinene.

NVE legger til grunn at bebyggelsen på strekningen Vikan-Bøle-Uran synes å bli mest berørt visuelt, på grunn av avstand og beliggenhet til de planlagte vindturbinene. NVE mener likevel de lokale virkningene ikke er så store at det må gjennomføres avbøtende tiltak. De visuelle virkningene er etter NVEs oppfatning redusert, både ved reduksjonen av planområdet og ved at det kupert landskapet reduserer innsynet til vindkraftverket fra den nærmeste bebyggelsen.

NVE finner at synlighetskartet illustrerer at innsynet til vindkraftverket hovedsakelig er fra fjordene og kystsonen selv om vindkraftverket også vil være synlig fra de omkringliggende fjellområdene. Etter NVEs vurdering vil grender og gårdsbruk, slik

som Håstadstranda, Uran og Småværet, kunne se inntil 20 vindturbiner. Hytteområdene i Jøssundfjorden, ved Austvika og Laukvika, vil ha direkte innsyn til vindkraftverket. Hytteområdet i Austvika ligger omtrent 1 kilometer unna nærmeste vindturbin, mens hytteområdet i Laukvika ligger omtrent 5 kilometer unna. NVE legger til grunn at Austvika er av de områdene som vil bli sterkest berørt. Etter NVEs vurdering er det vanskelig å gjennomføre ytterligere avbøtende tiltak som vil redusere de negative virkningene for hyttebebyggelsen utover den endring som ble foretatt da planområdet ble begrenset til Sørmarkfjellet.

NVE legger til grunn at Hurtigruten vil passere med en avstand på 10 kilometer til nærmeste vindturbin, og mener dette ikke vil medføre vesentlige virkninger.

En utbygging begrenset til Sørmarkfjellet vil ifølge NVE også øke avstanden til friluftsområdet ved Drageid. NVE konstaterer at Drageid leirskole ikke lenger er direkte visuelt berørt av tiltaket, selv om tiltaket er synlig fra områder nær leirskolen. Etter NVEs vurdering er virkningene begrenset og av lokal karakter.

NVE har også vist til at vindturbiner også kan bli oppfattet som et positivt landskapselement, og at Sørmarkfjellet vindkraftverk for noen kan fremstå som et symbol på fremgang og aktivitet i Osen og Flatanger kommuner.

Departementet konstaterer at dette vindkraftverket vil være et synlig landskapselement, som vil medføre visuelle virkninger. Sørmarkfjellet vindkraftverk er lokalisert i et område som i liten grad er preget av tekniske inngrep, og vindturbinene vil medføre en vesentlig endring av landskapets karakter i området. Departementet slutter seg til NVEs vurdering av de konkrete visuelle virkningene Sørmarkfjellet vindkraftverk vil medføre for temaet landskap. Departementet er innforstått med at vindkraftverket vil ha visuelle virkninger for blant annet klagerne Randi Skorstad og Odd Uran.

Departementet kan ikke se at det er andre aktuelle avbøtende tiltak enn en reduksjon av planområdet. Departementet konstaterer at vindkraftverket kan oppfattes som et negativt landskapselement, men kan ikke se at de negative visuelle virkningene er av et slikt omfang at det er til hinder for realisering av vindkraftverket.

5.9.1 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag mener Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil være synlig over et stort område, og vil være et dominerende landskapselement.

Det fremgår av konsekvensutredningen at vindkraftverket er lokalisert i et lite berørt fjellområde sentralt i Åfjord, men det blir samtidig pekt på at det ikke er spesielt viktige landskapskvaliteter knyttet til området. På grunn av regionens og det lokale områdets topografi vil vindkraftverket bli godt synlig fra mange steder i de ytre sonene av influensområdet som i sin helhet ligger i Åfjord kommune. Konfliktpotensialet vurderes

i hovedsak som moderat. Det blir imidlertid pekt på at dersom både Harbakfjellet- og Kvenndalsfjellet vindkraftverk blir realisert, vil vindturbiner prege hele landskapssilhuetten langs kystleden i Åfjord.

Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har i sin tematiske konfliktvurdering vurdert Kvenndalsfjellet vindkraftverk til kategori C, middels konflikt, for landskap.

NVE konstaterer at landskapet i området spenner fra ytre kystsoner til fjellområder dominert av mer storskala terrengformer. Ifølge NVE vil Kvenndalsfjellet vindkraftverk tilføre et industrielt element i landskapet. NVE skriver i sitt vedtak at Kvenndalsfjellet vindkraftverk er planlagt lokalisert i et fjellterreng som ligger noe tilbaketrukket fra de ytre delene av kystlandskapet. Etter NVEs vurdering vil dette redusere de visuelle virkningene i kystområdene. NVE peker også på at dette er i tråd med fylkesdelplanen for vindkraft i Sør-Trøndelag, hvor det fremgår at fylkeskommunen ønsker å bevare områder inntil kystlinjen og kystleia uten inngrep i form av vindkraftverk.

Etter NVEs vurdering kan utnyttelse av vindkraft også oppfattes som et positivt landskapselement. NVE har videre vist til Åfjord kommunes innspill og at det er behov for turbinjusteringer for å oppnå bedre terrengtilpasning. NVE mener dette bør hensyntas i detaljplanleggingen.

Departementet bemerker at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil medføre visuelle virkninger, og er enig i at denne virkningen kan forsterkes dersom allerede konsesjonsgitte Harbakfjellet vindkraftverk blir bygget ut. Departementet er enig med NVE i at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil være synlig fra bebyggelse, friluftsområder og fra sjøen. Departementet mener vindkraftverk ikke kan bygges uten visuelle virkninger. De visuelle virkningene av Kvenndalsfjellet vindkraftverket er ikke spesielt store sammenlignet med andre vindkraftverk. Departementet konstaterer likevel at vindkraftverket kan oppfattes som et negativt landskapselement, noe det må tas hensyn til i den samlede vurderingen av om det skal gis konsesjon.

5.9.2 Roan vindkraftverk

Naturvernforbundet har i klagen pekt på visuelle virkninger som følge av Roan vindkraftverk. Einar Alstad mener unik og flott natur vil bli ødelagt, og vurderer å flytte dersom Roan vindkraftverk realiseres. Eian/Nordane peker på at Roan vindkraftverk ligger i et kupert område, og at det blir massive skjæringer og fyllinger som vil synes godt.

I konsekvensutredningen fremgår det at Roan vindkraftverk vil ha stor til middels negativ konsekvens for landskap. Den vestlige delen av vindkraftverket er den delen

som har mest negative virkninger for landskap med stor til middels negativ konsekvens, mens den østlige delen er vurdert å ha middels negativ konsekvens.

I konsekvensutredningen påpekes det at nærliggende bebyggelse i Roan er vesentlig mindre påvirket av det omsøkte alternativet enn det som opprinnelig ble meldt av tiltakshaver. Ifølge konsekvensutredningen blir Roan sentrum, Berfjorden og Hongsand blir i liten grad visuelt berørt av det konsesjonssøkte alternativet. Det påpekes likevel at turbinene på kystfjellene i Roan vil danne en markant silhuett som bryter med den uberørte karakteren området har i dag.

Det er påpekt i konsekvensutredningen at inngrepsomfanget av anleggsveiene kan bli betydelige, den samlede virkningen vurderes til middels til stor negativ konsekvens. Nettilknytningen vurderes å innebære liten negativ konsekvens for landskapet.

Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har kategorisert Roan vindkraftverk i kategori D, stor konflikt, for landskap. DN og Riksantikvaren er enig i konsekvensutredningens vurdering av at det er roandelen av vindkraftverket som er mest konfliktfylt for landskap.

NVE konstaterer at Roan vindkraftverk vil medføre negative virkninger for landskapet også etter at det opprinnelige planområdet har blitt redusert. NVE konstaterer at de mest eksponerte turbinplasseringene ved kysten er frafalt, og at dette vil redusere virkningene for landskapet noe. NVE mente planområdet burde reduseres ytterligere på grunn av hensynet til landskap, men også av hensyn til friluftsliv, kulturminner og kulturmiljø, støy og skyggekast. NVE peker på at roandelen av planområdet er mest konfliktfylt for landskap, og tok derfor områdene ved Voliheia og Tverrfjellet ut av planene. Det var planlagt 9 turbiner i disse områdene.

NVE skriver i sitt vedtak at dersom Voliheia og Tverrfjellet tas ut av planområdet, vil innsynet reduseres fra et av de områdene med størst befolkningstetthet i Roan kommune. NVE peker også på at reduksjonen vil dempe de negative virkningene av støy og skyggekast ved fritidsbebyggelse på Einarsdalsseteren, og bebyggelsen ved Straum. NVE fjernet også de mest eksponerte turbinene ved Nilsengheia av hensyn til den visuelle påvirkningen fra Hofstaddalen.

Samlet konstaterer NVE at Roan vindkraftverk vil bli godt synlig i landskapet, særlig fra bebyggelsen ved kystlinjen. Etter NVEs vurdering er de visuelle virkningene størst ved bebyggelsen langs deler av kystlinjen, for eksempel på Moen, Joskjør, Straum og Hofstaddalen. NVE mener reduksjonen av planområdet er egnet til å dempe de visuelle virkningene. NVE peker også på at vindkraftverket av enkelte kan sees på som et positivt landskapselement, og mener uansett at visuelle virkninger ikke er et avgjørende moment mot etableringen av vindkraftverket.

Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk vil ha negative virkninger for landskapet, og at det særlig er roandelen av vindkraftverket som innebærer de største negative virkningene. Departementet kan likevel ikke se at de negative visuelle virkningene er av et slikt omfang at det er til hinder for realisering av vindkraftverket.

Klagen fra Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord fordrer en vurdering av om Voliheia og Tverrfjellet skal tas inn i planområdet mot å redusere utbyggingen i haraheiadelen av vindkraftverket. Departementet er enig med NVE i at turbiner på Voliheia og Tverrfjellet vil øke de visuelle ulempene for bebyggelsen i Roan kommune. Departementet mener likevel de negative visuelle virkningene for bebyggelsen ikke er av et slikt omfang at det isolert tilsier at Tverrfjellet og Voliheia ikke kan inkluderes i planområdet. Departementet viser i den forbindelse til konsekvensutredningen hvor det fremgår at endringene som ble gjort av tiltakshaver i søknadsprosessen med fjerning av turbiner på blant annet Stakkenget, medfører at det ikke vil bli visuelt dominerende turbiner i området rundt Roan kommunesenter.

Departementet må gjøre en avveining av blant annet landskapsvirkningen av å få inn turbiner på Voliheia og Tverrfjellet opp mot fordelene for reindriften av at haraheiadelen av vindkraftverket blir redusert. Departementet vil vurdere de samlede fordeler og ulemper i punkt 6.2 nedenfor.

5.9.3 Storheia vindkraftverk

Mørreaunet Utmarkslag mener Storheia vindkraftverk sammen med alle de andre vindkraftverkene vil ødelegge hele Møre- og Trøndelagskysten. Det etterlyses en vurdering av den samlede betydningen.

Ifølge konsekvensutredningen er en utbyggingsløsning med 2,3 MW turbiner vurdert å medføre middels negativ konsekvens for landskapet. En løsning med 5 MW turbiner er vurdert å medføre stor til middels negativ for landskapet. Nettilknytningen som NVE har gitt konsesjon til, er vurdert å ha ubetydelig til liten negativ konsekvens for landskapet, mens adkomstveien er vurdert å ha store negative landskapsvirkninger i Austdalen. Konsekvensutredningen vurderer at de negative landskapsvirkningene er størst for områdene Storheia-Nydalsheian-Oldskora og fjellområdene øst for riksvei 715.

Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren plasserer Storheia vindkraftverk i kategori C, middels konflikt, for landskap. DN og Riksantikvaren peker på at planområdet er svært lite berørt av tekniske inngrep, men at fjellplatået er forholdsvis lite eksponert for innsyn.

NVE konstaterer at landskapet i området er variert, og spanner fra ytre kystsoner til fjellområder dominert av mer storskala terrengformer. NVE konstaterer at utbygging av vindkraft vil føre til at det tilføres et industrielt element i landskapet. NVE skriver i

vedtaket at vindkraftverket er planlagt lokalisert på et fjellplatå som ligger noe tilbaketrukket fra de ytre delene av kystlandskapet.

NVE konstaterer at vindkraftverket vil være synlig fra flere steder i influensområdet, og at turbinene som plasseres langs planområdets grense vil medføre de største visuelle virkningene. Vindkraftverket vil være synlig fra flere steder med bebyggelse, friluftsområder og fra sjøen. NVE fremhever ytre deler av Åfjord kommune og nordlige deler av Bjugn kommune. Nærvirkningene kan ifølge NVE oppfattes som spesielt dominerende fra steder som Melan og Mørriaunet, hvor flere turbiner vil synes i silhuett. Fra høyereliggende områder og utsiktspunkt i influensområdet som Storheia, Stornova, Nyvassdalsheian og Oldskora, vil ifølge NVE, hele vindkraftverket være synlig og sette preg på landskapskarakteren. Terrengformer vil fra andre mer lavereliggende steder stedvis skjule mange av turbinene.

NVE konkluderer med at Storheia vindkraftverk vil medføre visuelle virkninger som endrer landskapskarakteren i området. NVE kan likevel ikke se at visuelle virkninger er et avgjørende argument mot etablering av Storheia vindkraftverk.

Departementet bemerker at vindkraftverk ikke kan etableres uten at dette medfører visuelle virkninger. Departementet konstaterer at vindkraftverket vil bli synlig fra flere steder i Åfjord og Bjugn kommuner. Departementet er innforstått med at Storheia vindkraftverk vil få visuelle virkninger blant annet for Mørriaunet, noe som også ble påvist under departementets befaringsreise. Departementet er likevel enig med NVE i at de visuelle virkningene av Storheia vindkraftverk ikke er et avgjørende moment mot at Storheia vindkraftverk bør gis konsesjon. De visuelle virkningene vil likevel måtte tas i betraktning i den helhetsvurdering departementet må foreta i klagebehandlingen.

5.9.4 132 kV samordnet nettilknytning

Som nevnt ovenfor under punkt 5.8.2 om vegetasjon og naturtyper, er traseen for 132 kV ledningen mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon gjennom Tostenelva naturreservat påklaget på grunn av hensynet til biologisk mangfold. I konsekvensutredningen prioriteres alternativ V som nr. 1, alternativ I justert som nr. 2 og alternativ IV som nr. 3. Både alternativ V og alternativ I justert vurderes å ha liten negativ konsekvens for landskap, mens alternativ IV vurderes å ha liten til middels negativ konsekvens. NVE vurderer alternativ V og alternativ I justert som ganske like for temaet landskap, mens alternativ IV vurderes som noe dårligere.

5.9.5 Samlede virkninger og den europeiske landskapskonvensjon

Flere klagere har vist til at de fire vindkraftverkene og kraftledningene vil få store visuelle virkninger. Flere klagere mener utbyggingene er i strid med den europeiske landskapskonvensjon.

NVE har vurdert de samlede virkningene av de fire vindkraftverkene som er til klagebehandling, det konsesjonsgitte Harbakfjellet og Valsneset og Bessakerfjellet som er i drift. NVE påpeker at alle vindkraftverkene ligger i overgangen mellom det åpne kystlandskapet og de indre fjellområdene på Fosen og i Namdalen. Samtlige vindkraftverk bortsett fra Valsneset, er lokalisert i høyereliggende områder som er tydelig avgrenset fra de lavereliggende områdene rundt. Hoveddelen av vindkraftverkene er lokalisert i ytre deler av Bjugn, Åfjord og Roan kommuner. NVE skriver i sine vedtak at i denne samlingen er avstanden mellom Bessakerfjellet vindkraftverk i nord og Storheia vindkraftverk i sør på det nærmeste om lag 25 kilometer. Sørmarkfjellet og Valsneset ligger utenfor den tette samlingen av vindkraftverk, og det er om lag 80 km. fra Valsneset i sør til Sørmarkfjellet i nord. NVE peker på at kraftledningene kan forsterke inntrykket av tekniske inngrep i regionen.

De planlagte vindkraftverkene ligger i et relativt spredt befolket område. Det meste av bosetningen i området er konsentrert langs kysten og innerst i fjordarmene. I de indre fjellområdene og langs kysten er det også spredt hyttebebyggelse. Til tross for at vindkraftverkene vil være synlige over store arealer, er det etter NVEs vurdering relativt lite bebyggelse som blir vesentlig visuelt berørt av tiltakene. Etter NVEs vurdering er det de mer spredtbebygde strøkene som vil bli mest berørt av eventuelle utbygginger. Fra flere lavereliggende steder vil ett eller flere vindkraftverk være synlig. Dette gjelder spesielt for bebyggelse ytterst i fjordarmene, på øyer og i nedre del av enkelte dalfører. Lokaliseringen av vindkraftverkene høyt i terrenget gjør at de nærmeste vindturbinene vil synes i silhuett sett fra lavereliggende bebyggelse.

NVE legger til grunn for sine vedtak at det er flere områder som vil bli berørt av to eller flere vindkraftverk, og at landskapet flere steder vil bli preget av tiltakene. NVE fremhever ytre deler av Åfjord og Roan kommuner og nordre del av Bjugn kommune herunder Stokkøya og Linesøya, som områder som blir særlig visuelt berørt av tiltakene. NVE peker også på områdene rundt Skråfjorden og Åfjorden i Åfjord kommune og Skjøråfjorden i Roan kommune.

Fra sjøen og skipsleia vil de samlede visuelle virkningene variere med avstanden til vindkraftverkene. På strekningen fra Lysøya i Bjugn til Hurtigruten passerer Flatanger kommune vil et eller flere vindkraftverk hele tiden være synlig. Avstanden fra Hurtigruten til de aktuelle vindkraftverkene vil variere. NVE peker på at Valsneset og Harbakfjellet vil være lokalisert nær skipsleia, mens avstanden til de fire vindkraftverkene som er til klagebehandling vil være fra tre til ti kilometer.

Etter NVEs vurdering vil vindkraftverkene fra de fleste steder langs kysten og fra skipsleia oppleves som enkeltvis anlegg, men på enkelte steder kan det være vanskelig å skille anleggene fra hverandre. Dette gjelder for eksempel Roan vindkraftverk og Bessakerfjellet vindkraftverk. NVE legger til grunn at alle vindkraftverkene vil være synlige fra sjøen, og at kystlandskapet på strekningen fra Bjugn til Flatanger vil preges

av vindkraftverk. Fra flere høyereliggende områder og utsiktspunkter vil flere av vindkraftverkene være synlige.

NVE konkluderer med at en utbygging av vindkraftverkene som er til klagebehandling vil medføre betydelige visuelle virkninger i regionen. NVE påpeker at kraftledningene vil medføre små visuelle virkninger, men at disse kan oppfattes som betydelige landskapsinngrep lokalt, for eksempel ved dalkryssinger eller nær bebyggelse. NVE fremhever samlingen av Storheia, Kvenndalsfjellet, Harbakfjellet, Roan og Bessakerfjellet vindkraftverk i et relativt avgrenset geografisk område. NVE mener en utbygging av alle vindkraftverkene som er til klagebehandling vil endre opplevelsen av landskapet i området.

Etter departementets oppfatning er det liten tvil om at en realisering av de fire vindkraftverkene som er til klagebehandling, i tillegg til eksisterende vindkraftverk og kraftledninger, vil medføre vesentlige visuelle virkninger i regionen. En utbygging slik NVE har gitt konsesjon til, vil endre landskapsbildet i området. Departementet bemerker at det også er gitt konsesjon til en utvidelse av eksisterende Bessakerfjellet vindkraftverk, men etter departementets oppfatning er utvidelsen så liten at det samlede visuelle inntrykket bare blir marginalt forandret.

Departementet vil peke på at selv om de samlede visuelle virkningene blir store, vil en slik utbygging konsentrere inngrepene. Dette er i tråd med Olje- og energidepartementets og Miljøverndepartementets retningslinjer for lokalisering av vindkraftverk, hvor det fremgår at det generelt bør prioriteres større utbygginger konsentrert til begrensede områder fremfor spredt utbygging av mindre anlegg.

Departementet merker seg likevel de samlede visuelle virkningene som et moment mot at det bør gis konsesjon til vindkraftverkene. Departementet finner imidlertid at dette ikke i seg selv er et avgjørende argument mot å gi konsesjon til vindkraftverkene som her er til klagebehandling.

Norge har ratifisert den europeiske landskapskonvensjon. Konvensjonen trådte i kraft 1. mars 2004. Målet med konvensjonen er å fremme vern, forvaltning og planlegging av landskap og å organisere europeisk samarbeid på disse områdene, jf. konvensjonen artikkel 3.

Etter artikkel 5 og 6 i konvensjonen oppstiller forpliktelser i form av overordnede mål for landskapspolitikk. Det oppstilles ikke konkrete skranker for hvordan Norge skal forvalte landskapsverdier. Departementet kan derfor ikke se at eventuelle konsesjoner til vindkraftverk på Fosen vil være i strid med den europeiske landskapskonvensjon.

5.10 Inngrepsfrie områder

Flere klagere har pekt på vindkraftverkenes virkninger for inngrepsfrie områder. Det etterlyses en helhetlig vurdering av hvor mye inngrepsfrie områder som går tapt, typen inngrepsfrie områder og hvor store tap av inngrepsfrie områder hver kommune vil få med vindkraftprosjektene. Det er også fremhevet i klagen at utbyggingen vil være i strid med nasjonale mål for bevaring av inngrepsfrie områder, og at det er få gjenværende inngrepsfrie områder fra fjord til fjell i Norge.

Inngrepsfrie naturområder (INON) er en samlebetegnelse på alle områder som ligger mer enn én kilometer i luftlinje fra tyngre tekniske inngrep. Karakteriseringen av inngrepsfrie naturområder deles inn i ulike soner basert på avstand til nærmeste inngrep. Inngrepsfri sone 2 er områder som ligger 1-3 kilometer fra tyngre tekniske inngrep, inngrepsfri sone 1 er områder som ligger 3-5 kilometer fra tyngre tekniske inngrep og villmarkspregede områder er områder som ligger mer enn 5 kilometer fra tyngre tekniske inngrep. Områder som ligger mindre enn én kilometer fra tyngre tekniske inngrep betegnes som inngrepsnære.

Vindkraftverk, anleggsveier og kraftledninger regnes som tyngre tekniske inngrep. I Olje- og energidepartementets og Miljøverndepartementets retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftverk innebærer det svært stort konfliktpotensial dersom vindkraftverket lokaliseres i store sammenhengende INON-områder der en del også utgjør villmarkspregede områder, i INON-områder som går ubrutt fra fjord til fjell eller i INON-områder i regioner som har svært lite igjen av slike.

5.10.1 Sørmarkfjellet vindkraftverk

Det fremgår av konsekvensutredningen at store deler av planområdet er inngrepsfritt. Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning innebærer ikke tap av villmarkspregede områder, men vil medføre bortfall av 22,2 km² sone 2-områder og 1,9 km² sone 1-områder. 6,2 km² med sone 1-områder vil bli sone 2-områder som følge av tiltaket. Det påpekes i konsekvensutredningen at nettilknytningen vil påvirke INON-områder som går ubrutt fra fjord til fjell.

NVE bemerker at reduksjon av tap av inngrepsfrie naturområder ofte vil være en følge av etablering av vindkraftverk. Vindkraftverk etableres i ubebodde områder med få tekniske inngrep. NVE peker på at tiltaket ikke vil redusere villmarkspregede områder, og mener inngrepsfrie områder ikke er tilhinder for realisering av Sørmarkfjellet vindkraftverk.

Departementet konstaterer at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil medføre tap av inngrepsfrie områder. Departementet merker seg at det i første rekke er sone 2-områder som går tapt, men ingen villmarkspregede områder. Departementet konstaterer at nettilknytningen vil påvirke INON-områder fra fjord til fjell. Departementet er enig med NVE i at vindkraftverk ofte må lokaliseres i ubebodde

områder og at det derfor vil være vanskelig å unngå tap av inngrepsfrie områder. Etter departementets syn må et visst tap av INON-områder aksepteres ved utbygging av vindkraftverk. Departementet mener tap av inngrepsfrie områder og særlig tap av inngrepsfrie områder fra fjord til fjell, er et moment mot realisering av Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilknytningsledning. Departementet finner likevel ikke at dette momentet er av avgjørende betydning.

5.10.2 Roan vindkraftverk

Roandelen av Roan vindkraftverk vil ifølge konsekvensutredningen medføre tap av 17,3 km² sone 2-områder og 0,9 km² sone 1. Haraheiadelen av vindkraftverket vil medføre tap av 23,5 km² sone 2-områder og 8,2 km² sone 1-områder. Ifølge utredningen vil roandelen av vindkraftverket medføre middels negativ konsekvens for inngrepsfrie områder, mens haraheiadelen av vindkraftverket vil ha middels til stor negativ konsekvens for inngrepsfrie områder. I søknaden ble planområdet redusert, noe som medfører at tapet av sone 1-områder ved Haraheia har blitt mindre. Det er ikke utført nye beregninger som viser hvor mye inngrepsfrie områder som vil gå tapt med det omsøkte planområdet.

NVE konstaterer at tiltaket vil føre til en relativt stor reduksjon av inngrepsfrie naturområder. NVE påpeker at selv med den reduksjon som er gjort av planområdet i forbindelse med søknaden, vil tiltaket redusere inngrepsfrie arealer i sone 1 ved Steinheia/Langsteinheia. NVE legger til grunn at tap av inngrepsfrie områder er en konsekvens av etablering av vindkraftverket, men peker på at vindkraftverk etableres i ubebodde områder. NVE finner ikke at reduksjonen i inngrepsfrie områder er av et slikt omfang at det er til hinder for utbygging av vindkraftverket.

Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk vil medføre tap av sone 2- og sone 1-områder. Departementet legger til grunn at som følge av reduksjonen av planområdet i søknaden, er tapet av INON-områder er noe lavere enn det som er oppgitt i konsekvensutredningen. Departementet er enig med NVE i at et visst tap av INON-områder må påregnes dersom vindkraftverk skal kunne etableres. Departementet mener omfanget av inngrepsfrie områder som går tapt er et moment mot konsesjon til Roan vindkraftverk, men departementet finner likevel ikke at dette momentet er av avgjørende betydning i konsesjonsvurderingen.

Eventuelle endringer i planområdene som følge av klagen fra Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe Nord vil ikke ha betydning for vurderingen av inngrepsfri natur.

5.10.3 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Det fremgår av konsekvensutredningen at store deler av Åfjord kommune i dag er inngrepsfrie områder. Av et totalareal på 955 km² er ifølge 465,5 km² inngrepsfritt (326,6 km² sone 2, 109,3 km² sone 1 og 20,6 km² villmarkspregede områder). Kvenndalsfjellet vindkraftverk ligger i et område som i dag er sone 2-områder, og er en

del av et større, sammenhengende inngrepsfritt område som også trekker seg inn i Roan kommune.

I tillegg til den reduksjonen av inngrepsfrie områder som følger av Harbakfjellet vindkraftverk, vil Kvenndalsfjellet vindkraftverk redusere sone 2-områder med mellom 8,8 km² og 9,3 km² avhengig av turbinstørrelse.

NVE legger til grunn at det inngrepsfrie området på Kvenndalsfjellet vil fragmenteres som følge av en utbygging av tilknytningsledningen til Harbakfjellet vindkraftverk, og at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil fragmentere dette inngrepsfrie området ytterligere. NVE konstaterer at vindkraftverk nødvendigvis må lokaliseres i områder uten bebyggelse, og at disse områdene ofte er definert som inngrepsfrie naturområder. Etter NVEs vurdering vil vindkraftverkene virke negativt på inngrepsfrie naturområder, men med bakgrunn i områdets størrelse og kvalitet, vil reduksjonen etter NVEs vurdering ikke være til hinder for utbygging av Kvenndalsfjellet vindkraftverk.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil medføre tap av inngrepsfrie områder. Det bør tillegges vekt at det er en del av et større, sammenhengende inngrepsfritt område som går tapt. Samtidig vil ikke sone 1-områder eller villmarkspregede områder gå tapt. Departementet mener det må påregnes et visst tap av inngrepsfrie områder dersom vindkraftverk skal kunne etableres. Tap av inngrepsfrie områder og særlig tap av et større inngrepsfritt område, er et moment mot realisering av Kvenndalsfjellet vindkraftverk. Departementet mener likevel ikke at dette momentet er av avgjørende betydning.

5.10.4 Storheia vindkraftverk

Det fremgår av konsekvensutredningen at Storheia vindkraftverk vil føre til reduksjon av 36 km² sone 2-områder og 1 km² sone 1-områder. Realisering av Storheia vindkraftverk vil føre til at et smalt inngrepsfritt område fra fjord til fjell vil forsvinne.

NVE konstaterer at inngrepsfrie områder sone 2 og sone 1 gå tapt som følge av tiltaket. NVE konstaterer også at et sammenhengende inngrepsfritt område fra kystsonen i Åfjorden til fjellplatået i planområdet vil forsvinne ved en utbygging av vindkraftverket. Etter NVEs vurdering vil området være verdifullt, selv etter en eventuell utbygging av Storheia vindkraftverk.

Etter NVEs vurdering vil vindkraftverket virke negativt inn på inngrepsfrie områder, men med bakgrunn i områdenes størrelse og kvalitet, vil ikke reduksjonen av inngrepsfrie naturområder sone 2 være til hinder for utbygging av det Storheia vindkraftverk. NVE legger også til grunn at Storheia vindkraftverk vil være synlig fra et fjellparti på østsiden av planområdet hvor alle inngrepsfrie soner er representert. NVE legger til grunn at opplevelsen av det uberørte, delvis villmarkspregede området, vil bli endret som følge av etableringen av Storheia vindkraftverk. NVE påpeker at

reduksjonen av planområdet som ble foretatt i NVEs vedtak, kan føre til at reduksjonen av inngrepsfrie naturområder blir mindre enn det som er anslått i fagutredningen.

Departementet konstaterer at Storheia vindkraftverk vil medføre reduksjon av inngrepsfrie områder. Departementet mener det bør tillegges vekt at område er del av et inngrepsfritt område fra fjord til fjell, men vil samtidig peke på at området er smalt, og at det i hovedsak er sone 2-områder som går tapt ved realisering av vindkraftverket.

Departementet mener tap av inngrepsfrie områder og særlig tap av inngrepsfrie områder fra fjord til fjell, er et moment mot realisering av Storheia vindkraftverk. Departementet mener likevel ikke at dette momentet er avgjørende i vurderingen av om det bør gis konsesjon.

5.10.5 Samlet vurdering

NVE har gjort et overslag av tap av villmarksområder og inngrepsfrie naturområder sone 2 og sone 1 basert på opplysninger i søknadene og tilleggsopplysninger. Ifølge NVE vil konsesjon til de fire vindkraftverkene som er til klagebehandling med tilhørende nettilknytning og 420 kV kraftledningen frem til Storheia, medføre tap av 127 km² sone 2-områder og 21 km² sone 1-områder. Det er 420 kV kraftledningen som gir den største reduksjonen av inngrepsfrie områder.

NVE påpeker at vindkraft- og kraftledningsprosjektene er planlagt i ytterkant av eksisterende inngrepsfrie arealer. Enkelte steder vil prosjektene også medføre fragmentering. Storheia vindkraftverk, nettilknytningen til Sørmarkfjellet vindkraftverk og 420 kV ledningen mellom Steinsdalen og Roan transformatorstasjon er fremhevet. NVE peker på at fragmentering er uheldig da mye av verdien av områdene er knyttet til at disse er av en viss størrelse.

Basert på tall fra 2008 skriver NVE at de fire vindkraftverkene med nettilknytning og 420 kV kraftledning til Storheia vil redusere de inngrepsfrie områdene i Nord- og Sør-Trøndelag med omtrent 6,8 prosent.

NVE konstaterer at full utbygging av vindkraftverk som omsøkt i Bjugn, Åfjord, Roan, Osen og Flatanger kommuner vil ha negative virkninger for inngrepsfrie naturområder på Fosen og i Namdalen. Dette gjelder spesielt sone 2-områder. Ingen villmarkspregede områder vil gå tapt. Etter NVEs mening vil utbygging av vindkraft i noe omfang medføre reduksjon av inngrepsfrie naturområder.

Departementet konstaterer at de fire vindkraftverkene som er til klagebehandling og nødvendig nettilknytning, samt 420 kV kraftledningen fra Namsos til Storheia vil innebære betydelige reduksjoner i inngrepsfrie områder. Dette inkluderer større, inngrepsfrie områder og inngrepsfrie områder fra fjord til fjell. Departementet har samtidig merket seg at villmarkspregede områder ikke går tapt.

Departementet er enig med NVE i at det ikke er til å unngå at inngrepsfrie områder går tapt dersom det skal realiseres vindkraft som i denne konsesjonssaken. Som departementet har redegjort for ovenfor, er hensynet til inngrepsfrie områder noe det må legges vekt på i den samlede vurderingen av om det skal gis konsesjon til det enkelte vindkraftverk, jf. punkt 6 nedenfor. Etter departementets oppfatning er ikke omfanget av tap av inngrepsfrie områder samlet av et slikt omfang at dette hensynet alene tilsier at det ikke bør gis konsesjon.

5.11 Reiseliv og turisme

Flere klagere har pekt på at vindkraftverkene vil ha negative virkninger for reiselivet. Av de enkelte prosjekter er det først og fremst Sørmarkfjellet hvor klagegrunnene er basert på lokale virkninger, mens de øvrige klagegrunnene i større grad gjelder den samlede utbyggingens virkninger for reiselivet.

5.11.1 Sørmarkfjellet vindkraftverk

Forum for Flatanger har særlig klaget på Sørmarkfjellet vindkraftverk, og viser til Flatanger og Osen kommunes ønske om å satse på naturbasert reiseliv. Det er vist til at flere næringsaktører slik som Drageid leirskole og Ole Martin Dahle (Norway Nature) har basert seg på urørt natur.

NVE ba om tilleggsutredninger av Sørmarkfjellet vindkraftverks virkninger for blant annet reiseliv. I utredningen vurderes verdien av influensområdet for liten på nasjonalt nivå, middels på regionalt nivå og stor på lokalt nivå. Drageid leirskole blir fremhevet, sammen med naturopplevelser for eksempel i regi av Norway Nature. Det pekes på at foto- og fisketurismen har konkurrenter både nord og sør langs kysten, men at disse tilbudene likevel er lokalt viktige.

Virkningene av vindkraftverket vurderes å ha ubetydelige virkninger på nasjonalt nivå og liten negativ på regionalt nivå. På lokalt nivå vurderes virkningene som liten negativ for fisketurismen i området, og stor negativ for naturopplevelsesturisme. Det pekes på at det er mye usikkerhet i denne vurderingen, og at tilpasninger og gode avbøtende tiltak kan redusere den negative konsekvensen noe. Som avbøtende tiltak nevnes i konsekvensutredningen at for eksempel Drageid leirskole endrer markedsføringen fra villmarksopplevelser til lokalisering nær et fornybart kraftverk. Ifølge konsekvensutredningen kan tilsvarende gjøres for fototurisme. I beste fall kan dette endre den negative konsekvensen til nærmere middels negativ for naturopplevelsesturisme.

Det presiseres i konsekvensutredningen at en slik omstilling krever mye fra berørte aktører, og at det bør vurderes om utbygger bør dekke utgifter til endret markedsføring for berørte aktører.

NVE slutter seg i hovedsak til konfliktvurderingene i konsekvensutredningen, og mener de negative virkningene for naturbasert opplevelsesindustri ikke vil være så store at aktiviteten ikke kan opprettholdes. NVE legger til grunn at denne aktiviteten i stor grad er knyttet til fjordene som omkranser Sørmarkfjellet og til kystsonen. NVE påpeker at det i så fall vil være visuelle påvirkninger som vil være avgjørende for hvordan turister oppfatter de naturopplevelser som tilbys. NVE legger til grunn at de negative visuelle virkningene kan redusere opplevelsesverdien av det naturbaserte reiselivet i området. NVE mener likevel at de negative virkningene for reiselivs- og turistnæringen isolert sett ikke er av et slikt omfang at det vil være til hinder for å meddele konsesjon. Etter NVEs vurdering vil ikke vindkraftverket få betydelige virkninger for Hurtigruten som på det nærmeste passerer 10 km fra den omsøkte utbyggingsløsningen.

Departementet er enig med NVE i at virkningene av Sørmarkfjellet vindkraftverk for Hurtigruten isolert sett vil være marginale. Departementet vil nedenfor vurdere de samlede virkningene for Hurtigruta dersom alle vindkraftverkene som er til behandling blir bygget.

Departementet konstaterer at vindkraftverket vil ha små virkninger for reiseliv og turisme på nasjonalt og regionalt nivå, men vil kunne ha negative virkninger for det lokale reiselivet. Departementet mener betydningen for leirskolen Drageid er usikre, og til dels avhenger av hvordan leirskolen selv ønsker å drive. Departementet mener i alle tilfeller at vindkraftverket ikke vil hindre leirskolens drift, selv om det kan påvirke muligheten til å tilby villmarksopplevelser.

Departementet bemerker at vindkraftverket vil kunne påvirke aktører som tilbyr naturopplevelser, slik som for eksempel Norway Nature. Departementet er enig med NVE i at dette i første rekke vil omfatte visuelle virkninger som kan legge en demper på naturopplevelsen. Hvor stor denne virkningen vil være, er etter departementets oppfatning noe usikkert, men departementet legger til grunn at det vil ha en viss negativ effekt. Departementet mener likevel ikke at de negative virkningene er av et slikt omfang at det ikke vil være mulig å tilby naturopplevelser i disse områdene også ved realisering av Sørmarkfjellet vindkraftverk.

Departementet finner at de negative virkningene for reiselivet ikke er av et slikt omfang at de i seg selv er til hinder for at Sørmarkfjellet vindkraftverk bør gis konsesjon.

5.11.2 Roan vindkraftverk

Det fremgår av konsekvensutredningene at turismen i Roan hovedsakelig er relatert til båtliv og havfiske, og domineres av tyskere og svensker. Attraksjonene knyttet til kysten vil være viktigst for fremtidig utvikling av turisme og reiseliv i kommunen. Utro

bygdetun og Roan kirke er blant de viktigste attraksjonene i kommunen. Hurtigruta passerer omtrent 6 km fra Roankysten.

Haraheiadelen av vindkraftverket forventes å medføre små virkninger for turisme og reiseliv da det først og fremst er kystsonen turistene trekkes til. Ifølge konsekvensutredningen er det ikke forventet at roandelen av vindkraftverket vil gi store virkninger for reiseliv og turisme på kort sikt. I konsekvensutredningen påpekes det likevel at det er mulig at Roan kommune kan ha større vekstpotensial som reiselivsmål uten vindkraft.

NVE legger til grunn at en vindkraftutbygging vil kunne bidra til å redusere områdets landskapskvaliteter og prege opplevelsen av landskap og natur i influensområdet. NVE mener Roan vindkraftverk vil medføre små virkninger for turismen i området, men tiltaket kan redusere interesser for å besøke området ved at plan- og influensområdet blir berørt av direkte arealbeslag eller støy, visuell påvirkning og skyggekast.

Departementet merker seg at virkningene av Roan vindkraftverk er antatt å være små for turisme og reiseliv. Departementet forstår konsekvensutredningen slik at det er knyttet usikkerhet til om Roan kommune vil kunne ha større vekstpotensial som reiselivsmål uten vindkraft. Departementet ser ikke bort fra at vindkraftverket kan være negativt for Roan kommune som reiselivsmål, men etter departementets oppfatning vil virkningene fortsatt være små. Departementet legger til grunn at Roan vindkraftverk vil være synlig fra Hurtigruta. Departementet mener likevel ikke at Roan vindkraftverk vil ha særlig betydning for Hurtigruta.

Departementet legger til grunn at Roan vindkraftverk kan ha negative virkninger for reiselivet, men finner at de negative virkningene er små. På grunn av klagen fra nordgruppa i Fosen reinbeitedistrikt, må departementet også vurdere om områdene ved Voliheia og Tverrfjellet som NVE tok ut av planene bør tas inn. Departementet bemerker at roandelen av vindkraftverket generelt vil ha større negative virkninger for reiseliv enn haraheiadelen, men etter departementets oppfatning vil tilleggsbelastningen av turbiner på Voliheia og Tverrfjellet være marginal.

5.11.3 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Konsekvensutredningen vurderer verdien av området for friluftsliv og reiseliv som høyere enn middels både på lokalt, regionalt og nasjonalt nivå. Det er særlig kvalitetene knyttet til laksefisket i Stordalselva og Norddalselva øst for planområdet og sjøbaserte aktiviteter vest for planområdet, som trekker verdien opp. Det kulturelle innslaget, særlig representert ved fornminnet på Dragseidet, samt innslag som Harbakhula, Åfjordbåten og laksetrappen i Støvelfossen har i følge konsekvensutredningen en avgjørende betydning for friluftsliv og reiselivet i influensområdet.

Vedrørende konsekvensene for Hurtigruta fremgår det av konsekvensutredningen at vindkraftverket kan dominere opplevelsen for de reisende over en relativt kort strekning. Konsekvensutredningen peker også på at Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan fremstå som en utvidelse av Harbakfjellet vindkraftverk. Konsekvensutredningen mener det er så mange usikkerhetsmomenter knyttet til vindkraftverkets konsekvens for reiselivet, at det ikke er faglig forsvarlig å vurdere en konsekvensgrad.

NVE konstaterer at de største påvirkningene på Kvenndalsfjellet vindkraftverk er knyttet til den visuelle påvirkningen på kystlandskapet og enkelte verdifulle lokaliteter. NVE konstaterer videre at konsekvensutredningen ikke angir en konsekvensgrad for virkningen på reiselivet, og viser til at det i Norge foreløpig er få erfaringer når det gjelder vindkraftverks påvirkning på turisme og reiseliv. NVE legger til grunn at Kvenndalsfjellet vindkraftverk bare vil bli synlig fra enkelte steder som er viktige for reiselivsnæringen i Åfjord kommune, blant annet deler av skjærgården i kommunen.

Etter NVEs vurdering kan Kvenndalsfjellet vindkraftverk medføre virkninger for turismen i området. NVE fremhever laksefiske i Stordalselva og Nordalselva og sjøbaserte aktiviteter som viktige for reiselivet og turismen i Åfjord kommune. Lokaliteter av historisk eller kulturell betydning kan også ha virkning for reiselivet. Etter NVEs oppfatning vil reiselivet være mer avhengig av eksterne faktorer, og mener vindkraftverkets virkninger for reiselivet ikke vil være til hinder for utbygging av Kvenndalsfjellet vindkraftverk.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil bli synlig fra steder med betydning for reiselivet, slik som laksefiske i Stordalselva og Nordalselva og fra sjøen. Vindkraftverket vil også være synlig fra flere kulturminner. Departementet bemerker at virkningene for reiselivet er usikre. Departementet antar likevel at vindkraftverkets betydning for laksefiske og kulturminner er begrensede. Departementet mener også at synlighet fra for eksempel Hurtigruten vil gjelde en kortere strekning. Dette gjelder også dersom Kvenndalsfjellet ses i kombinasjon med allerede konsesjonsgitte Harbakfjellet vindkraftverk.

Departementet er på denne bakgrunn enig med NVE i at hensynet til reiseliv og turisme ikke er til hinder for at det gis konsesjon til Kvenndalsfjellet vindkraftverk.

5.11.4 Storheia vindkraftverk

I konsekvensutredningen er Storheia vindkraftverk vurdert å ha liten negativ konsekvens eller liten til middels negativ konsekvens avhengig av om det bygges ut med små eller store turbiner. I konsekvensutredningen fremgår det at opplevelseskvalitetene i influenssonen primært er knyttet til det uberørte kystlandskapet, men fra flere av områdene vil vindkraftverket være lite synlig eller ikke synlig i det hele tatt. Konsekvensutredningen vurderer sumvirkningen av å realisere Storheia vindkraftverk i tillegg til Kvenndalsfjellet- og Harbakfjellet vindkraftverk.

Basert på utførte spørreundersøkelser, mener konsekvensutredningen det er sannsynlig at Åfjord og Bjugn kommuner generelt vil kunne ha større vekstpotensial som reiselivsmål uten vindkraft.

NVE konstaterer at Storheia vindkraftverks største påvirkning på reiselivet er visuelle virkninger på kystlandskapet og enkelte verdifulle lokaliteter. Laksefiske i Stordalselva og Nordalselva og de sjøbaserte aktivitetene vest for planområdet fremheves som de viktigste kvalitetene innenfor influensområdet. Etter NVEs vurdering vil vindkraftverket endre landskapets karakter området, men vil være synlig fra relativt få steder som er viktige for reiselivsnæringen i Åfjord og Bjugn kommuner. En utbygging kan etter NVEs vurdering føre til at områdets preg av uberørt natur svekkes, men etter NVEs oppfatning vil ikke dette påvirke turistnæringen i Åfjord og Bjugn kommuner i vesentlig grad.

NVE mener Storheia vindkraftverk isolert sett i liten grad vil virke inn på reiselivsnæringen. NVE påpeker at Hurtigruta på det nærmeste vil passere vindkraftverket på i overkant av åtte kilometers avstand, men avstanden til vindkraftverket vil være over ti kilometer på store deler av tiden det vil være synlig. NVE konstaterer at vindkraftverket vil være eksponert i landskapet og sette tydelige preg på landskapskarakteren sett fra Hurtigruten, men NVE legger til grunn at avstanden og kystfjell i forgrunnen vil dempe den visuelle virkningen av kraftverket.

Etter NVEs vurdering kan Storheia vindkraftverk medføre virkninger for turismen i området, men NVE mener eksterne faktorer er av større betydning. NVE kan ikke se at hensynet til reiselivet er til hinder for realisering av Storheia vindkraftverk.

Departementet konstaterer at Storheia vindkraftverk i stor grad har de samme konfliktene med reiseliv som Kvenndalsfjellet vindkraftverk. Som nevnt ovenfor, anser departementet vindkraftverkets betydning for laksefiske og kulturminner som begrensede. Departementet konstaterer at vindkraftverket vil være synlig fra Hurtigruten, men isolert sett vil dette bare gjelde for en kortere strekning.

Departementet er på denne bakgrunn enig med NVE i at hensynet til reiseliv og turisme ikke er til hinder for at det gis konsesjon til Storheia vindkraftverk.

5.11.5 Vindkraftverkenes samlede betydning for reiselivet

Det fremgår av NVEs konsesjonsvedtak at det er stor usikkerhet med hensyn til hvilken betydning det kan få for reiseliv og turisme å etablere flere vindkraftverk i regionen. Etter departementets oppfatning vil den samlede effekten av flere vindkraftverk på Fosen potensielt ha størst betydning for skipsturisme slik som Hurtigruten. Departementet konstaterer at vindturbiner vil være synlig over en lang strekning dersom de fire vindkraftverkene som her er til klagebehandling realiseres i kombinasjon med eksisterende og allerede konsesjonsgitte vindkraftverk på Fosen.

Det må også tas i betraktning at det er vindkraftverk i drift i på Hitra og det er fire vindkraftverk i snillfjordområdet til klagebehandling. Departementet vil likevel bemerke at Hurtigruten passerer Fosen med flere kilometers avstand, men vindturbinene vil være synlige for turister på Hurtigruten.

Etter departementets oppfatning er det heftet stor usikkerhet ved om vindkraftverkene langs kysten vil ha særlig innvirkning på skipsturisme. Departementet mener det ikke er dokumentert noen negativ effekt for denne typen reiseliv, og at eventuell negativ påvirkning på reiselivet er svært vanskelig å forutsi. Departementet vil i alle tilfeller i den samlede vurderingen legge til grunn at en utbygging av flere vindkraftverk på Fosen og i snillfjordområdet kan ha en viss negativ effekt på reiseliv og turisme.

5.12 Friluftsliv

Flere klagere fremhever at vindkraftverkene vil være negativt for friluftslivet. Enkelte klageparter er uenig i at veier gir større fremkommelighet og tilgjengelighet for friluftslivet, og mener støy reduserer opplevelsen. Enkelte klagere mener konsekvensutredningene for friluftsliv er utilstrekkelige, og at vindkraftverkene ikke er i tråd med nasjonale føringer.

Departementet legger til grunn at etablering av vindkraftverk i områder med relativt få tekniske inngrep kan få følger for friluftslivet. Departementet er enig med NVE i at vindkraftverk ikke vil umuliggjøre friluftsliv, men vindkraftverk vil endre karakteren av friluftslivet ved at området blir mindre villmarkspreget. Departementet mener etablering av veier kan legge til rette for en annen type friluftsliv.

5.12.1 Sørmarkfjellet vindkraftverk

For Sørmarkfjellet vindkraftverk er særlig betydningen for Drageid leirskole fremhevet i klagen.

NVE ba om tilleggsutredninger basert på at Oksbåsheia ble tatt ut av planene for Sørmarkfjellet vindkraftverk. I tilleggsutredningen er influensområdet delt i områdene ved Drageid og tilgrensende områder mot Bølefjorden og Svesfjorden, Sørmarkfjellet, Nebba og Hestdalen, Jøssundfjorden, samt ytre områder med Oksbåsheia og området Uran-Håsvåg. Områdene ved Drageid er vurdert å ha stor verdi for friluftsliv, og er også mye brukt av leirskolen på Drageid. For de øvrige områdene er verdien vurdert til middels. Samlet er konklusjonen i utredningene at vindkraftverket vil ha middels til stor negativ konsekvens for friluftslivet.

NVE bemerker at etablering av vindkraftverket kan ha positive effekter på friluftslivet ved at området gjøres lettere tilgjengelig for turgåere og syklist. NVE legger til grunn at aktiviteter som bærplukking, turgåing, jakt og fiske vil kunne fortsette som før. NVE

registrerer at det er usikkert hvor omfattende bruken av området i friluftssammenheng er og i hvor stor grad tiltaket vil påvirke friluftslivet negativt. NVE legger til grunn at området er og har vært relativt begrenset. NVE konstaterer at noen brukere vil være opptatt av områdets opplevelsesverdi i form av uberørt natur. NVE legger til grunn at en realisering av Sørmarkfjellet vindkraftverk vil medføre at disse brukerne reduserer sin bruk av Sørmarkfjellet. Basert på innkomne høringsuttalelser konstaterer NVE at det er uenighet om hvor stor bruken av området er. NVE legger til grunn at friluftslivsområdene i og i umiddelbar nærhet til vindkraftverket vil bli dominert av vindturbinene, og at dette naturlig nok vil påvirke opplevelsen av friluftslivet negativt for noen friluftslivsutøvere.

NVE legger videre til grunn at leirskolen fortsatt kan bruke planområdet til vindkraftverket. NVE konstaterer at leirskolens bruk av området i friluftslivssammenheng er mye knyttet til nærområdene ved leirskolen. NVE mener Sørmarkfjellet vindkraftverk ikke hindrer utøvelsen av friluftsliv i regi av leirskolen, men at opplevelsesverdien for friluftslivet i planområdet og nærliggende områder kan bli redusert som følge av støy og visuelle virkninger. Dette vil også gjelde for andre brukere av området. Virkningene for friluftsliv kan etter NVEs vurdering ikke være til hinder for eventuell bygging av Sørmarkfjellet vindkraftverk.

Departementet bemerker at Sørmarkfjellet vindkraftverk kan gjøre tilgangen til Sørmarkfjellet lettere for enkelte brukergrupper. Samtidige mener departementet at vindkraftverket kan redusere verdien av området for brukere som ønsker å utøve friluftsliv i områder uten preg av tekniske inngrep. Departementet konstaterer at vindkraftverket vanskeliggjør leirskolens tilbud om friluftsliv i urørt natur. Departementet er likevel enig med NVE i at vindkraftverket ikke er til hinder for bruken av området i regi av leirskolen.

Departementet legger til grunn at Sørmarkfjellet vindkraftverk kan ha negative virkninger for enkelte grupper friluftslivsutøvere. Departementet kan likevel ikke se at dette i seg selv er til hinder for at konsesjonen til Sørmarkfjellet vindkraftverk opprettholdes.

5.12.2 Roan vindkraftverk

Flere klagere mener Roan vindkraftverk har store negative virkninger for friluftsliv. Det blir også pekt på utbygging av veier, veiskjæringer og sprengt berg. Flere klagere mener området blir ubrukelig til friluftaktiviteter, bærplukking, jakt og turgåing.

I konsekvensutredningene er det gjort en samlet vurdering av friluftsliv, turisme og reiseliv. Haraheiadelen av vindkraftverket er i konsekvensutredningen vurdert å ha liten til middels negativ konsekvens for selve planområdet og liten middels negativ konsekvens for influensområdet. I konsekvensutredningen pekes det på at opplevelseskvalitetene i planområdet for Haraheia vindkraftverk er knyttet til naturens

villmarkspreget, og at vindkraftverket vil redusere planområdet verdi for friluftsliv betydelig. Samtidig vil veier inn i området lette tilgjengeligheten for deler av området.

For roandelen av vindkraftverket er konsekvensen vurdert til middels negativ for selve planområdet og middels negativ for influensområdet. Av det forhåndsmeldte planområdet var Stakkenget, Kiran-Joskjør og Kiranvatnet de områdene hvor de negative konsekvensene for friluftslivet ble vurdert som størst med middels til stor negativ konsekvens. Disse områdene er i stor grad tatt ut av planområdet i søknaden. I influensområdet er påvirkning av området Hongsand-Nesvalen fremhevet som verst for friluftslivet, med stor negativ konsekvens.

NVE konstaterer at etableringen av Roan vindkraftverk kan endre bruken av området, og at veier inn i området vil gjøre det lettere tilgjengelig. NVE legger til grunn at aktiviteter som blant annet bærplukking, turgåing og jakt/fiske i området vil kunne fortsette som før. NVE viser til sin vurdering som ble gjort for temaet landskap, og finner grunn til å redusere roandelen av vindkraftverket også av hensyn til friluftsliv. Ifølge NVE innebærer dette at de største befolkningssentra nær vindkraftverket fortsatt vil kunne utøve friluftsliv i et område som ikke er direkte berørt av vindturbiner og annen infrastruktur. NVE fant også at hensynet til friluftsliv tilsa at området rundt Nilsengheia i haraheiadelen av vindkraftverket, burde tas ut av planene.

NVE konstaterer at selv om planområdet reduseres vil tiltaket påvirke utøvelsen av friluftslivet. Brukergrupper som ønsker stillhet og urørt natur, vil oppleve etablering av et vindkraftverk som forstyrrende. NVE påpeker for øvrig at det ikke er aktuelt å stenge vindkraftverket for friluftaktiviteter, slik som turgåing og jakt, men mener veiene inn i området særlig av hensyn til reindriften, bør stenges for motorisert ferdsel.

Departementet bemerker at Roan vindkraftverk vil kunne lette tilgangen til området, men muligheten for å utøve friluftsliv i uberørt natur vil reduseres. Departementet er enig med NVE i at vindkraftverket ikke hindrer aktiviteter som bærplukking, turgåing og jakt eller fiske i området. Etter departementets oppfatning er ikke de negative virkningene for å drive friluftsliv i tilnærmet uberørt natur i seg selv et avgjørende argument mot realisering av vindkraftverket. Departementet er innforstått med at dette innebærer at et vindkraftverk vil medføre at de bosatte i området må reise lenger for å utøve denne typen friluftsliv dersom vindkraftverket realiseres.

Departementet må også vurdere om området ved Voliheia og Tverrfjellet skal tas inn i planområdet som følge av klagen fra reindriften. Friluftsliv var et av hensynene som gjorde at NVE reduserte denne delen av planområdet. Departementet er enig med NVE i at endringen i planområdet som NVE foretok reduserte virkningene for friluftslivet noe. Etter departementets oppfatning vil området være preget av vindkraftverket også uten vindturbiner på Voliheia og Tverrfjellet. Departementet mener derfor den positive effekten ved reduksjonen av planområdet for å drive friluftsliv i områder uten vindturbiner er liten.

5.12.3 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Det er ingen konkrete klager hva gjelder friluftsliv for Kvenndalsfjellet vindkraftverk, men det er generelt påpekt at vindkraftverkene på Fosen vil være negativt for friluftslivet. Ifølge konsekvensutredningen er virkningen av Kvenndalsfjellet vindkraftverk vurdert å ha middels til liten negativ konsekvens for friluftslivet. NVE konkluderer med at planområdet ikke er tilrettelagt for friluftaktiviteter, men vindkraftverket er synlig fra flere lokale turmål og utsiktspunkter i influensområdet. NVE legger til grunn at friluftslivsopplevelsen kan påvirkes av dette. Friluftslivsopplevelsen kan også påvirkes som følge av støy, skyggekast og iskast. Etter NVEs vurdering kan en etablering av Kvenndalsfjellet vindkraftverk være positivt for de brukergrupper som ønsker eller har behov for mer tilrettelegging og bedre fremkommelighet.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk er vurdert å ha små virkninger for friluftsliv. Departementet slutter seg til NVEs vurdering av at vindkraftverket kan ha negative virkninger, særlig visuelt i influensområdet, men departementet finner ikke at hensynet til friluftslivet er spesielt tungtveiende ved vurderingen av om det skal gis konsesjon til vindkraftverket.

5.12.4 Storheia vindkraftverk

Mørreaunet Utmarkslag har i sin klage pekt på negative virkninger for friluftslivet av Storheia vindkraftverk. Utmarkslaget mener det blir vanskelig å leie ut jaktterreng.

Ifølge konsekvensutredningen er landskapet i planområdet for Storheia vindkraftverk villmarkspreget og lite berørt av inngrep. Områdene brukes av lokalbefolkningen til turgåing, skigåing, jakt, fiske og bærplukking. Ifølge konsekvensutredningen er planområdets sørlige del mest benyttet til friluftaktiviteter. I influensområdet er områdene Kammen/Brulivatn, Stordalselva/Stordalsvatn og Oldskora/Nyvassdalen vurdert å ha størst verdi. Planområdet er vurdert å ha liten til middels verdi for friluftsliv, mens influensområdene vurderes samlet å ha middels til liten verdi. Konsekvensene i driftsfasen for planområdet varierer mellom liten til middels negativ konsekvens avhengig av hvilken utbyggingsløsning som velges. Det samme er konsekvensen for influensområdet.

NVE legger til grunn at Storheia vindkraftverk vil synes fra flere lokale turmål og utsiktspunkter i plan- og influensområdet, og at dette kan påvirke friluftsopplevelsen. NVE fremhever Kammen/Brulia, Mørrivatnet/Kjebotnheia, Juvassklumpen/Blankheia, Torsengheia/Ytter Torsengheia og Nyvassdalen/Oldskora, hvor store deler av vindkraftverket vil være synlig. Friluftsopplevelsen vil også kunne påvirkes fra områdene Storvatnet/Vardefjellet, Varghiet/Elveng, Stordalselva/Vasstrandfjellet, Monstadjellet/Imsafjellet og Tekstdalsvatnet/Gjølgavatnet. NVE legger til grunn at

Storheia vindkraftverk vil sette preg på landskap fra flere omkringliggende friluftsområder.

Etter NVEs vurdering kan Storheia vindkraftverk også ha positive effekter for friluftslivet ved at det gjør området lettere tilgjengelig. NVE konstaterer at turopplevelsen i planområdet, og i områder som grenser til dette, vil påvirkes av vindkraftverket, men legger til grunn at området fortsatt kan benyttes. Etter NVEs vurdering vil ikke Storheia vindkraftverk legge restriksjoner på utøvelsen av jakt og fiske. I hvilken grad det aktuelle anlegget vil virke inn på jaktinteressene vil ifølge NVE, avhenge av hvor fort viltet i området tilpasser seg vindkraftverket, og hvordan utøveren påvirkes av det endrete landskapet.

NVE konstaterer at vindkraftverket vil endre opplevelsesverdien av friluftslivet flere steder, og at særlig brukergrupper som ønsker å oppleve stillhet og urørt natur trolig vil oppleve vindkraftverk som negativt. Vindturbinene vil etter NVEs vurdering dominere friluftsopplevelsen i planområdet.

NVE viser til konsekvensutredningen og peker på at det er andre muligheter for turgåing og høsting i Åjord og Bjugn kommuner.

Departementet bemerker at planområdet for Storheia vindkraftverk fremstår som nær uberørt, og at et vindkraftverk vil medføre at friluftslivsutøvere som ønsker slike friluftslivsopplevelser må søke dette andre steder dersom vindkraftverket realiseres. På den annen side er departementet enig med NVE i at etablering av vindkraftverket vil gjøre området lettere tilgjengelig. Departementet konstaterer at det synes noe usikkert hvilken effekt vindkraftverket vil ha på jaktmuligheter på Storheia. Departementet legger til grunn at vindkraftverket kan ha negative virkninger for jaktterrenget til Mørreaunet Utmarkslag.

Etter departementets oppfatning er likevel ikke de negative virkningene for friluftslivet av et slikt omfang at det er til hinder for realisering av Storheia vindkraftverk. Departementet legger også vekt på at det er andre områder hvor det kan drives friluftsliv, men departementet konstaterer at vindkraftverket kan medføre ulemper for enkelte grupper friluftslivsutøvere.

5.12.5 132 kV samordnet nettilknytning

På bakgrunn av klagen finner ikke departementet grunn til å redegjøre generelt for den samordnede nettilknytningens virkninger for friluftsliv. Departementet finner imidlertid grunn til å vurdere temaet friluftsliv ved trasévalget på strekningen Straum-Roan.

Som nevnt ovenfor under punktet om naturverdier og naturtyper, er traseen for 132 kV ledningen mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon gjennom

Tostenelva naturreservat påklaget på grunn av hensynet til biologisk mangfold. For temaet friluftsliv vurderer konsekvensutredningen alternativ V som best med liten negativ konsekvens, alternativ I justert som nest best med liten til middels negativ konsekvens, mens alternativ IV vurderes som dårligst av de omsøkte alternativene med liten til middels negativ konsekvens.

NVE er uenig i konsekvensutredningens vurdering av at alternativ V er bedre enn alternativ I justert for friluftsliv. NVE legger til grunn at konsekvensutredningen baserer vurderingen på at eksisterende ledning i området følges lenger. NVE mener traseen langs Tostendalen vil være mer negativt for bruken av dalen som en viktig tilkomstvei til vannet og hyttene, og for fjellområdet videre sørover, sammenlignet med alternativ I justert som krysser veien nederst i dalen.

Departementet kommer tilbake til valg av trasé under punkt 6.5.2 nedenfor.

5.13 Støy, skyggekast og refleksblink

Det er ingen konkrete klager på støy, skyggekast og refleksblink for Kvenndalsfjellet vindkraftverk. Departementet finner derfor ikke grunn til å kommentere dette temaet nærmere for dette vindkraftverket.

Miljøverndepartementet har angitt retningslinjer for behandling av støy i arealplanlegging (T-1442/2012). Retningslinjene er ikke rettslig bindende, men departementet er enig med NVE i at grensene som oppstilles i stor grad bør overholdes. Retningslinjene angir gul sone som en vurderingssone, hvor bebyggelse med støyfølsomt bruksformål kan oppføres dersom avbøtende tiltak gir tilfredsstillende støyforhold. For vindkraftverk er grensen satt til L_{den} 45-55 dB, som innebærer en gjennomsnittlig støybelastning over året. Rød sone er angitt som et område som ikke er egnet til støyfølsomme bruksformål, og etablering av ny bebyggelse med støyfølsomt bruksformål skal unngås. For vindkraftverk er grensen for rød sone satt på L_{den} 55 dB. For bebyggelse utenfor vindskygge heves den anbefalte grensen til L_{den} 50 dB for gul sone og L_{den} 60 dB for rød sone.

Det fremgår av veilederen til retningslinjene at ved beregnet støy over grenseverdiene må ansvarlig myndighet gjøre en konkret vurdering av og muligheter for avbøtende tiltak i hver enkelt sak. Denne vurderingen baseres på støynivå, berørt bebyggelse, vindskygge, terrengforhold som kan dempe støy og øvrige fordeler og ulemper ved anlegget. Støynivå over L_{den} 55 dB vil normalt innebære krav om tiltak.

Departementet viser for øvrig til NVEs generelle redegjørelse for temaet støy.

5.13.1 Sørmarkfjellet vindkraftverk

Flere klagere fremhever støy, skyggekast og refleksblink fra Sørmarkfjellet vindkraftverk. Konsekvensutredningen for støy viser at det ikke finnes boliger som ligger i områder der anbefalte støygrenser overskrides. Det er tre fritidsboliger som blir liggende i områder som vil kunne oppleve støy mellom L_{den} 45-55 dB, tilsvarende gul sone. Disse fritidsboligene ligger nord og øst for planområdet i Austvika og Luren/Lurentanda, og vil også bli liggende i vindskygge. Tiltakshaver vurderer virkningen for disse fritidsboligene som meget stor negativ. Det er foreslått redusert rotorhastighet, økt avstand, støyreduserende tiltak på bygg eller fjerning av vindturbiner som avbøtende tiltak.

NVE legger til grunn at flere vil høre støy fra vindturbinene fra Sørmarkfjellet. NVE konstaterer at tre fritidsboliger kan oppleve støy over gjeldende retningslinjer for støy. NVE forutsetter at tiltakshaver tar hensyn til støy i detaljplanleggingen av vindkraftverket dersom konsesjon meddeles.

NVE bemerker om refleksblink at dette erfaringsvis er sjeldent fra vindturbiner. Etter NVEs vurdering er ikke refleksblink en aktuell problemstilling i forbindelse med Sørmarkfjellet vindkraftverk. Antirefleksbehandling av vingebler kan være aktuelt dersom det viser seg at refleksblink fra vindturbinene blir et problem.

For skyggekast viser NVE til at det i Danmark ikke anbefales at beboere påføres mer enn ti timer faktisk skyggekast per år. Ifølge NVE vil verken bolig- eller hyttebebyggelse nærmest vindkraftverket bli utsatt for skyggekast over 10 timer årlig, og virkningene forvente å være små.

Departementet legger til grunn at verken bolig- eller hyttebebyggelse vil bli utsatt for skyggekast over 10 timer årlig. Departementet finner derfor ikke grunn til å legge særlig vekt på dette. Vedrørende refleksblink slutter departementet seg til NVEs vurdering av at dette sjelden er en aktuell problemstilling.

I nordre del av planområdet ved Austvika er det en fritidsbolig hvor beregnet støy nivå er L_{den} 46 dB. Ved Luren/Lurastranda i østre del av planområdet, er det to fritidsboliger med støybelastning L_{den} 45,9 dB og 45,7 dB. Disse fritidsboligene vil bli liggende i vindskygge, noe som forsterker de negative virkningene. Departementet konstaterer at disse fritidsboligene får en støybelastning rett i overkant av retningslinjenes gule sone. Departementet er likevel enig med NVE i at støybelastningen for disse fritidsboligene i seg selv ikke er et avgjørende argument mot realisering av vindkraftverkene. Departementet forutsetter likevel at det tas hensyn til støyproblematikken i detaljplanleggingen dersom det gis konsesjon til vindkraftverket.

Departementet legger for øvrig til grunn at flere vil høre støy fra vindkraftverket, men finner ikke grunn til å legge særlig vekt på dette så lenge støybelastningen er under retningslinjene.

5.13.2 Roan vindkraftverk

Krogfjord med flere har i sine klager pekt på støy og skyggekast fra Roan vindkraftverk, og at indre deler av Kråkfjorden vil få den mest støybelastede bebyggelsen. Klagernes hytte ved Lille Korsvatn vil bli liggende nær vindturbiner. Det blir også pekt på problemer med skyggekast.

Det fremgår av støyutredningene at vindkraftverket ikke medfører at boliger eller fritidseiendommer blir liggende i rød sone (over L_{den} 55 dB). Med det omsøkte tiltaket vil 10 boliger og 32 fritidseiendommer bli liggende i gul sone, og to av fritidseiendommene vil få en støybelastning over L_{den} 50 dB. Dersom det oppstår vindskygge vil støykravet skjerpes, og 10 boliger og 30 fritidseiendommer vil bli liggende i sonen hvor man kan forvente støyverdier mellom L_{den} 45-50 dB. Med vindskygge vil omtrent 45 boliger og omtrent 190 fritidseiendommer høre støy i området L_{den} 40-45 dB. Støyvirkningene er vurdert som middels negative i roandelen av vindkraftverket og små negative i haraheiadelen.

NVE konstaterer at 10 boliger og 30 fritidseiendommer vil bli liggende i gul sone (L_{den} 45-50 dB). 10 boliger og 32 fritidseiendommer vil kunne bli eksponert for støynivåer over grenseverdien på L_{den} 45 dB dersom man legger til grunn at bebyggelsen ligger i vindskygge. Den mest belastede boligen ligger innerst i Kråkfjorden, og vil kunne oppleve et støynivå på L_{den} 48 dB. Dette kan reduseres noe ettersom vindturbinen ved Nuggen er tatt ut av planområdet.

Den mest belastede fritidseiendommen ligger rett øst for Vesterfjellet, og vil kunne oppleve støy på L_{den} 54 dB. NVE konstaterer at dette er over gjeldende retningslinjer for støy og at hytteeier eventuelt kan kreve innløsning. NVE peker på at eventuell videre saksgang kan skje i medhold av forurensningsloven, der Fylkesmannen i Sør-Trøndelag er støymyndighet. NVE legger også til grunn at kumulative støyvirkninger fra roandelen og haraheiadelen kan forsterke virkningene for bebyggelsen i Skjæra, men etter NVEs vurdering vil ikke dette medføre en vesentlig endring i støynivået.

NVE påpeker at støyberegningene ble gjort for den utbyggingsløsningen som var mest aktuell på søknadstidspunktet, og at støynivået kan endres i detaljplanleggingen. NVE konstaterer at det er noe usikkert hva det endelige støynivået vil bli. NVE peker på at retningslinjene for støy ikke er rettslig bindende, men NVE mener likevel det er viktig at støykravene respekteres og overholdes.

NVE har fastsatt vilkår i konsesjonen om at det skal gjennomføres støyreducerende tiltak. NVE legger til grunn at ved å ta ut blant annet Voliheia og Tverrfjellet fra planområdet støyvirkningene for Roan sentrum og Einarsdalen bli redusert.

Departementet mener det må tas utgangspunkt i de fastsatte støyretningslinjene. Flere boliger og fritidseiendommer kan oppleve støy over retningslinjene dersom det legges til grunn at bebyggelsen ligger i vindskygge. Departementet mener dette er uheldig, men støyvirkningene i seg selv er ikke et avgjørende argument mot realisering av Roan vindkraftverk. Departementet forutsetter at det gjennomføres støyreduserende tiltak slik NVE har satt vilkår om.

Departementet må også vurdere støyvirkningene dersom klagen fra Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord tas til følge. Støy som følge av turbinplassering på Voliheia og Tverrfjellet kan ha negative virkninger for Roan sentrum, Einarsdalen og friluftslivet i området. Departementet konstaterer likevel at disse områdene ikke er de som er mest utsatt for støy fra vindkraftverket, selv om dette kan medføre negative virkninger for bebyggelsen. Den samlede vurderingen av spørsmålet om Tverrfjellet og Voliheia bør tas inn i planene med tilhørende reduksjon av haraheiadelen, vil foretas i departementets samlede vurdering nedenfor.

Vedrørende skyggekast er det en hytte ved Nypvatnet som vil kunne oppleve skyggekast 48 timer årlig, noen hytter ved Storkiranslivatnet vil oppleve skyggekast opptil 16 timer årlig og hyttebebyggelsen ved Finnkrulia vil oppleve skyggekast på 12 timer per år. For øvrig vil ingen boliger bli eksponert for skyggekast over danske retningslinjer på 10 timer per år.

NVE mener virkningene av skyggekast er innenfor akseptable rammer med unntak av hyttene ved Nypvatnet, Storkiranslivatnet og Finnkrulia. NVE konstaterer at det er mange vindturbiner som bidrar til skyggekast for disse hyttene. Det vil derfor være vanskelig å gjennomføre tiltak som reduserer virkningene av skyggekast for disse hyttene. NVE anbefaler at tiltakshaver kommer til en minnelig avtale med eieren av hytta ved Nypvatnet.

Departementet konstaterer at flere hytter vil få skyggekast over danske retningslinjer på 10 timer årlig. Departementet mener dette er en negativ følge av vindkraftverket, og hytta ved Nypvatnet vil være særlig berørt. Dette gjelder fritidseiendommer. Den faktiske negative påvirkningen vil derfor avhenge av i hvilket omfang og på hvilke årstider hyttene blir benyttet. Departementet kan i alle tilfeller ikke se at de negative virkningene vil være et avgjørende argument mot realisering av vindkraftverket.

5.13.3 Storheia vindkraftverk

Flere klagere har klaget på støy, skyggekast og refleksblink som følge av Storheia vindkraftverk. Asbjørn Rømme og Liss Øvre Rømme mener støynivået for deres hytte blir over 50 dB.

Ifølge konsekvensutredningen vil det med 2,3 MW vindturbiner være en bolig/hytte utenfor planområdet som kan oppleve et støynivå på L_{den} 52 dB. Fem boliger/hytter

innenfor planområdet kan oppleve et støynivå mellom L_{den} 48-54. Beregningene viser at en bolig/hytte i planområdet kan oppleve et støynivå på L_{den} 55 dB.

Beregninger gjort med 3 MW turbiner viser at ni boliger/hytter utenfor planområdet kan oppleve et støynivå mellom L_{den} 45-53 dB. Tre boliger/hytter innenfor planområdet kan få et støynivå mellom L_{den} 50-54 dB. Tre boliger/hytter i planområdet kan oppleve et støynivå mellom L_{den} 55-57 dB.

NVE konstaterer at Storheia vindkraftverk vil medføre støyverdier over grenseverdiene på L_{den} 45 dB. NVE påpeker at det ikke er tatt hensyn til om bebyggelsen ligger utenfor vindskygge, hvilket medfører at grenseverdien kan heves til L_{den} 50 dB. NVE konstaterer at ingen helårsboliger ligger i områder der anbefalte grenseverdier overskrides. NVE konstaterer at vindkraftverket også vil ligge over de anbefalte grensene for friluftsområder. NVE har i konsesjonen satt vilkår om at tiltakshaver skal utarbeide forslag til tiltak som kan iverksettes for å redusere støyvirkningene for hytter som berøres av et støynivå over gjeldende retningslinjer.

Vedrørende skyggekast bemerker NVE at nærliggende hytter vil ligge over tyske anbefalinger som er maksimalt teoretisk skyggekastomfang på 30 timer per år og 30 minutter per dag. NVE påpeker at disse beregningene er gjort med teoretisk skyggekastomfang, hvor meteorologiske data ikke er medregnet. Vegetasjon og bygningsmessige hindre er heller ikke tatt med. Etter NVEs vurdering vil faktisk skyggekast ikke overskride danske anbefalinger på 10 timer årlig skyggekast når antall soltimer hensyntas. NVE anser ikke refleksblink for å være en aktuell problemstilling i forbindelse med Storheia vindkraftverk.

Departementet mener skyggekast under de danske retningslinjene for skyggekast er akseptabelt, og finner ikke grunn til å legge særlig vekt på dette. Departementet kan heller ikke se at det er forhold ved Storheia som gjør refleksblink til en problemstilling.

Departementet konstaterer at Storheia vindkraft medfører støybelastning over retningslinjene for fritidseiendommer, men at ingen helårsboliger vil få støybelastning over retningslinjene. Departementet er enig med NVE at det ved en konsesjon til tiltaket må settes vilkår om at det må utarbeides forslag til støyreducerende tiltak for fritidsboliger hvor støynivået overskrider retningslinjene. Departementet kan likevel ikke se at støyvirkningen for disse fritidsboligene i seg selv er et avgjørende argument mot konsesjon til Storheia vindkraftverk. For boliger eller fritidsboliger under retningslinjene finner ikke departementet grunn til å legge særlig vekt støy fra vindkraftverket.

5.14 Kulturminner og kulturmiljø

Det er gjennomført undersøkelser etter kulturminneloven § 9 for alle de fire vindkraftverkene. Departementet redegjør for klagen som gjelder kulturminner og

kulturmiljø for de ulike prosjektene, og prosjektenes påvirkning på kulturminner og kulturmiljø.

5.14.1 Sørmarkfjellet

Flere klagere har fremhevet at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil være negativt for kulturminner og kulturmiljø. Forum for Flatanger mener Sørmarkfjellet har stor kulturhistorisk betydning, og Randi Aagedal Bøle peker på at gården Bøle ved Bølefjorden er omtalt i Snorres kongesaga og bygdeboka. Det er flere vikinggraver og fangstgraver på og nær gården.

Det fremgår av konsekvensutredningen at det i forbindelse med undersøkelser etter kulturminneloven § 9, ble avdekket et større fangssystem for villrein. I midtre og sørlige del av Sørmarkfjellet ble det funnet over 100 enkeltobjekter som kan settes i sammenheng med et slikt fangstsystem. Verdien av dette kulturminnet er vurdert å være stor. Plassering av vindturbiner og internveier er endret i samråd med Nord-Trøndelag fylkeskommune for å unngå direkte fysisk konflikt med kulturminner.

Det er registrert tre fangstlokaliteter for villrein, ett stort og to små, og en tuft som sannsynligvis er etter en fangsthytte. Det er tatt hensyn til hvordan fangstsystemet ligger i landskapet, og det er åpne korridorer mot vest, slik at opplevelsen av fangstsystemets sammenheng mot sjøen stort sett ikke endres. Ifølge konsekvensutredningen vil en forholdsvis vid horisont mot vest forbli uforstyrret av vindturbinene. Spesialområdet for bevaring i den sørøstre del av planområdet vil imidlertid bli omsluttet av vindturbiner på tre sider. Ifølge konsekvensutredningen vil dette områdets verdi bli betydelig redusert.

I konsekvensutredningen for Sørmarkfjellet vindkraftverk er 13 kulturminner og kulturmiljøer verdivurdert. De negative visuelle virkningene er samlet vurdert å være middels til store. Kulturminner og kulturmiljøer som Buholmråsa fyr, Sætervika, Storholmmarken gravfelt, Bølehula, Uransbrekka, Ørsnes gravfelt, Håstad gravfelt, Oksbåsen og Småværet er vurdert å ha stor verdi.

Direktoratet for naturforvaltning og Riksantikvaren har ikke gjennomført en tematisk konfliktvurdering av prosjektet etter at Oksbåsheia ble tatt ut av planene. Riksantikvaren og DN plasserte det opprinnelige tiltaket i kategori D-E for kulturminner og kulturmiljø, blant annet på grunn av fangstanlegget for villrein i planområdet.

Riksantikvaren fant det nødvendig å behandle Sørmarkfjellet vindkraftverk i medhold av dispensasjonsbestemmelsene i kulturminneloven. I vedtak av 28. april 2010 gir Riksantikvaren tillatelse til utilbørlig skjemming av tre fangstlokaliteter og én tuft. Riksantikvaren har satt vilkår om at det ikke må forekomme direkte inngrep i

kulturminnelokalitetene, og at alle anlegg herunder kraftledninger og internveier, må legges utenom kulturminnelokalitetene med en avstand på 250 meter.

NVE konstaterer at vindturbinene ikke direkte berører de registrerte kulturminnene innenfor de områdene som er foreslått som bevaringsområder for kulturminner. NVE konstaterer videre at de registrerte kulturminnene vil bli visuelt berørt. Vindturbinene vil bli liggende nær fangstsystemene og på det nærmeste vil avstanden bli omtrent 250 meter. NVE legger til grunn at vilkårene som er oppstilt av Riksantikvaren oppfylles.

Tiltakshaver skisserte en løsning for nettilknytningen med jordkabel på en strekning på omtrent 1,1 km fra transformatorstasjonen på Sørmarkfjellet for å dempe de negative virkningene for fangstsystemet. Løsningen innebærer en tilleggskostnad på rundt 1,1 millioner. NVE satte som vilkår at jordkabel skulle velges, og at løsningen beskrives nærmere i detaljplanleggingen.

NVE legger til grunn at kulturminner ikke blir direkte berørt, men konstaterer at visuelle virkninger for noen kulturminner blir vesentlige. NVE konkluderer med at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil ha negative visuelle virkninger for de registrerte fangstsystemene, og at andre kulturminner og kulturmiljøer i influensområdet blir visuelt berørt. Etter NVEs vurdering vil ikke vindkraftverket redusere opplevelses- eller formidlingsverdien til kulturminner eller kulturmiljøer i nærheten av tiltaket.

Departementet konstaterer at Sørmarkfjellet vindkraftverk vil få negative virkninger for kulturminner og kulturmiljø, særlig for fangstsystemet på Sørmarkfjellet. Departementet skal likevel bemerke at vindkraftverket kan bidra til tilgjengelighet og opplysning om kulturhistorisk bruk av området. Departementet legger til grunn at ingen kulturminner blir direkte berørt, selv om kulturminner og kulturmiljøer kan bli negativt visuelt påvirket. Departementet er enig med NVE i at de visuelle virkningene ikke er av et slikt omfang at det ikke bør gis konsesjon til vindkraftverket.

Departementet finner at hensynet til kulturminner og kulturmiljøer ikke er til hinder for konsesjon til Sørmarkfjellet vindkraftverk.

5.14.2 Roan vindkraftverk

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag har i sin klage pekt på at Roan vindkraftverk er i konflikt med verdifulle kulturminner og kulturmiljøer.

I konsekvensutredningen er den samlede konsekvensen for roandelen av kraftverket vurdert til middels negativ, mens konsekvensen for haraheiadelen er vurdert til liten til ubetydelig konsekvens.

DN og Riksantikvaren har i den tematiske konfliktvurderingen vurdert prosjektet til kategori D, stor konflikt. Konflikten vil reduseres dersom turbinen ved Nuggen blir tatt

ut av prosjektet. NVE gjorde dette i sitt vedtak, og i den tematiske konfliktvurderingen blir konflikten redusert til C, middels konflikt.

NVE konstaterer at vindkraftverket ikke kommer i konflikt med automatisk fredete kulturminner, bortsett fra det samiske kulturminnet ved Nuggen. Det blir pekt på at potensialet for funn av samiske kulturminner er tilstede, særlig i haraheiadelen av planområdet.

Etter NVEs vurdering har tiltakshavers reduksjon av planområdet redusert de negative virkningene for kulturmiljøet særlig mot kysten. Etter NVEs vurdering er det god avstand fra vindturbinene til de fleste kulturmiljøene. NVE skriver i sitt vedtak at det i utredningene er pekt på at vindkraftverket vil medføre til dels store negative virkninger for kulturmiljøet i den ytre kystleia, slik som Almenningen/Været og Kaura. NVE mener avstanden til disse kulturmiljøene er relativt stor, da det er mer enn 8 kilometer til nærmeste turbin.

NVE legger til grunn at andre kulturmiljøer, særlig setre i fjellområdene, vil bli negativt visuelt berørt. Dette gjelder for eksempel Nerdalsseteren, som ifølge utredningene vil bli berørt av både vindturbiner, atkomstvei og nettilknytning. NVE konstaterer at kraftledningstraseen er endret, slik at området ikke lenger berøres av kraftledningen.

De registrerte kulturmiljøene i Skjøråfjorden, Håvika, Kvalvika og Simavika ligger omtrent 3 til 4,5 km fra vindkraftverket. Skjøråfjorden fremheves som et av stedene som vil bli mest visuelt berørt som følge av innsyn til både Roan vindkraftverk i tillegg til hele eller deler av Harbakfjellet vindkraftverk.

NVE peker på at avstanden til de registrerte kulturmiljøene ved Utro, Roan og Fjordaneseteren og Einarsdalsseteren vil øke ved en reduksjon ved Voliheia slik NVE har foretatt i sitt vedtak.

Departementet konstaterer at Roan vindkraftverk vil medføre negative virkninger for kulturminner og kulturmiljø. Departementet vil likevel påpeke at avstanden er stor til de kulturmiljøene som har størst verdi. Departementet kan i det vesentlige slutte seg til de vurderingene av kulturminner og kulturmiljø som er gjort i NVEs vedtak.

Departementet må i klagebehandlingen vurdere kulturminner og kulturmiljø ved Tverrfjellet og Voliheia ved behandlingen av klagen fra Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord. NVEs reduksjon ved Voliheia og Tverrfjellet reduserer de negative virkningene særlig for Fjordaseteren og Einarsdalsseteren som ligger nær Voliheia. Etter departementets oppfatning er avstanden til kulturmiljøet ved Utro og Roan såpass stor at det ikke vil medføre vesentlige negative virkninger dersom Tverrfjellet og Voliheia tas inn i planområdet.

For kulturmiljøene Fjordaseteren og Einarsdalsseteren er konsekvensene vurdert til henholdsvis middels negative og liten negativ i utredningene. Verdien av begge kulturmiljøene er vurdert til middels til liten. Departementet konstaterer at vindturbiner på Voliheia og Tverrfjellet vil ha negative virkninger for disse kulturmiljøene, men konsekvensene er ikke av et slikt omfang at det tilsier at Voliheia og Tverrfjellet bør holdes utenfor planområdet.

5.14.3 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Det har ikke fremkommet klagegrunner som særlig nevner Kvenndalsfjellet vindkraftverks betydning for kulturmiljøer og kulturminner. De direkte konsekvensene av turbinpunktene og internveier er samlet vurdert å ha liten til middels negativ konsekvens for kulturminner og kulturmiljø på grunn av konflikt med samisk kulturlandskap. For atkomstveiene er konsekvensgraden vurdert som liten negativ for kulturminner og kulturmiljø.

DN og Riksantikvaren har plassert Kvenndalsfjellet vindkraftverk i kategori C, middels konflikt i sin tematiske konfliktvurdering. Det påpekes at vindkraftverket vil synes fra området rundt Dragseid, og at det er mulig konflikt med kulturminner i planområdet.

Sametinget har gjennomført kulturminneundersøkelser, og funnet at Kvenndalsfjellet vindkraftverk berører automatisk fredete samiske kulturminner. Sør-Trøndelag fylkeskommune har på bakgrunn av sin befarings ikke observert automatisk fredete kulturminner eller andre verneverdige kulturminner som kommer i konflikt med vindkraftverket.

NVE konstaterer at det er registrert tre samiske kulturminner i planområdet som må betraktes som automatisk fredete. Ved planlagt veitrasé kan det være en dyregrav i Bekkadalen som har status som automatisk fredet samisk kulturminne. NVE har satt vilkår om at det i detaljplanen tas spesielt hensyn til de automatisk fredete samiske kulturminnene slik at direkte inngrep unngås.

NVE skriver at Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil påvirke flere kulturminner og kulturmiljøer visuelt. NVE fremhever kulturmiljøene vest og sørvest for vindkraftverket, og spesielt den verneverdige tettstedsbebyggelsen ved Harsvika og bygdeborgen Vikstein. NVE påpeker at Gravfeltet og tusenårsstedet Dragseid ved eidet mellom Skråfjorden og Åfjorden, er lokalisert mellom Storheia vindkraftverk og Kvenndalsfjellet vindkraftverk. NVE konstaterer at vindkraftverkene kan synes fra kulturminnet, men mener det ikke vil få vesentlig betydning for opplevelsesverdien da avstanden til vindkraftverkene er omtrent 5 kilometer.

Departementet forutsetter at det tas hensyn til de samiske kulturminnene i detaljplanleggingen. For øvrig er departementet enig med NVE i at kulturmiljøer utenfor planområdet kan bli visuelt berørt av Kvenndalsfjellet vindkraftverk.

Departementet slutter seg til NVEs vurdering av at virkningene er størst for Vikstein bygdeborg som er et automatisk fredet kulturminne knyttet til krig og forsvar, og Harsvik som er et kulturmiljø knyttet til tettstedfunksjoner, samferdsel og fiskeindustri. Konsekvensene er i utredningen vurdert å være middels til stor negativ da de fleste turbinene vil være synlige fra disse stedene. Konsekvensutredningen vurderer at vindkraftverket ikke vil ha negative konsekvenser for Dragseid.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan ha negative virkninger for enkelte kulturmiljøer, men finner at de negative virkningene alt i alt ikke er særlig store, og vil ikke være til hinder for at det gis konsesjon til dette vindkraftverket.

5.14.4 Storheia vindkraftverk

Naturvernforbundet i Sør- og Nord-Trøndelag mener Storheia vindkraftverk reduserer kulturverdiene. Dette gjelder særlig Dragseid som er prioritert i Sør-Trøndelag fylkeskommunes handlingsplan for kulturminner.

I konsekvensutredningen vil Storheia vindkraftverk gi få direkte negative virkninger for kulturminner og kulturmiljø. Samlet er også de indirekte virkningene slik som visuell påvirkning av kulturmiljøer, vurdert å medføre liten negativ konsekvens. Det er ikke funnet automatisk fredete samiske kulturminner i planområdet for Storheia vindkraftverk.

DN og Riksantikvaren har plassert Storheia vindkraftverk i kategori C-B, middels til mindre konflikt, i den tematiske konfliktvurderingen for kulturminner og kulturmiljø.

NVE konstaterer at ingen kjente automatisk fredete kulturminner eller kulturmiljøer blir direkte berørt av Storheia vindkraftverk. NVE har satt vilkår om at det skal gjennomføres undersøkelser i medhold av kulturminneloven § 9 langs den omsøkte traseen for atkomstvei. Dersom det registreres automatisk fredete kulturminner i denne undersøkelsen, skal traseen justeres slik at direkte virkninger unngås.

NVE konstaterer at vindkraftverket vil påvirke flere kulturminner og kulturmiljøer i influensområdet visuelt. Dragseid som ligger mellom Kvenndalsfjellet vindkraftverk og Storheia vindkraftverk fremheves. NVE skriver at de planlagte vindkraftverkene er synlige fra kulturmiljøet ved Dragseid, men mener dette ikke vil få vesentlig betydning for opplevelsesverdien.

Departementet konstaterer at Storheia vindkraftverk vil få negative konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø, men etter departementets oppfatning er de negative virkningene små. Dragseid ligger omtrent 5 km unna vindkraftverket. Departementet konstaterer at vindturbiner vil bli synlige fra Dragseid, men departementet mener avstanden er såpass stor at virkningene for kulturmiljøet vil være liten. Departementet

vil i den forbindelse vise til konsekvensutredningen som vurderer vindkraftverket å ha liten negativ konsekvens for Dragseid. Hensynet til kulturminner og kulturmiljø vil ikke være avgjørende for om det skal gis konsesjon til dette vindkraftverket.

5.15 Samiske interesser og reindrift

Samisk kulturutøvelse herunder reindrift, har et særlig vern etter norsk rett og etter folkeretten. Departementet vil redegjøre generelt for samiske rettigheter i punkt 5.15.2 før det tas nærmere stilling til de konkrete klagegrunnene i punkt 5.15.3 og 5.15.4. Først vil departementet redegjøre for klagen fra samiske interesser.

5.15.1 Klagene

Sametinget har påklaget alle de fire vindkraftverkene, men har særlig pekt på virkningene for reindrift av Roan og Storheia vindkraftverk. Sametinget mener Roan og Storheia vindkraftverk vil berøre sentrale vinterbeiter og svekke næringsgrunnlaget for reindriftnæringen, noe som kan føre til redusert reintall på Fosen.

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag har påklaget Roan og Storheia vindkraftverk. Reindriftsforvaltningen mener disse to vindkraftverkene kan medføre vesentlige endringer av den tradisjonelle nomadiske reindriften på Fosen, og kan føre til reduksjon av reintall og reindriftsutøvere eller utradisjonell beitebruk.

Reindriftsforvaltningen peker på at planområdet for Roan, særlig haraheiadelen, er sentrale beiteområder, og reagerer på at NVE har gitt konsesjon til et av de mest konfliktfylte prosjektene før det er foretatt en helhetlig vurdering av andre prosjekter innenfor driftsgruppe nords vinterbeiteområder. Reduksjonen av planområdet for Roan vindkraftverk (Voliheia og Tverrfjellet) kommer i liten grad reindriften til gode.

Reindriftsforvaltningen mener Storheia vindkraftverk vil beslaglegge store deler av vinterbeiteområdet til sørgruppa i Fosen reinbeitedistrikt, og kunne føre til at reintallet i siidaen må reduseres over tid. Reindriftsforvaltningen mener de avbøtende tiltakene ikke endrer på dette forholdet. Reindriftsforvaltningen er uenig i NVEs vurdering av reinens bruk av beiteområder i planområdet etter realisering. Reindriftsforvaltningen hevder også at det må legges vekt på ny 420 kV ledning i området, og savner en vurdering av sumvirkningene for reindrift.

Reindriftsforvaltningen mener kraftledningen sammen med vindkraftanlegget, klart kan påvirke bruken av også det resterende vinterbeitet sør og vest for planområdet. Det etterlyses konsekvensutredninger av de samlede effektene av utbygging av planlagte vindkraftutbygginger på Fosen.

Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord v/adv. Thomas Hjermann har påklaget Roan vindkraftverk med tilhørende 132 kV kraftledning, mens Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe sør v/advokat Geir Haugen har påklaget Storheia vindkraftverk.

Nordgruppa peker på at tre siidaandeler i driftsgruppe nord som utøver reindriftsnæring i fellesskap, i lang tid har vært utsatt for inngrep som har ført til redusert ressursgrunnlag og tap som følge av stor rovdyrbestand. Nordgruppa er berørt av flere vindkraftverk, men har av hensyn til ny kraftproduksjon, bare påklaget Roan vindkraftverk. Nordgruppa driver reindrift i hele planområdet for Roan vindkraftverk, men hevder Haraheiadelen er helt avgjørende for å holde driften på et akseptabelt nivå. Området er spesielt avgjørende når det gjelder tilgang på vinterbeite, men deler av området benyttes også til vår-, sommer- og høstbeite. Det påpekes at et vindkraftverk vil vanskeliggjøre beiting, samling og utdriving fra vinterområder til vårbeiter.

Nordgruppa viser til fagrapportene, hvor det fremgår at dyrene i større grad må drives, noe som innebærer økt arbeidsbyrde, økonomiske virkninger, virkninger for nærliggende landbruksområder og også ha helsemessig betydning for dyrene. Nordgruppa mener NVE ikke har tatt tilstrekkelig hensyn til trekkleiene i området og virkningene av nærliggende landbruksområder. Det pekes på at det er ulike oppfatninger i forskningsmiljøene om hvilken betydning vindkraftverk med tilhørende infrastruktur har for reindriften. Nordgruppa mener NINAs undersøkelser samsvarer best med reindriftsutøvernes erfaringer, og mener føre var-prinsippet må legges til grunn.

Nordgruppa er uenig i NVEs vurdering av at vinterbeiteområder ikke er den mest kritiske faktoren i driften.

Nordgruppa mener forpliktelsene etter folkeretten vil være krenket dersom Roan vindkraftverk blir bygget.

Sørgruppa mener saken er mangelfullt opplyst og at vedtaket er ugyldig. Det hevdes at sumvirkninger av alle inngrep etter år 1900 i området må vurderes, og at folkerettssakkyndige må vurdere om folkerettens terskel er overskredet. Det påpekes i klagen at NVE ikke har vurdert andre inngrep enn vindkraft og kraftledninger. Sørgruppa mener det er feil at reindriftseierens holdning har betydning for arealbruken, og mener betydningen av reduksjonen av planområdet er overdrevet. En miljø- og transportplan vil ha mindre betydning. Sørgruppa peker på at det ikke er vurdert erstatningsland, jf. ILO-konvensjonen art. 16 nr. 4.

Sørgruppa har utdypet sin klage i brev av 14. april 2011 til departementet. I brevet kommenteres vurderingene foretatt i NVEs oversendelsesbrev av 1. mars 2011 til departementet. Sørgruppa er uenig i NVEs vurdering av folkeretten, og hevder det skal lite til før et inngrep er i strid med FN's konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27. Det hevdes at sumvirkningene av de tidligere inngrepene er så store at ethvert nytt inngrep vil være i strid med folkeretten. Sørgruppa mener det er uriktig når NVE hevder at det ikke finnes noen rettskilder som stiller krav om at summen av tidligere inngrep skal kvantifiseres for å ha et tilstrekkelig faktisk grunnlag for vedtaket.

Sørgruppa hevder også at konsesjonen til Storheia vindkraftverk med tilhørende nettilknytning er i strid med ILO-konvensjonen, og at det uansett skulle vært satt vilkår om at sørgruppa får en andel av fortjenesten og at det skal skaffes erstatningsland.

5.15.2 Generelt om samiske rettigheter

Departementet redegjør for generelle samiske urfolks- og minoritetsrettigheter før det vurderes om de konkrete konsesjonene er i strid med det vern samer nyter etter norsk rett og folkeretten. Etter ønske fra reindriftsinteressene om en vurdering fra folkerettssakkyndige, har professor Geir Ulfstein ved Universitetet i Oslo avgitt en betenkning om samiske folkerettslige rettigheter ved naturinngrep. Departementet er i all hovedsak enig i professor Ulfsteins vurderinger av det folkerettslige vernet.

De samiske urfolks- og minoritetsrettighetene består av både prosessuelle og materielle rettigheter, som det vil bli redegjort for i det følgende.

Særlige prosessuelle rettigheter følger av ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater. ILO-konvensjonen nr. 169 ble ratifisert av Norge i 1990. Konvensjonen er delvis inkorporert i norsk rett gjennom finnmarksloven, som er begrenset til å gjelde innenfor Finnmark fylke. Det er inngått en konsultasjonsavtale av 11. mai 2005 mellom statlige myndigheter og Sametinget, hvor det er fastlagt retningsgivende prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og samiske interesser. Disse er i tråd med ILO-konvensjonen art. 6, hvor det oppstilles krav om særskilte konsultasjonsprosedyrer, blant annet når det vurderes administrative tiltak som kan få direkte betydning for urfolk.

Av materielle rettigheter må det tas utgangspunkt i Grunnloven § 110a, hvor det fremgår at:

"Det paaligger Statens Myndigheder at lægge Forholdene til Rette for at den samiske Folkegruppe kan sikre og udvikle sit Sprog, sin Kultur og sit Samfundsliv".

Samiske rettigheter har også et særskilt vern gjennom menneskerettsloven, hvor blant annet den europeiske menneskerettskonvensjonen (EMK) og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) inkorporeres i norsk rett. Disse konvensjonene skal ved motstrid gå foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Det er særlig SP artikkel 27 om kulturvern for minoriteter, som er aktuell i denne saken. Bestemmelsen lyder:

"In those States in which ethnic, religious or linguistic minorities exist, persons belonging to such minorities shall not be denied the right, in community with the

other members of their group, to enjoy their own culture, to profess and practise their own religion, or to use their own language."

Det fremgår av forarbeidene til Grunnloven § 110a at det materielle innholdet i bestemmelsen er ment å samsvare med de folkerettslige forpliktelsene etter SP artikkel 27.

Det er ikke tvilsomt at samer er å regne som en etnisk minoritet, og at utøvelse av reindrift er å regne som en kulturutøvelse som er beskyttet av SP artikkel 27. SP artikkel 27 innebærer at det ikke er adgang å nekte samer retten til å drive reindrift (kulturutøvelsen), selv om et tiltak skulle gi større fordeler for samfunnet enn tiltaket medfører ulemper for reindriften.

Etter departementets oppfatning taler ordlyden i SP art. 27 for at terskelen for å konstatere folkerettsbrudd i utgangspunktet er høy, jf. begrepet "denied".

Det er lite norsk rettspraksis på området, men art. 27 har vært anført i enkelte saker for Høyesterett. NVE har i vurderingen av klagen vist til Høyesteretts avgjørelser inntatt i Rt. 2004 s. 1092 og Rt. 1982 s. 241 (Alta). Den førstnevnte dommen gjaldt gyldigheten av et fredningsvedtak etter den tidligere reindriftsloven § 11 annet ledd annet punktum.

På grunn av vedvarende konflikter mellom reindriften og landbruket på Stonglandshalvøya på Senja, fattet Landbruksdepartementet den 13. april 1981 vedtak om fredning av området. Stonglandshalvøya har fra gammelt av vært reinbeite for samene, særlig i vanskelige vintre.

Området hadde tidligere blitt fredet med hjemmel i tilleggslappeloven av 1897 § 3, og fredningen forble gjeldende etter reindriftsloven av 1933. Vedtaket fra Landbruksdepartementet ble truffet for å kunne dispensere fra fredningen i særlig vanskelige vintre, noe det ikke var adgang til etter de tidligere lovene. Bakgrunnen for fredningen var at reinen trekker ned på innmarken til bøndene der den beitet ulovlig og voldt skade. Reindriftsutøverne hevdet blant annet at fredningsvedtaket av 1981 var i strid med SP art. 27.

Høyesterett uttalte at dersom art. 27 skal kunne påberopes i forbindelse med inngrep i næring, må det forutsettes at inngrepet i området er så omfattende at reindriftssamene "nektes retten til" å utøve sin næringsvirksomhet. Høyesterett fant at dette ikke var tilfellet.

Etter departementets oppfatning var inngrepet fredningsvedtaket innebar såpass lite at det gir liten veiledning for den nærmere fastleggelsen av terskelen i art. 27.

Den andre avgjørelsen gjaldt skjønnssaken i forbindelse med den såkalte Altasaken, som gjaldt tillatelse til regulering av Alta/Kautokeinovassdraget. Høyesterett uttalte på s. 299-300:

”En forutsetning for at det overhodet kunne oppstå noe folkerettslig spørsmål er det faktiske omfanget av det inngrep som her gjøres i de samiske interesser. En forutsetning for at det overhodet kunne oppstå noe folkerettslig spørsmål i en reguleringssak, måtte i alle fall være at reguleringen medførte bastante og meget skadelige inngrep i slike interesser. Først da kunne man reise spørsmål om den nevnte art. 27 var gått for nær, fordi inngrepet i reindriftsnæringen var så stort at det truet samenes kultur. Det inngrep som her finner sted er imidlertid langt fra av denne alvorlige karakter. Jeg viser til min tidligere drøftelse av inngrepet, og minner om at de varige virkninger av reguleringen vil være et område på ca 2,8 km² blir neddemmet og dermed går tapt som beiteland. Selv om det dreier seg om vår- og høstbeite som er en knapphetsfaktor og man derfor ikke bare kan se på antallet tapte forenheter, vil den reduksjon i bestanden inngrepet måtte foranledige, bli liten i forhold til det samlede antall dyr i Nourtabælle. Det vil videre bli en permanent vei med trafikk til og fra kraftanlegget. Når veien, slik det er forutsatt, blir stengt for allmennheten, vil det også her bli spørsmål om begrensede skadevirkninger. I anleggstiden vil skadevirkningene bli betydelig mer omfattende, men jeg kan ikke finne at de selv i denne periode etter en totalvurdering vil være av nevnte alvorlige karakter, heller ikke for den del av Kautokeino reinsogn som hører til Nourtabælle. Jeg kan derfor ikke se at reindriften blir skadelidende på en slik måte at det kan berøre muntlige folkerettslig beskyttede samiske minoritetsrettigheter.”

Departementet bemerker at det er lenge siden dommen ble avsagt, noe som svekker den rettskildemessige vekten. Dommen taler likevel for at bortfall av beiteområder av noe størrelse i seg selv ikke er i strid med folkeretten.

Art. 27 sikrer den enkelte person som tilhører en minoritet rett til kulturutøvelse, og Norge er forpliktet til å sikre at denne rettigheten ikke blir krenket. I sakene om vindkraftverk på Fosen innebærer det at den enkelte reindriftsutøver ikke kan nektes retten til å drive med reindrift. Det er derfor ikke avgjørende at et tiltak har liten betydning for hele det samiske folks kulturutøvelse.

Menneskerettskomiteen har i en generell uttalelse (General Comment No. 23: The rights of minorities (Art. 27) av 8. april 1994) uttalt følgende i premiss 6.1:

”Although article 27 is expressed in negative terms, that article, nevertheless, does recognize the existence of a ”right” and requires that it shall not be denied. Consequently, a State party is under an obligation to ensure that the existence and the exercise of this right are protected against their denial or violation.”

På bakgrunn av den siterte uttalelsen fra menneskerettskomiteen, legger Samerettsutvalget til grunn at en nektelse etter artikkel 27 ikke bare omfatter totale nektelser, men også krenkelser (violation) av retten til kulturutøvelse, jf. NOU 2007:13 Den nye sameretten, Bind A s. 203. Samerettsutvalget legger til grunn at tiltak som "betydelig innsnevrer klagerens muligheter til kulturutøvelse" vil være i strid med art. 27, selv om tiltaket ikke innebærer en total nektelse.

Menneskerettskomiteen uttaler videre i premiss 7:

"With regard to the exercise of the cultural rights protected under article 27, the Committee observes that culture manifests itself in many forms, including a particular way of life associated with the use of land resources, especially in the case of indigenous peoples. That right may include such traditional activities as fishing or hunting and the right to live in reserves protected by law."

Etter Samerettsutvalgets oppfatning innebærer dette at urfolk har en særlig sterk beskyttelse etter artikkel 27, jf. NOU 2007:13 Den nye sameretten, Bind A s. 197.

Selv om Menneskerettskomiteens avgjørelser ikke har rettskraft, vil det kunne være relevant å se nærmere på komiteens praksis for å fastlegge hva som skal til for at art. 27 skal være krenket. I saken *Ominayak and the Lubicon Lake Band v. Canada* (Communication No. 167/1984) var spørsmålet om det var i strid med art. 27 at den kanadiske regjeringen ga delstatsregjeringen i Alberta tillatelse til å ekspropriere områder fra indianere olje- og gassutnyttelse. Indianerne drev jakt, fangst og fiske i dette området, og hadde lite kontakt med samfunnet for øvrig. Indianerne mente virksomheten det var gitt tillatelse til truet deres levesett.

Menneskerettighetskomiteen uttalte under dissens:

"Historical inequities, to which the State party refers, and certain more recent developments threaten the way of life and culture of the Lubicon Lake Band, and constitute a violation of article 27 so long as they continue. The State party proposes to rectify the situation by a remedy that the Committee deems appropriate within the meaning of article 2 of the Covenant."

Tidligere forhold som hadde påvirket indianernes kulturutøvelse i kombinasjon med den senere utviklingen var med andre ord tilstrekkelig til å konstatere brudd på artikkel 27. Også andre forhold enn et forestående inngrep som påvirker kulturutøvelsen må derfor tas med i betraktning ved vurderingen av art. 27. Den kanadiske stat hadde tilbudt å avsette et landområde på 95 square miles og å betale en erstatningssum på 45 millioner kanadiske dollar, som erstatning til indianerne. Menneskerettskomiteen mente dette var egnet til å bøte på krenkelsen av artikkel 27.

Komiteen har hatt flere saker til behandling som gjelder tillatelse til annen virksomhet i områder som påvirker samers rett til å drive reindrift. Disse kan være egnet til å kaste lys over hvilket vern samisk kulturutøvelse nyter, og har særlig relevans for sakene om vindkraftverk på Fosen.

I saken Ilmari Länsman et al. v. Finland (Communication No. 511/1992) var spørsmålet om finske myndigheters tillatelse til utnyttelse av et steinbrudd og transport av stein gjennom et område hvor det ble drevet reindrift var i strid med art. 27. Fjellpartiet hvor virksomheten i forbindelse med steinbruddet foregitt var av åndelig betydning for samene.

Det ble satt som vilkår i tillatelsen at bergverksdriften skulle foregå mellom 1. april og 30. september i tråd med ønsket fra reindriftens, da reinen ikke beitet i området i denne perioden. Transport til og fra området skulle også skje i samråd med reindriften.

Finland hevdet bergverksdriften var av lite omfang både hva gjaldt uttak (30 m³) og arealet av området (10 hektar eller 10 000 m²), og at tiltaket var 4 km. fra eksisterende veier. Finland viste til at det totale arealet som ble brukt av reindriftsgruppen var på 2586 km².

Menneskerettighetskomiteen la til grunn at fjellområdet hadde en åndelig betydning for samene, og konstaterte at reindriftssamene var bekymret for at forstyrrelsene inngrepet medførte kunne gå ut over kvaliteten på reinsdyrene. Komiteen bemerket at det var forståelig at staten ønsket økonomisk utvikling, men pekte på at dette må skje innenfor rammen av artikkel 27. Staten har ingen skjønnsmargin ved vurderingen av om forpliktelsene etter artikkel 27 er overholdt.

Det ble videre bemerket at tiltak som har en begrenset innvirkning på en person tilhørende en minoritet ikke nødvendigvis vil innebære en nektelse etter artikkel 27. Spørsmålet i den konkrete saken var om påvirkningen bergverksdriften var "so substantial that it does effectively deny to the authors the right to enjoy their cultural rights in that region".

Menneskerettighetskomiteen kom til at den bergverksdriften som hadde foregått til nå ikke utgjorde en nektelse etter artikkel 27. Det ble lagt vekt på at interessene til reindriftsgruppen var blitt vurdert, og at reindriftsutøverne hadde blitt konsultert i prosessen. Det ble også lagt vekt på at reindriftsutøvernes levemåte ikke syntes å ha blitt negativt berørt av den virksomheten som til da hadde blitt gjennomført.

For fremtidige aktiviteter bemerket komiteen at staten bare hadde gitt tillatelse til virksomhet som ville minimere virkningene for reindriften, og at det var satt vilkår om at driften primært skulle skje når reindriften ikke benyttet området. Komiteen bemerket videre at for at økonomiske aktiviteter skulle være forenlige med artikkel 27,

måtte det skje på en måte som også i fremtiden tillot reindriftsutøverne å drive reindrift på en regningssvarende ("benifit") måte.

Avslutningsvis uttaler komiteen at hvis bergverksdriften ekspanderer i stor skala, kan dette innebære en krenkelse av reindriftsutøvernes rett til kulturutøvelse. Staten hadde en plikt til å vurdere dette når eksisterende tillatelser ble forlenget eller det ble gitt nye tillatelser.

Denne saken ble etterfulgt av saken Jouni E. Länsman et al. v. Finland-saken (Communication No. 671/1995). Denne saken gjaldt finske myndigheters beslutning om å tillate tømmerdrift og bygging av tømmerveier i et 30 000 mål stort område som var brukt som vinterbeite for en lokal reindriftsgruppe. Reindriftsgruppen disponerte et areal på totalt 2 550 000 mål, hvorav en femtedel utgjorde vinterbeiter. Området hvor tømmerdriften skulle foregå var nærme reindriftsgruppens slakteanlegg og område for årlig samling. Reindriftsgruppen anslo at 40 prosent av reinen i gruppen benyttet seg av det omstridte området om vinteren. Reindriftsgruppen påpekte viktigheten av å beholde området uberørt fordi gammel, uberørt skog utgjorde viktig mat for unge kalver og var å betrakte som "nødnæring" for eldre rein under ekstreme værforhold. På grunn av at området var stille og uberørt var området brukt som kalvingsland om våren ifølge reindriftsgruppen. Reindriftsgruppen og staten var uenig i hvilken virkning tiltaket ville ha for reindriften.

Menneskerettighetskomiteen gjentok uttalelsen fra saken Ilmari Länsman et al. v. Finland om at tiltak som bare har en begrenset påvirkning ikke nødvendigvis vil innebære en nektelse etter artikkel 27. Basert på at partene var sterkt uenige i de langsiktige virkningene av tiltaket, fant komiteen det ikke mulig å konkludere med at tømmerdriften som var utført innebar en krenkelse av artikkel 27. Komiteen pekte på at reindriftsgruppen var blitt konsultert ved behandlingen av planene om tømmerdrift, og at gruppen ikke reagerte negativt til planene på dette tidspunktet. At reindriftsgruppen mente disse konsultasjonene ikke var tilfredsstillende var ikke avgjørende.

Komiteen konstaterte at staten veide reindriftsgruppens interesser opp mot gjennomføringen av tømmerdriften, slik at metoden for tømmerdriften, valg av område for tømmerdrift og veibygging i disse områdene, ble tilpasset reindriften.

For fremtidig tømmerdrift, bemerket komiteen at det var gitt tillatelse til tømmerdrift i et omfang som vil medføre merarbeid og merutgifter for reindriftsutøverne, men komiteen fant ikke at tømmerdriften ville true reindriftens eksistens. Hvis omfanget av tømmerdriften økte ytterligere eller det skulle vise seg at de negative effektene for reindriften ble større enn først antatt, måtte det eventuelt vurderes om dette medførte en krenkelse av artikkel 27.

Komiteen avsluttet med å peke på at det også er gitt tillatelse til bergverksdrift i dette området, og at staten måtte ha i bakhodet at selv om tiltakene hver for seg ikke

utgjorde en krenkelse, kunne tiltakene sett i sammenheng utgjøre en krenkelse av artikkel 27.

I saken Jouni E. Länsman et al. v. Finland II (Communication No. 1023/2001) var også tømmerdrift tema. Reindriftsutøverne hevdet at siden 1980 hadde 1600 hektar av reindriftsgruppens beitearealer blitt hugget som ledd i tømmerdriften. Dette utgjorde 40 prosent av lavforekomstene i dette området. Reindriftsutøverne mente reinsdyrene unngikk områder hvor skog hadde blitt hugget, eller hvor det ble forberedt tømmerdrift. Dyrene søkte derfor etter andre områder, noe som ifølge reindriftsutøverne medførte ekstraarbeid.

Reintallet for gruppen hadde blitt vedtatt redusert fra 8000 til 7500 dyr i 1998, og fra 7500 til 6900 i 2000. Reindriftsgruppen hevdet dette skyldtes manglende vinterbeiter på grunn av tømmerdrift.

Staten pekte på at det kun var en liten del av reindriftsgruppens område som ble brukt til tømmerdrift, og at område utgjorde omtrent 1,2 prosent av gruppens område. Staten mente at reintallet måtte sees i sammenheng med tidligere maksimalgrense som i 1970-årene lå langt lavere enn reindriftsgruppen nå hadde. Staten hevdet også at reindriften var mer preget av andre inngrep enn tømmerdriften.

Menneskerettskomiteen pekte også i denne saken på at virkningen av flere tiltak måtte vurderes, slik at selv om ikke et enkelt tiltak innebar en krenkelse av artikkel 27, kunne flere tiltak sett i sammenheng innebære en krenkelse. Påvirkning i mer enn ett område som var i bruk av minoriteten måtte også vurderes. Komiteen konstaterte at reindriftsgruppen og staten var uenige i hvilken negativ effekt tømmerdriften utgjorde, og at partene også var uenige i årsaken til at reintallet hadde blitt redusert. Komiteen konstaterte også at rapportene om påvirkningen på reindriften var sprikende.

Komiteen bemerket at til tross for ulempen, var reintallet uansett fortsatt relativt høyt. Av denne grunn konkluderte komiteen med tømmerdriftens virkninger for reindriften ikke var stor nok til å innebære en nektelse etter artikkel 27.

Menneskerettighetskomiteen avsa i 2001 en uttalelse i saken Äärelä and Näkkäljärvi v. Finland (Communication No. 779/2001). Også her var tømmerdrifts påvirkning på reindriften tema. Reindriften disponerte et område på 286 000 hektar. Spørsmålet var om tillatelse til tømmerdrift i et av de beste områdene for vinterbeite var i strid med art. 27. Da saken var oppe for Menneskerettskomiteen var det hugget tømmer i et område på 92 hektar.

Komiteen noterte at reindriftsgruppen hadde blitt konsultert i prosessen. Vedrørende spørsmålet om art. 27 var krenket, var partene uenige i hvilken virkning tømmerdriften hadde på reindriften. Komiteen mente den hadde for lite informasjon til å ta selvstendig stilling til virkningene av tømmerdriften.

Basert på sakene fra FNs Menneskerettskomité som her er gjengitt, kan det slutes at det i vurderingen av om et tiltak skal innebære en nektelse i artikkel 27s forstand, må det legges til grunn at selv om ikke tiltaket i seg selv innebærer en nektelse, kan flere tiltak samlet være gi en krenkelse av artikkel 27. I vurderingen av om artikkel 27 er krenket, skal det legges vekt på om reindriftsutøverne er konsultert, og om det er vurdert og gjort tilpasninger slik at de negative virkningene for reindriften blir redusert.

Uttalelser fra komiteen gir ikke klare svar på hvor store inngrepene kan være før grensen i artikkel 27 er overskredet. Etter departementets oppfatning taler Länsmann et al. v. Finland I-saken for at inngrepene må være av en slik størrelsesorden at påvirkningen medfører at en reindriftsutøver ikke kan fortsette reindriften på en regningssvarende måte.

Samerettsutvalget antok om dette spørsmålet at det "ikke nødvendigvis skal svært mye til for at et tilfelle hvor et enkeltindivid eller en gruppe tilhørende et urfolk blir fratatt eller får begrenset sine muligheter til å utøve tradisjonelle næringer på grunn av et naturinngrep eller et statlig reguleringstiltak, vil stride mot artikkel 27. Det kan for eksempel være nærliggende å anta at et inngrep som umuliggjør reindrift i et viktig reindriftsområde slik at en del utøvere blir tvunget ut av næringen, kan være i strid med bestemmelsen." (NOU 2007:13 Den nye sameretten, Bind A på s. 203-204).

Videre uttaler Samerettsutvalget i konklusjonene på s. 211:

"Samtidig indikerer Menneskerettskomiteens uttrykte ratio decidendi fra Ilmari Länsmann-saken, som har vært gjentatt i flere senere saker, at terskelen for å konstatere krenkelse ikke nødvendigvis vil være svært høy. Den vil for eksempel kunne være overtrådt dersom tiltaket har en reell og faktisk negativ innvirkning på klagerens eller klagerens materielle kulturutøvelse, typisk ved at kulturen ikke lenger kan utøves på en økonomisk bærekraftig måte, samtidig som klageren eller klageren i liten eller ingen grad har hatt reel deltakelse i de relevante beslutningsprosessene."

Etter departementets oppfatning er dette i tråd med departementets tolkning. Departementet legger til grunn at også særlige begrensninger i muligheten til å drive reindrift vil kunne bli ansett som brudd på art. 27, selv om tiltaket ikke innebærer en total nektelse. Departementet vil likevel bemerke at for eksempel økt arbeidsbyrde som medfører større utgifter til gjeting, ikke i seg selv medfører folkerettsbrudd så lenge reindriften får disse utgiftene dekket enten gjennom vilkår i konsesjonen eller ved erstatning i en ekspropriasjonssak.

Som pekt på av professor Ulfstein vil det være relevant å vurdere proporsjonaliteten av inngrepene, slik at tiltaket gjøres minst mulig, og at det er en forholdsmessighet mellom behovet og inngrepets omfang. Ulfstein viser til Menneskerettskomiteens uttalelse i saken Angela Poma Poma v. Peru (Communication No. 1457/2006).

Driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt mener alle typer inngrep siden år 1900 må kvantifiseres for å få kartlagt om folkerettens krav er overholdt. Sørgruppa skriver i klagen at sumvirkningene av alle arealinngrep må utredes av en reindriftssakkyndig for at saken skal være tilstrekkelig opplyst, jf. forvaltningsloven § 17. Sørgruppa er uenig i at det er mulig å vurdere om folkerettens terskel er overholdt så lenge sumvirkningene ikke er kvantifisert.

Departementet er uenig i denne forståelsen av SP art. 27. Det er riktig at flere ulike tiltak samlet kan gjøre at reindriftsutøvere nektes sin rett til kulturutøvelse, men departementet mener det ikke er nødvendig å foreta en kvantifisering av samtlige tidligere inngrep for å vurdere dette. Det relevante vurderingstemaet må være om tiltaket det er søkt om i kombinasjon med tidligere tiltak og andre vedtatte tiltak vil medføre at reindriftsutøveren nektes sin rett til kulturutøvelse. Departementet kan ikke se at professor Ulfsteins utredning er i motstrid med departementets forståelse av art. 27 på dette punkt. Tiltak som er omsøkt eller planlagt må tillegges mindre vekt i vurderingen da disse kommer senere i tid, og skal særskilt vurderes opp mot SP art. 27 før tiltakene gis konsesjon.

Driftsgruppe sør anfører også at konsesjonene som er gitt er i strid med ILO-konvensjonen uten å presisere nærmere hvilke bestemmelser som er overtrådt. Sørgruppa mener det subsidiært skulle vært satt betingelser i konsesjoner om at reindriften får en del av fortjenesten og at det skal skaffes erstatningsland.

Departementet bemerker at størrelsen på erstatningen til reindriften, og eventuelt hvordan denne skal beregnes er et spørsmål mellom reindriftsutøverne og utbygger som ved uenighet må avgjøres i en skjønns sak. Departementet kan ikke se at folkeretten gir noen anvisninger på erstatningsutmålingen. Det kan likevel være nødvendig å sette vilkår om avbøtende tiltak for å overholde folkeretten. Departementet kan for øvrig ikke se at ILO-konvensjonen har materielle regler som gir et sterkere vern enn SP art. 27.

Vedrørende kravet om erstatningsland fremgår det av ILO-konvensjon nr. 169 art. 16 som sørgruppa har vist til, at med de begrensninger som følger av artikkelen, skal vedkommende folk ikke flyttes ("removed") fra landområder der de lever (art. 16.1). Disse folk skal ha rett til å vende tilbake til sine tradisjonelle landområder når dette er mulig, så snart årsaken er til forflyttingen er bortfalt, jf. art. 16.3. I tilfeller hvor slik tilbakevending ikke er mulig, skal folket tilkjennes landområder av minst samme kvalitet og rettslige status som de landområder der de tidligere levde.

Departementet kan ikke se at bygging av vindkraftverk og kraftledninger medfører at det samiske folk blir flyttet ("removed") fra sine landområder, og mener derfor denne bestemmelsen i alle tilfeller ikke er relevant i denne saken. Departementet skal likevel bemerke at erstatningsland kan være aktuelt, men da som et avbøtende tiltak og ikke et

krav etter folkeretten. Etter departementets oppfatning skal det foreligge betydelige inngrep i reindriftsarealer som grunnlag for avbøtende tiltak om at det skal skaffes erstatningsland.

Samerettsutvalget reiser spørsmålet om forvaltningen har en særlig plikt til å vektlegge hensynet til samisk kulturutøvelse selv om inngrepet ikke innebærer en krenkelse av art. 27, se NOU 2007:13 Den nye sameretten, Bind A på s. 209. Samerettsutvalget mener både de uttalelser fra Menneskerettskomiteen som det er redegjort for ovenfor, og Grunnloven §110a, taler for en særlig vektlegging av samisk kulturutøvelse.

Departementet er enig i at det må tas tilbørlig hensyn til samenes rett til kulturutøvelse i konsesjonssaker etter energiloven. Dette vil ha betydning både for om konsesjon skal gis og på hvilke vilkår.

Sammenfatningsvis legger departementet til grunn at det ved vurderingen av om det foreligger en nektelse etter art. 27, må tas hensyn til de negative effekter tiltaket vil ha for den enkelte reindriftsutøver. I denne vurderingen vil det være sentralt om reindriftsutøveren fortsatt har mulighet til å drive reindrift på en regningssvarende måte dersom inngrepet blir gjennomført. Det vil også være relevant å vurdere om det er gjort tilpasninger av hensyn til reindriften, og om reindriftsutøverne har blitt involvert i prosessen, og om fordelene ved tiltaket er proporsjonalt med de ulemper reindriften påføres.

Sametinget har i klagen vist til reindriftsloven § 4 som det hevdes innebærer et vern for å utøve reindrift innenfor det samiske reinbeiteområdet. Departementet er enig med NVE i at reindriftsloven § 4 ikke er til hinder for at det gjennomføres tiltak i det samiske reinbeiteområdet.

5.15.3 Mangelfulle utredninger

Driftsgruppe sør mener saken ikke er tilstrekkelig utredet, og at dette er en saksbehandlingsfeil som medfører ugyldighet. Sørgruppa mener alle inngrep etter år 1900 må kvantifiseres for at det skal være grunnlag for å vurdere om samenes vern etter folkeretten er overskredet. Det vises til NOU 2007:13 s. 197 og *Lubicon Lake Bandsaken*, hvor sumvirkninger innebar at folkerettens terskel var overtrådt.

Som nevnt ovenfor under den generelle redegjørelsen om folkeretten, kan ikke departementet se at det er et krav om å foreta en slik kvantifisering av alle inngrep siden år 1900. For øvrig slutter departementet seg til NVEs vurdering av klagen, hvor det redegjøres for de utredninger som er gjennomført både av de enkelte prosjekter og av de samlede virkninger.

Departementet har konsultert begge driftsgrupper i Fosen reinbeitedistrikt. Under konsultasjonene har folkerettslige og internrettslige spørsmål blitt drøftet inngående

sammen med spørsmålene om samlet belastning av de forskjellige inngrep av forskjellig art som tidligere er foretatt hensett til denne utbyggingssaken. Også de påklagede vindkraftanleggene har blitt gjennomgått konkret. De gjennomførte konsultasjonene har gitt departementet ytterligere informasjon om driften.

Departementet mener på denne bakgrunn at de utredninger som er gjennomført er tilstrekkelig til å fatte vedtak i sakene, både hva gjelder kravene etter forvaltningsloven § 17 og etter folkeretten.

5.15.4 Om Fosen reinbeitedistrikt og driftsgruppene

Vindkraftverkene som er til klagebehandling berører Fosen reinbeitedistrikt som består av 6 siidaandeler. Reinbeitedistriktet er på 4339 km² og høyeste reintall er fastsatt til 2100 rein i vårflokk. Ifølge ressursregnskapet for reindriftsnæringen for reindriftsåret 1. april 2010 til 31. mars 2011 hadde Fosen reinbeitedistrikt 1839 rein ved sluttstatus 2010/2011.

Fosen reinbeitedistrikt omfatter reinbeiteområdet sør for Namsfjorden og vest for Løgnin og Rv 17 mellom Sjøåsen i Namdalseid kommune og Hjelbotn i Beistadfjorden, Verran og Steinkjer kommuner. I 1964 fastsatte Fylkesmannen i Nord-Trøndelag en grense mellom Nord- og Sør-Fosen som fungerer som grense mellom driftsgruppe nord og driftsgruppe sør. Driftsgruppene er like store i antallet rein og driver atskilt hele året.

Ifølge konsekvensutredningen er det en rekke inngrep og forstyrrelser innenfor begge driftsgruppenes beiteområder, som legger begrensninger og føringer på driften. Dette omfatter blant annet vassdragsreguleringer, hyttebygging, veier og annen infrastruktur, friluftsliv og ferdsel i utmark, samt jordbeite og skogbruk. Konsekvensutredningen peker også på at andre påvirkninger som tettere skogvekst, betydelig endrede og mindre forutsigbare snø- og isforhold har gjort det vanskeligere for reindriften. Forsvarets bruk av Fosen som lavtflygingsområder har også skapt problemer for reindriften.

Sesongbeitene i Fosen reinbeitedistrikt er ikke så atskilte som i mange andre reinbeitedistrikter. Fosen er i stor grad et helårsbeite med overlappende sesongbeiter. Bruken av de overlappende sesongbeitene varierer mye mellom år avhengig av blant annet nedbørsforhold, ekstraordinære beiteforhold, naturlig rotasjon mellom ulike beiteområder, eller som følge av nye inngrep eller forstyrrelser.

Ifølge konsekvensutredningen ligger likevel begge driftsgruppenes sentrale vår- og sommerbeiter i de sentrale delene av distriktet, mens vinterbeitene ligger ut mot kysten eller helt i øst. Høstbeitene er i overgangssonen mellom vår- og sommerbeitene og vinterbeitene. Ifølge konsekvensutredningen er det kalvings-, vår- og sommerbeiteområdene som er de viktigste. Det er disse områdene som begrenser

antall rein innenfor begge driftsgruppene. Spesielt er det lite areal av høyereliggende sommerbeiter på Fosen, og de som finnes er av høy verdi.

Konsekvensutredningen understreker at dette ikke betyr at vinterbeitene er uvesentlige for driften. Begge driftsgruppene har tre hovedvinterbeiteområder som de er helt avhengige av. Hvert av disse områdene begrenser flokkens bevegelser i et større landskap og har forskjellig beitetilgjengelighet under forskjellige vinterforhold. Rullering mellom områdene er nødvendig, og begge driftsgruppene bruker ett eller flere av områdene hver vinter avhengig av værforhold, praktiske utfordringer knyttet til jord- og skogbruksdrift, samt beiteslitasje i hvert av de tre områdene.

Om driftsgruppe nord:

I driftsenhetene i driftsgruppen inngår til sammen 14 personer. Det fremgår av konsekvensutredningene at nordgruppa flytter reinen over riksvei 715 om våren og bruker områdene på grensen mellom kommunene Namdalseid, Osen, Roan og Åfjord om våren og sommeren (Daåpmaområdet). Om høsten kan områder både øst og vest for sommerområdene benyttes til beiteland. Hovedslakt finner sted ved Meungan mellom Namdalseid og Osen. Deretter flyttes reinen til vinterbeitene nord for riksvei 715 og ut mot kysten. Områdene øst i Namdalseid benyttes også til vinterbeiter.

Området ved og rundt slakteanlegget er viktig for reindriften, og er sårbart mot forstyrrelser. I tillegg til Osenveien er det andre inngrep i områder slik som en regional kraftledning, hytter og mindre sideveier til Osenveien.

Det er flere drivingsleier til slakteanlegget ved Meungan, både fra nord og sør. Fra sør blir reinen drevet fra høst-/vinterområder i sørøst ved Steinheia/Haraheia, og fra sørvest ved Storsnøheia og Langvassheia. Fra nord blir reinen drevet fra høstområder ved Rørvassheia, Øyenskvallen, Jektheia og Beingårdsheia. Drivingsleiene blir vurdert til å være av stor verdi i konsekvensutredningen.

Konsekvensutredningen verdsetter det sentrale barmarksområdet til å være av stor verdi. Videre er vårbeite- og kalvingsområdene i den nordre delen av stor verdi. Det samme gjelder de sentrale høst/vinterbeitene. Disse består av tre separate områder.

De sentrale vinterbeitene ligger i grove trekk som et 10-20 km. bredt belte på utsiden av det sentrale barmarksbeiteområdet (sør og øst for Rv 715). Det klart største høst/vinterbeiteområdet ligger i fjellområdet nord for Osenveien med Rapheia, Jektheia og Beingårdsheia i nord og vest. Store deler av dette området er relativt uberørt av tekniske inngrep, har lite menneskelig aktivitet og gode lavbeiter. Det andre sentrale høst/vinterbeitet er Blåheiaområdet, som også er et viktig kalvings- og vårbeite, som blir avgrenset av Rv 715 i sør, vest og nord og av Innerelgsjøen i øst. Det siste viktige vinterbeiteområdet er de sentrale områdene ved Haraheia og Steinheia som ligger vest

for Rv 715 mellom Hofstad og Åfjord. I tillegg er Storsnøheia og Langvassheia i øst viktige høst- og tidlige vinterbeiteområder.

Konsekvensutredningen vurderer de mindre brukte vinterbeiteområdene utenfor de sentrale vinterbeiteområdene til å være av middels verdi. Disse benyttes mindre intensivt om vinteren enn de sentrale områdene. Dette gjelder området rett vest for Løgnin i nordvestre del av området som omfatter Hemnafjellet og Breivikfjellet. De lange halvøyene i nordre del av området, nordvest for en linje mellom Saltnes/Morka i Namsfjorden og Osen vurderes å ha middels verdi, bortsett fra de ytterste områdene som vurderes å ha liten verdi. Bessakerfjellet, Roanhalvøya og Kvenndalsfjellet vurderes å være av middels verdi for driftsgruppe nord.

De ytterste fastlandsbeitene benyttes bare som reservebeiter om vinteren når vanskelige is og snøforhold gjør beitene lenger inn i landet utilgjengelige. De fleste år besøkes disse områdene bare av enkelte streifdyr. Innvordfjellet, Sørmarksfjellet og Oksbåsheia i nordre del av området, og Harbakfjellet i sørvest faller inn under denne kategorien. Det presiseres i konsekvensutredningen at disse områdene kan være viktige i enkelte vintre med vanskelige værforhold, og kan også bli viktigere hvis store fremtidige forandringer fører til at nordgruppa blir tvunget til å forandre driften.

Om driftsgruppe sør:

Driftsgruppe sør består av tre driftsenheter med til sammen 15 personer. Sørgruppa kan benytte hele eller deler av kommunene Verran, Mosvik og Leksvik i Nord-Trøndelag og Rissa, Bjugn og Åfjord i Sør-Trøndelag. Også driftsgruppe sør har vår- og sommerbeitene sentralt i driftsgruppens område, mens vinterbeitene er lenger ut mot kysten. Noen vinterbeiteområder er også helt inn mot Namdalseid sør for Storsnøheia.

Det fremgår av konsekvensutredningen at sørgruppa har relativt gode forekomster av vinterbeiter sammenlignet med barmarksbeiter. De gode sommerbeitene dekker et lite areal, og ifølge konsekvensutredningen er det disse som setter den øvre grensen for reintallet.

Tilgjengeligheten av vinterbeiter er svært variabel og begrenses av snøforhold. Snø og is kan gjøre vinterbeitene vanskelig tilgjengelige. Konsekvensutredningen verdsetter likevel barmarksbeitene generelt høyere enn vinterbeitene. Det pekes også på at det er forskjeller innenfor barmarksbeitene. For eksempel er simlene svært følsomme overfor forstyrrelser i kalvingstiden. Det er små arealer på Fosen som egner seg som kalvingsland, og disse er ifølge konsekvensutredningen spesielt verdifulle. De sentrale vinterbeitene i sørgruppas områder er verdifulle, mens de perifere vinterbeitene er av mindre betydning.

Konsekvensutredningen vurderer de sentrale områdene til sørgruppa til å være av stor verdi. Dette er området nord for Rv 720, øst til Follafooss og nesten til Rv 715 i vest.

Nordover går området helt til grensen mot nordgruppa. Dette sentrale området omfatter kalvingsområder og kjerneområdet om sommeren og tidlig høst. Det er også her sørgruppa har sine slakteanlegg.

Sørgruppas tre hovedvinterbeiteområder er også vurdert for å være av stor verdi, selv om vinterbeiter ikke er den begrensende faktoren. Hovedvinterbeiteområdene er Leksvikområdet sør for Rv 720, Rissaområdet vest for Rv 715 og Stornova/Nyvassdalsheian vest for Rv 715 og nord for Rv 710. De mer perifere vinterbeitene øst for Leksvik mot Mosvik, samt de helt østlige områdene øst for Follafooss er vurdert å være av middels verdi.

Vinterbeiteområdene mellom Rv 710 og Rv 718 er utbygget med hytter og tilrettelagt for friluftsliv, og er ifølge konsekvensutredningen vanskelig å benytte som vinterbeiteområder. Det er også andre områder som ligger tett opptil bebyggelse som er ansett som mindre verdifulle.

Det går viktige drivingsleier til hvert av hovedvinterbeiteområdene. Drivingsleien til Leksvikområdet brukes ikke av reinen på egenhånd, og det er nødvendig med aktiv driving. Drivingsleien går ned fra sommer- og høstbeitene sør for Skorven og krysser Rv 720 ved Berget og krysser videre inn i selve kjerneområdet rett øst for Bjørsjøen. Det er også en drivingslei til Mosvikområdet som går rett på sørvestsiden av Storgrønsjøen.

Til vinterbeiteområdet ved Risse krysser drivingsleien Rv 715 rett vest for Skjellevatnet. Tett skog og vanskelig terreng gjør at reinen ofte blir kjørt ut til dette vinterbeiteområdet.

Til område Stornova/Nyvassdalsheian krysser reinen Rv 715 rett sør for Østdalsvatnet og beveger seg oppover Torsengdalen. Dette er den eneste traseen til vinterbeiteområdene hvor reinen trekker selv og ikke må flyttes fysisk.

Konsekvensutredningen peker på at det også er drivings- og trekkleier som går gjennom hele høst-, vår- og sommerområdet i retning øst-vest ved Tverrlia og rett på nordsiden av Mefjell, videre til gjerdeanlegget ved Fiskløysa og videre østover til vinterbeiteområdet vest for Follafooss. Det er også drivingsleier i forbindelse med de to andre gjerdeanleggene ved Staurheia og sørøst for Haravassheia.

I tillegg til de områder som her er nevnt, peker konsekvensutredningen på enkelte områder som er av stor verdi for sørgruppa. Dette er oppsamlingsområdet ved Staurheia som brukes i forbindelse med gjerdeanlegget ved Fiskløysa, området mellom Kvennavatnet og Holvatnet i Rissa som brukes tidlig vinter i forbindelse med flytting, området Blankheia i Åfjord som brukes til og fra vinterbeitene, Torsengdalen/Indre Laugadalen som brukes i forbindelse med vårflytting, Storfjellheia (Åfjord/Verran) som brukes i forbindelse med slaktesamling (vinter) og kalvemerking (sommer), samt

Steinheia (Verran) som brukes i forbindelse med slaktesamling (vinter) og kalvemerking (sommer).

5.15.5 Konsesjonsprosessen på Fosen

Det var opprinnelig meldt et stort antall vindkraftprosjekter på Fosen. NVE foretok i brev av 20. mars 2009 en prioritering av prosjektene på Fosen på grunn av nettkapasiteten. Det fremgår av brevet at NVE i prioriteringen har lagt særlig vekt på vindforhold, lokal aksept og hensynet til reindriften.

NVE prioriterte de fire prosjektene som her er til klagebehandling, mens prosjektene Innvordfjellet, Breivikfjellet, Jektheia/Øyenskvallen og Blåheia ikke ble prioritert i den omgangen. NVE anbefalte videre at 11 meldte prosjekter tilsvarende en installert effekt på inntil 1800 MW ble avsluttet.

I vedtak av 24. juni 2010 avsto NVE søknaden om konsesjon for Blåheia vindkraftverk og Rapheia vindkraftverk. NVE begrunner avslagene med at de totale virkningene for nordgruppa vil kunne bli for store dersom Blåheia og Rapheia vindkraftverk bygges ut i tillegg til de fire prosjektene som er til klagebehandling. NVE mente blant annet at utbygging av Blåheia og Rapheia kunne medføre at vinterbeiter ble en minimumsfaktor i reinbeitedistriktet.

NVE ba om en oppdatert reindriftsrapport i 2009 for å vurdere de samlede virkningene for reindriften på Fosen. I tråd med dette ble det utarbeidet en tilleggsrapport i august 2009.

5.15.6 Generelt om vindkraft og kraftledninger og påvirkningene på reindriften

Generelt om reindrift og tekniske inngrep:

Det følger av konsekvensutredningen at inngrep i naturen kan føre til direkte og indirekte tap av beiteland. Dette kan gi populasjonsdynamiske effekter som følge av at området får nedsatt bæreevne og at dyrene dermed får nedsatt kondisjon, vekt og produksjon.

Bygging av veier, fundamenter, transformatorstasjoner og mastefester til kraftledninger vil medføre direkte tap av beiteland. Indirekte tap av beiteland omfatter de områder som reinen blir forhindret fra å bruke eller blir mindre brukt på grunn av menneskelig aktivitet og forstyrrelser. Det påpekes i konsekvensutredningen at det også kan være områder der forstyrrelseselementet gjør at dyrene blir stresset, og at de bruker mer tid på frykt-/fluktatferd slik at beitet ikke blir like effektivt. Dette kan redusere reinens kondisjon.

De direkte arealtapene vil være lette å fastsette, mens de indirekte tapene er det vanskeligere å vurdere omfanget av. Ifølge konsekvensutredningen bør det skilles mellom villrein og tamrein, da villrein ikke aktivt blir drevet til eller fra områder eller holdt innenfor et område, med gjeting eller gjerder. Det kan derfor være lettere å styre tamreins arealbruk. Det presiseres likevel i konsekvensutredningen at tamreindrift kan kompensere for alle negative effekter. Det påpekes at negative effekter i alle tilfeller medfører økte utgifter og at reinen kan bli mer urolig. Dette kan igjen medføre nedsatte slaktevekter.

Konsekvensutredningen legger til grunn at tamreins arealbruk er sterkt påvirket av reieneierne, og det derfor er viktig hvordan de oppfatter et vindkraftverk eller en kraftledning. Ifølge konsekvensutredningen kan reieneierens holdninger og forhold til kraftutbygginger ha konsekvenser på hvor og hvordan reinsdyrene blir styrt. Ifølge konsekvensutredningen kan reieneierne velge å holde reinen unna utbygde områder uavhengig av hvordan reinen oppfatter et vindkraftverk.

Det er menneskers tilstedeværelse og bevegelser som vekker sterkest frykt hos reinen. Forskning viser at det er i anleggsperioden hvor reinen viser størst frykt og fluktatferd, på grunn av mer menneskelig aktivitet. Forstyrrelse i anleggsperioden kan også ha betydning for hvordan reinen husker området også etter at anleggsarbeidet er over. Ifølge konsekvensutredningen vil derfor konsekvensene på lang sikt bli mindre bli mindre dersom anleggsarbeidet blir utført skånsomt, eventuelt når reinen ikke er i området.

Om reinen tilvenner seg de tekniske inngrepene, og eventuelt hvor fort den gjør det, vil avhenge av graden og typen av menneskelig aktivitet i tilknytning til anlegget etter at anlegget er etablert. Generelt vil også tekniske inngrep som er stasjonære bli oppfattet som mindre truende enn inngrep som beveger seg.

Ifølge konsekvensutredningen vil barrierevirkninger som følge av kraftledninger (lineære inngrep) variere avhengig av kjønn, alder, hvilke erfaringer reinen har med menneskelig aktivitet og landskapstype eller habitatet inngrepet berører. Drektige simler er generelt mer følsomme for forstyrrelser enn bukkene. Veier i terrenget vil ifølge konsekvensutredningen først og fremst virke barrieredannende på grunn av økt aktivitet av mennesker langs veiene. Rein er ofte tilbakeholdne med å krysse nye veier med trafikk og ferdsel. Veier som er brøytet om vinteren kan også danne uoverstigelige grøfter dersom snømengden tilsier det.

Plasseringen av forstyrrende inngrep kan være avgjørende for hvordan reinen vil reagere på inngrepet. Dersom inngrepet plasseres sentralt i et viktig eller attraktivt område for reinen, vil reinen på grunn av høy motivasjonsfaktor, lettere kunne ta området i bruk etter en tid.

Mellom sesongene trekker reinen mellom beiteområdene etter en fast årssyklus. Trekk- og drivingsleiene mellom beiteområdene er delvis bestemt ut fra dominerende topografiske og vegetasjonsmessige mønstre i landskapet. Ifølge konsekvensutredningen er det vanskelig å endre eller finne nye slike leier. Reinen reagerer ofte forskjellig på tekniske inngrep avhengig av hvilken sesong det er. I tillegg kan reinen ifølge konsekvensutredningen ha et annet atferds- og reaksjonsmønster under trekk. Dette kan variere mellom sesongene. Under trekk og driving kan reinen være særlig stresset og en uvant forstyrrelse, slik som et nytt vindkraftverk eller en ny kraftledning, kan påvirke reinens atferd.

Ifølge konsekvensutredningen kan topografien også ha betydning for hvordan reinen oppfatter en utbygging. Erfaringer tilsier at i mer flate, åpne landskap som på snaufjellet, kan barrierevirkninger av vindkraftverk og kraftledninger være større enn i kuperte landskap eller skogsområder hvor de tekniske inngrepene er mindre synlige mot horisonten.

Størrelsen på det indirekte arealbeslaget kan som følge av tekniske inngrep og forstyrrelser avhenger av blant annet beitetilgang, type, mønster av forstyrrelse og reinens tilgang på skjul i nærområdet. Ifølge konsekvensutredningen kan små inngrep i pressede områder få betydelige konsekvenser dersom summen av inngrep i området overstiger reinens tålegrense. Eksempler på dette kan være områder med mange inngrep, slik som menneskelig aktivitet, veier, kraftverk eller lignende og naturgitte marginale områder.

Særlig om vindkraftverk og reindrift:

Konsekvensutredningen peker på at kunnskapen om effekter av vindturbiner på rein er mangelfull. I konsekvensutredningen er det vist til et forskningsprosjekt fra Vikna i Nord-Trøndelag hvor det er gjennomført et observasjonsstudium av atferden til rein nær vindturbiner. Konklusjonen fra studiet er at lyd og bevegelse fra vindturbiner ikke hadde noen effekt på atferden, og ingen entydig effekt på arealbruk. I dette studiet gikk reinen i en innhegning og resultatene kan derfor ikke uten videre overføres til frittgående rein.

Det opplyses i konsekvensutredningen at reieneierne som har rein i området hvor studiet ble gjennomført, hevder reinen ikke ville roe seg ned og beite i nærheten av vindturbinene. Ifølge konsekvensutredningen tyder observasjoner fra Sverige og Finland derimot på at vindturbiner ikke har noen negativ effekt på reinens beite- og atferdsmønster. Konsekvensutredningen understreker at observasjonene baserer seg på enkeltobservasjoner og ikke systematiske langtidsstudier. I tillegg er observasjonene gjort i områder med små og få vindturbiner.

Resultater fra et foreløpig observasjonsstudium av frittgående reinsdyr ved Kjøllefjord

vindkraftverk tyder på at rein som allerede befinner seg i det aktuelle influensområdet, tilsynelatende ikke avviker fra normal atferd.

I tilleggssrapporten om samlede virkninger av prioriterte vindkraftprosjekter på Fosen, fremgår det at nyere studier kan tilsi at konsekvensene ved utbygging av vindkraftverk generelt blir noe mindre enn det som legges til grunn i konsekvensutredningen.

Særlig om kraftledninger og reindrift:

Ifølge konsekvensutredningen har kraftledninger i seg selv sannsynligvis ikke en sterk skremmende effekt på reinsdyr. Det er vist til flere forskningsresultater som støtter dette. Av konsekvensutredningen fremgår at det kan være omfanget av menneskelig utbygging og aktivitet som er avgjørende for om reinen bruker et område.

Hvor kraftledningene plasseres i terrenget vil ha stor betydning. For å redusere negative effekter for reindriften, mener konsekvensutredningen kraftledninger bør legges utenfor beiteområdene og utenom uberørte områder. Kraftledninger bør også legges utenfor drivings- og trekkleier til og fra kalvingsområder da dette kan ha relativt stor negativ effekt for drektige simler. En kraftledning som går i utkanten av reindriftsområde kan ha en sterkere barriereeffekt enn ledninger som går sentralt i området. Dette skyldes at motivasjonen for å trekke ut til utkantområdene kan være mindre. Ifølge konsekvensutredningen vil generelt to parallellførte ledninger medføre mindre negative effekter enn to kraftledninger hver for seg.

Kort om andre relevante inngrep:

Andre inngrep i kombinasjon med vindkraftverk eller kraftledninger kan ha betydning for reinens atferd. Det er gjort flere nasjonale og internasjonale studier av andre menneskelige inngreps betydning for rein. Ifølge konsekvensutredningen er resultatene ikke entydige. Enkelte studier tyder på at tamrein har en tendens til å trekke vekk fra områder med menneskelige inngrep som hytteområder, veier, skiområder og lignende. På den annen siden konkluderer annen forskning med at rein venner seg til en lang rekke menneskeskapte fremmedelementer etter relativt kort tid. Studiene som er gjennomført, viser også at det er uenighet om hvordan inngrep påvirker reinens arealbruk og kondisjon.

Ifølge konsekvensutredningen synes det likevel å være enighet om at graden og forutsigbarheten av menneskelig aktivitet forbundet med de fysiske inngrepene, er mest avgjørende for hvor sterk den forstyrrende effekten blir på reinen. Konsekvensutredningen mener spriket i forskningsresultatene kan skyldes at det er vanskelig å justere for en rekke faktorer som påvirker reinens atferd, slik som sesong, kjønn, alder tamhetsgrad, beitekvalitet, populasjonsstørrelse, jakt, antall forstyrrende inngrep i området og hvilke erfaringer reinen har med disse.

Ifølge konsekvensutredningen er den kanskje viktigste faktoren for reinens arealbruk reieneierne selv, distriktets driftsmønster og måten reindriften blir drevet på.

Konsekvensutredningen påpeker at mye tyder på at rein kan forbinde tekniske inngrep og installasjoner med menneskelig aktivitet og forstyrrelse, og at reinen derfor unngår områdene i ettertid. Det er derfor viktig å redusere forstyrrelsene så mye som mulig i anleggsfasen, også med tanke på fremtidige konsekvenser i driftsfasen.

Departementets merknader:

Departementet konstaterer at klagerne er uenig i konsekvensutredningens vurdering av reieneiernes betydning for bruk av beiteområder etter tekniske inngrep.

Departementet legger til grunn for vurderingen at vindkraftverk og kraftledninger i utgangspunktet ikke er til hinder for at et område kan benyttes til beite også etter utbyggingen. Utbyggingen kan likevel redusere områdets verdi som beiteområder på grunn av forstyrrelser. Dette gjelder særlig i anleggsfasen.

5.15.7 De enkelte vindkraftverkenes virkninger for reindriften

Roan vindkraftverk:

Nordgruppa i Fosen reinbeitedistrikt er i klagen spesielt uenig i tildeling av konsesjon til haraheiadelen av Roan vindkraftverk. Området er i konsekvensutredningen vurdert å være av stor verdi, og påvirkningen vurderes å være middels negativ med stor negativ konsekvens i både anleggs- og driftsperioden.

Det fremgår av konsekvensutredningen at nordgruppa benytter Haraheia hvert år som vinterbeite og at dette er regnet som et godt område. Planområdet utgjør en sentral del av et større vinterbeite vest for Rv 714 sørvestover mot Kvenndalsfjellet og vestover mot Roan. Området er lett tilgjengelig for rein og lett manøvrerbart med snøscooter.

Bygging av haraheiadelen av Roan vindkraftverk vil ikke få direkte virkninger for etablerte reindriftsanlegg. Atkomstveien fra Tostendalen og Einarsdalen vil ifølge konsekvensutredningen kunne få driftsmessige virkninger ved at rein lettere vil kunne trekke ned langs veiene til lavereliggende områder og over mot Voliheia, Løsliheia og utover mot Kiran. Konsekvensutredningen peker på at en vei opp Tostendalen og Einarsdalen vil bidra til at atkomsten til fjellet blir noe enklere når det ikke er snø nok til snøscooter, men området er i dag ikke regnet som vanskelig tilgjengelig og den positive effekten blir derfor vurdert som liten.

I anleggsfasen kan byggeaktivitet få negative konsekvenser både i form av arealbeslag og barrieredanninger, dersom anleggsarbeidet foregår i perioder det befinner seg rein der. Det fremgår av konsekvensutredningen at det må være tett og god kontakt med

reindriften under anleggsarbeidet. I driftsfasen vil direkte og indirekte arealbeslag samt forstyrrelser medføre negative konsekvenser for beitebruken og dyrenes kondisjon. Adkomstveien kan også medføre konsekvenser for reindriften.

Planområdet regnes for å være av stor verdi for reindriften, og konsekvensen er vurdert til stor negativ både i anleggsfasen og driftsfasen. Det er ikke foreslått konkrete avbøtende tiltak i konsekvensutredningen.

Roandelen av Roan vindkraftverk befinner seg også i det som er definert som vinterbeiter, men ifølge konsekvensutredningen ligger disse langt vest og er ikke de mest sentrale vinterbeitene. Dette området benyttes ikke hvert år, men regnes som gode beiter og med brukbar adkomst. Ifølge konsekvensutredningen trekker reinen selv utover til vinterbeitene vest for Haraheia via Einarsdalen og opp mot Voliheia.

Vindkraftverket vil ikke få virkninger for reindrifftsanlegg, men planområdet vil redusere områdets betydning som vinterbeite. Beitearealene utenfor vindkraftverket er ifølge konsekvensutredningen av svært begrenset omfang, vanskeligere tilgjengelig og ligger lavere i terrenget enn beitearealet i planområdet. Konsekvensutredningen legger til grunn at det trolig vil være mulig at reinen kan passere rundt planområdet, spesielt nord mot Hagafjellet, men det vil bli mer krevende å få dyrene tilbake hvis de må drives. Ifølge konsekvensutredningen vil direkte og indirekte arealbeslag, samt forstyrrelser, gi negative konsekvenser for beitebruken og reinens kondisjon. Dette kan medføre endret behov for transport av rein og personell, og økt sannsynlighet for at rein beiter i uønskede områder. Dette kan medføre større behov for gjeting.

Adkomstveien fra Einarsdalen kan medføre at rein lettere vil trekke ned langs veiene i lavereliggende områder og spres mer enn ønskelig. Samtidig vil en vei opp Einarsdalen bidra til at atkomsten til fjellet blir noe enklere når det ikke er nok snø til snøscooter.

Anleggsfasen kan få negative konsekvenser i form av midlertidige arealbeslag og barrieredanninger, samt indirekte arealbeslag i form av avvikelser og forstyrrelser dersom det befinner seg rein i området under anleggsperioden. Konsekvensene vil være redusert kondisjon og vekst hos reinen. I konsekvensutredningen påpekes driftsulempen for utøverne i form av større behov for flytting og transport av rein og økt sannsynlighet for at rein beiter i uønskede områder som for eksempel på innmark, hvor det kreves mer gjeting.

Siden området brukes aktivt om vinteren, peker konsekvensutredningen på viktigheten av en god plan for anleggsarbeidet i samarbeid med reindriften. Det er ikke foreslått andre avbøtende tiltak i konsekvensutredningen.

Planområdet for Roandelen av Roan vindkraftverk er vurdert til å være av middels verdi, og konsekvensgraden er vurdert til ingen til middels negativ i anleggsperioden og middels negativ i driftsfasen.

I rapporten som vurderer de samlede virkningene av de prioriterte vindkraftprosjektene på Fosen, er det vedlagt en vurdering av Roan vindkraftverk etter at Haraheiadelen og Roandelen er slått sammen til ett vindkraftverk og installert effekt er noe redusert sammenlignet med tidligere utredninger. Verdien av området er vurdert til stor og konsekvensgraden er vurdert til stor negativ for reindriften.

I den tematiske konfliktvurderingen foretatt av reindriftsforvaltningen, er Roan vindkraftverk isolert sett satt i kategori D som tilsvarer stor konflikt. Dersom både Kvenndalsfjellet, Roan og Sørmarkfjellet vindkraftverk realiseres mener reindriftsforvaltningen at konfliktgraden for Roan vindkraftverk øker til kategori E som tilsvarer svært stor konflikt på grunn av kumulative effekter.

I tilleggsutredningen vurderes Bessakerfjellet I og II og Harbaksfjellet vindkraftverk som allerede har fått konsesjon, samt de prosjektene som nå er til behandling i departementet. Roan vindkraftverk er det prosjektet som blir vurdert å ha størst negativ konsekvens for reindriften av de prosjektene som nå er til behandling i departementet. Departementet kommer tilbake til de samlede virkningene nedenfor under "Samlede virkninger for driftsgruppe nord".

NVE skriver i sitt vedtak at det i utredningene fremgår at tilgangen til vinterbeiteområder ikke er den mest kritiske faktoren for reindrift innenfor nordgruppas beiteområder. Nordgruppa er uenig i NVEs vurdering av dette. NVE konstaterer at Roan vindkraftverk berører sentrale vinterbeiteområder for driftsgruppe nord, og at tiltaket i utredningene er vurdert å gi store virkninger for reindriften. Dette gjelder spesielt Haraheiadelen av Roan vindkraftverk. NVE konstaterer også at tiltakshaver har endret prosjektet slik at de direkte inngrepene i det viktige beiteområdet berøres i mindre grad. Etter NVEs vurdering vil planområdet for Roan vindkraftverk fortsatt kunne benyttes som vinterbeiteområde, men vindkraftverket kan redusere reindriftens bruk av området.

Departementets konstaterer at Roan vindkraftverk slik dette er konsesjonsgitt, vil ha betydelige negative effekter for reindriften. Dette gjelder spesielt Haraheiadelen av prosjektet. Dette er et moment som kan tale mot realiseringen av Roan vindkraftverk. Departementet mener likevel området kan benyttes til reindrift også etter en utbygging, selv om dette skulle kreve større ressurser fra reindriftsutøverne i form av økt arbeidsbyrde. Departementet viser her til de avbøtende tiltak som i så fall må iverksettes.

Kvenndalsfjellet vindkraftverk:

Ifølge konsekvensutredningen er planområdet for Kvenndalsfjellet vindkraftverk lokalisert i et av vinterbeitene til driftsgruppe nord. Dette området benyttes de årene områdene lenger øst er dekket av is. Området inkludert arealet til kraftledningstrasé,

vurderes å være av middels verdi for reindriften. Området er i konsekvensutredningen ansett som uberørt og av god kvalitet som reinbeite.

Kvenndalsfjellet vindkraftverk vil ikke få direkte virkninger for reindriftsanlegg. Selv om det ikke er registrert drivings- og trekkleier i planområdet, legger konsekvensutredningen til grunn at rein trekker utover mot kysten for å finne beiter når vinterbeitene lenger inne i landet er nediset. Dette skjer ikke hvert år, men i de årene det skjer vil dette trekket være viktig for reinens kondisjon og reineiernes driftsresultat. Ifølge konsekvensutredningen er det mulig for dyrene å passere i skogen rundt planområdet, slik at vindkraftverket ikke medfører en barriereeffekt for et slikt trekk.

I anleggsfasen vil reindriften ikke påvirkes dersom anleggsarbeidet gjennomføres i sommerhalvåret når reinen beiter lenger øst. Anleggsarbeid om vinteren vil ha langt større påvirkning, særlig dersom det er et år med vanskelig tilgjengelige beiter. I konsekvensutredningen er konsekvensgraden vurdert til ubetydelig/ingen konsekvens til middels negativ avhengig av når anleggsarbeidet utføres.

I driftsfasen vil redusert vinterbeiteareal som følge av direkte, varige arealbeslag og indirekte arealbeslag kunne føre til dårligere kondisjon og vekst i flokken og driftsulemper som økt behov for transport av rein til andre verdifulle områder, samt økt arbeidsmengde for å gjete rein vekk fra innmark. Konsekvensgraden er vurdert til middels negativ for reindriften. Konsekvensene av nettilknytningen for Kvenndalsfjellet vindkraftverk er vurdert til ubetydelig negativ.

Reindriftsforvaltningen har kategorisert Kvenndalsfjellet vindkraftverk i kategori C som innebærer middels konflikt. Dersom både Kvenndalsfjellet, Roan og Sørmarksfjellet vindkraftverk realiseres øker konfliktgraden til kategori D, stor konflikt, på grunn av kumulative effekter.

I tilleggssrapporten fra 2009 hvor de samlede virkningene vurderes er Kvenndalsfjellet vurdert til å gi middels negativ konsekvens.

NVE legger til grunn i konsesjonsvedtaket at reinens bruk av planområdet og tilgrensende områder ikke vil opphøre helt dersom det oppstår kritiske perioder i beitetilgangen i området. Etter NVEs vurdering kan det være aktuelt å bruke vinterbeiteområdet på vestsiden av riksvei 715, selv om Roan og Harbakfjellet vindkraftverk blir bygget ut.

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk er lokalisert i et område som enkelte år benyttes som vinterbeite. Etter departementets vurdering vil Kvenndalsfjellet vindkraftverk medføre negative konsekvenser for reindriften, særlig i form av økt menneskelig aktivitet og arealbeslag. Departementet mener likevel området

kan benyttes til reindrift, selv om dette skulle kreve økt arbeidsbyrde for reindriftsutøverne.

Sørmarkfjellet vindkraftverk:

Konsekvensutredningen er basert på det som tidligere var Oksbåsheia vindkraftverk, hvor planområdet omfattet både Sørmarkfjellet og Oksbåsheia. Utbyggingsløsningen ble senere endret slik at det bare ble søkt om å bygge ut vindkraft på Sørmarkfjellet. Planområdet for Sørmarkfjellet vindkraftverk er ifølge konsekvensutredningen ikke førstevalget for reinen. Dette området benyttes stort sett bare i år hvor det er vanskelige beiteforhold lenger inn i landet. Det går flere år mellom hver gang området benyttes, og området er vanskelig tilgjengelig både for rein og reindriftsutøvere. Det er ifølge konsekvensutredningen, markert en trekklei på reindriftskartet fra Hestdalen til Sørmarksfjellet fra de bedre vinterbeiteområdene i fjellet sør for Jøssund og Osheia. Det er ingen reindriftsanlegg i influensområdet for vindkraftverket. Verdien av området er i konsekvensutredningen vurdert som liten.

Vindkraftverkets påvirkning på reindriften består av arealbeslag, samt barrierevirkninger for flyttleien som benyttes når reinen skal drives til og fra Sørmarkfjellet. Ifølge konsekvensutredningen gjør en vei opp Hestdalen at atkomsten blir lettere når det ikke er nok snø for snøscooter. Nettilknytningen NVE ga konsesjon til, passerer gjennom utkanten av viktige vinterbeiter og gjennom vårbeite og kalvingsland, og passerer i vinterbeitet ved Storheia. Påvirkningen er i konsekvensutredningen vurdert som middels negativ.

Konsekvensene for reindriften av Sørmarkfjellet vindkraftverk er i konsekvensutredningen vurdert til liten negativ både i anleggsfasen og i driftsfasen. For nettilknytningen som er gitt konsesjon er konsekvensen vurdert som middels negativ for reindriften.

NVE mener planområdet til vindkraftverket kan benyttes som vinterbeite også etter en utbygging. NVE konstaterer at rein som beiter ved vindturbiner ifølge konsekvensutredningen kan bli forstyrret og få redusert kondisjon, men NVE mener det ikke finnes forskning i Norge som dokumenterer dette. NVE konstaterer at Sørmarkfjellet vindkraftverk i hovedsak berører reservevinterbeiter for driftsgruppe nord, og legger til grunn at virkningene er moderate.

I den tematiske konfliktvurderingen fra reindriftsforvaltningen er Sørmarkfjellet vindkraftverk satt i kategori B, mindre konflikt. Dersom både Kvenndalsfjellet, Roan og Sørmarkfjellet vindkraftverk blir bygget øker konfliktgraden til kategori C, middels konflikt.

NVE mener også nettilknytningen for Sørmarkfjellet vindkraftverk vil kunne ha moderate virkninger for reindriften. NVE legger til grunn at kraftledningen til en viss grad vil ha en barrierevirkning for rein som bruker vinterbeiteområdene.

Departementet bemerker at Sørmarkfjellet vindkraftverk med tilhørende nettilknytning vil ha negative effekter for reindriften. Departementet merker seg at Sørmarkfjellet vindkraftverk isolert sett er det minst konfliktfylte vindkraftverket for reindriften som nå er til klagebehandling. Departementet er enig i at konflikten med reindriftsinteressene øker på grunn av kumulative effekter dersom flere vindkraftverk blir realisert i vinterbeitene til driftsgruppe nord.

420 kV Namsos-Roan-Storheia

Departementet behandler de negative virkningene for reindriften av 420 kV ledningen fra Namsos til Trollheim i dette dokumentet for å kunne foreta en helhetlig vurdering av virkningene for reindriften. Driftsgruppe nord berøres kun av ledningen på strekningen mellom Namsos og Storheia.

På strekningen mellom Lennsmannsheia og Kangvassbekken vil konsesjonsgitt trasé berøre høst, høst/vinter og vinterbeiteområder til nordgruppa. Ledningen vil parallellføres med eksisterende 66 kV ledning. I tillegg berøres slakteanlegget på Meungan og to drivleier inn og ut av slakteanlegget. Det fremgår av konsekvensutredningen og av NVEs vedtak at i hvilken grad drivleiene påvirkes av ledningen i stor grad vil avhenge av maste plasseringen. Konsekvensutredningen vurderer konsekvensene for reindriften for å være middels til liten negativ, forutsatt at detaljprosjekteringen skjer i samarbeid med reindriftnæringen. I anleggsperioden vurderes virkningen å være fra liten til stor avhengig av hvordan anleggsperioden tilpasses reinens bruk av området.

Departementet konstaterer at driftsgruppe nord blir berørt på denne strekningen, og det forutsettes at virkningene for reindriften søkes redusert i detaljplanleggingen.

Nordgruppa vil også berøres på strekningen mellom Kangvassbekken og Roan transformatorstasjon. Det er to alternativer på strekningen. I anleggsfasen varierer konsekvensgraden fra liten til stor avhengig av hvordan anleggsarbeidene tilpasses reindriften. Begge alternativene går i utkanten av et høstbeiteområde og deretter gjennom et sentralt vårbeite og kalvingsområde og krysser en viktig trekk- og drivlei.

I tilleggsutredningen vurderes det konsesjonsgitte alternativet som negativt for reindriften fordi traseen i større grad går langs trekkveiene. NVE påpeker at konsesjonsgitt alternativ i større grad vil kunne parallellføres med 132 kV nettilknytningen fra Sørmarkfjellet vindkraftverk, slik at inngrepene samles tilsvarende. NVE mener konsesjonsgitt alternativ samlet gir minst negative konsekvenser for

reindriften. NVE mener 420 kV ledningen og nettilknytningen fra Sørmarkfjellet vindkraftverk må samordnes bedre i detaljplanleggingen.

Departementet konstaterer at 420 kV ledningen får negative virkninger for nordgruppa også på denne strekningen. Departementet er enig med NVE i at det er viktig at inngrepene samles i størst mulig grad i detaljplanleggingen for å redusere ulempene for reindriften.

På strekningen fra Roan transformatorstasjon og Seterheia er konsesjonsgitt alternativ vurdert som liten negativ konsekvens for nordgruppa. Dette alternativet er planlagt delvis i eksisterende trasé for 66 kV ledning som skal saneres, jf. nedenfor om samordnet nettilknytning. Reinen har derfor vent seg til en kraftledning i området. NVE la avgjørende vekt på reindriftsinteressene ved valg av trasé. Konsesjonsgitt trasé går såpass langt vest at dyrene ikke drives lenger når de er så langt inne på fjellet. Det oppstår derfor mindre konflikt med drivingen.

Departementet konstaterer at 420 kV ledningen kan ha negative virkninger for nordgruppa, men etter departementets oppfatning er virkningene for reindriften begrensede på denne strekningen med konsesjonsgitt alternativ.

På strekningen fra Seterheia til Storheia transformatorstasjon berøres både nordgruppa og sørgruppa av 420 kV ledningen. Skillet mellom driftsgruppene går ved Stordalen. Første del av traseen går i utkanten av vinterbeiteområdene for nordgruppa og følger i hovedsak eksisterende 66 kV trasé slik at inngrepssituasjonen ikke endres vesentlig sammenlignet med dagens situasjon. Ifølge konsekvensutredningen vil ledningen få ubetydelige konsekvenser for driften på denne strekningen. Dette gjelder også Vasstrandfjellet nord for Stordalen hvor ledningen går gjennom nye områder, men disse vurderes å ha liten verdi. NVE konstaterer at verken nordgruppa eller reindriftsforvaltningen har uttalt seg spesielt om denne traséstrekingen.

Departementet legger til grunn at virkningene for nordgruppa på denne strekningen er små.

132 kV samordnet nettilknytning – Straum transformatorstasjon – Roan transformatorstasjon

132 kV samordnet nettilknytningen mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon berører vinterbeitene for driftsgruppe nord. Sett bort fra den delen av ledningen som blir liggende inne i Roan vindkraftverk, vil ledningen påvirke reinsdyrene helt i ytterkant av vinterbeiteområdet, og spesielt i forbindelse med bruken av oppsamlingsområdet på Middagsfjellet. Det understrekes i konsekvensutredningen at vurderingen av verdien av planområdet for Roan vindkraftverk vil være større hvis Roan vindkraftverk ikke blir bygget.

Det er søkt om flere alternative traseer mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon. Ifølge konsekvensutredningen vil forskjellene være små i lys av alle planene om inngrep i området. NVE er enig i at det er små forskjeller i konflikt for reindriften mellom alternativene, men peker på at alternativ V er det dårligste da det kommer noe nærmere oppsamlingsområdet ved Middagsfjellet. Dette er bekreftet fra Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag.

Departementet konstaterer at 132 kV ledningen gir få negative tilleggsvirkninger i tillegg til Roan vindkraftverk slik dette er konsesjonsgitt av NVE, men er enig i at alternativ V skiller seg ut som dårligere for reindriften. Etter departementets oppfatning vil alternativ V ha større negative tilleggsvirkninger dersom haraheiadelen av Roan vindkraftverk reduseres i tråd med utdypingen av klagen fra nordgruppa.

Etablering av 420 kV ledning til Roan og Storheia innebærer at 66 kV ledningen fra Straum transformatorstasjon til Hubakken transformatorstasjon kan saneres. Dette skyldes at regionalnettet kobles til sentralnettet både i Roan- og i Storheia transformatorstasjon, og den nye 420 kV ledningen utgjør den nye forbindelsen på denne strekningen.

NVE satte vilkår i konsesjonen for den 132 kV samordnede nettilknytningen at 66 kV ledningen fra Straum til Hubakken ble sanert. NVE peker på at dette blant annet vil være positivt for reindriften. Departementet har merket seg at 66 kV ledningen går gjennom haraheiadelen av Roan vindkraftverk, og en sanering vil redusere ulempene for nordgruppa. Fordelene ved saneringen vil bli større dersom det i tillegg fjernes turbiner i haraheiadelen av vindkraftverket slik at den østlige delen av planområdet i større grad holdes fri for inngrep.

Samlede virkninger: driftsgruppe nord

Tilleggsrapporten for reindriften som vurderer de samlede virkningene for prioriterte vindkraftprosjekter på Fosen, har vurdert prosjektene i to scenarioer. I scenario 1 vurderes 800 MW vindkraft bestående av Sørmarkfjellet vindkraftverk, Kvenndalsfjellet vindkraftverk, Storheia vindkraftverk, i tillegg til Bessakerfjellet I som er bygget og utvidelsen med Bessakerfjellet II, samt Harbakfjellet som allerede er konsesjonsgitt. Roan vindkraftverk er ikke med i scenarioet da det ville overstige grensen på 800 MW.

Ifølge tilleggsutredningen vil en utbygging av Roan vindkraftverk i tillegg til Kvenndalsfjellet og Sørmarkfjellet vindkraftverk, kunne få store negative konsekvenser for reindriften. Det stilles spørsmål ved om en slik utbygging kan medføre at nordgruppa vil vurdere om det er aktuelt å drive videre. Ifølge tilleggsutredningen skyldes ikke dette først og fremst driftsmessige problemer, men også at reindriften føler seg motarbeidet av storsamfunnet. Reindriften mener at en utbygging av sentrale beiteområder, i tillegg til reserveområdene, viser dette og gjør det vanskelig å fortsette med reindrift på Fosen.

Ifølge tilleggsutredningen er det usikkert hvordan klimaendringer og andre utbygginger vil påvirke dagens arealbruk i fremtiden. Utbygging av de tre vindkraftverkene i nordgruppas beiteområder som er til klagebehandling, vil redusere fleksibiliteten i driften, og det vil bli mer arbeidskrevende å bruke områdene i år med for eksempel spesielle vær- og isforhold.

Scenario 2 som er vurdert i tilleggsutredningen, er basert på et utbyggingsscenario med 1500 MW inkludert Bessakerfjellet I og II og Harbakfjellet som allerede har fått konsesjon. Ifølge tilleggsutredningens vurdering er reindriften på Fosen først truet ved en full eller nesten full utbygging etter dette scenarioet. Dette gjelder særlig driftsgruppe nord.

Det fremgår av vurderingen av klagene at NVE er klar over at spesielt haraheiadelen av Roan vindkraftverk er viktige vinterbeiter for reindriften. NVE mener likevel at vindkraftverket ikke vil ekskludere reindriften bruk av disse arealene. Til nordgruppas påstand om at vinterbeiteområder er den mest kritiske faktoren i sitt reindriftsområde, legger NVE til grunn at utredningene konkluderer med at vinterbeiter ikke er den begrensende faktoren for reindrift på Fosen i dag. NVE kan derfor ikke se at utbyggingsomfanget det er gitt konsesjon til tilsier at vinterbeiter skal bli en minimumsfaktor. NVE understreker også betydningen av å legge de totale virkningene for reindriften til grunn ved behandlingen av ytterligere arealinngrep i reinbeiteområdene på Fosen.

NVE er uenig i at utbyggingen av vindkraftverk vil medføre reduksjoner i reintallet på Fosen. Etter NVEs vurdering vil det fortsatt være mulig å benytte beitearealene i nærheten av vindkraftverkene, spesielt i kritiske perioder om vinteren. NVE erkjenner likevel at tiltakene vil redusere verdien av de berørte arealene for reindriften.

Departementet bemerker at utbygging av Sørmarkfjellet, Kvenndalsfjellet og Roan vindkraftverk vil ha store negative virkninger for nordgruppa. Dette gjelder særlig haraheiadelen av Roan vindkraftverk. Departementet mener likevel at områdene med de avbøtende tiltak som i så fall må til, fortsatt kan brukes til vinterbeiter selv om verdien av områdene reduseres. Departementet vil også peke på at utredningene bygger på et noe større utbyggingsomfang enn det som er konsesjonsgitt av NVE. Departementet legger også til grunn at 420 kV ledningen på enkelte strekninger får negative virkninger for nordgruppa. Departementet konstaterer at konsesjonsgitt trasé for 132 kV kraftledningen mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon gir få negative tilleggsvirkninger for reindriften. Saneringen av 66 kV ledningen fra Straum transformatorstasjon og Hubakken transformatorstasjon vil dempe de negative virkningene.

Som nevnt i den generelle redegjørelsen ovenfor, vil det i tillegg til å vurdere de konkrete inngrepene, være relevant å ta i betraktning om de samiske interessene har

vært involvert i prosessen, og om det er foretatt avbøtende tiltak av hensyn til reindriften. Det vil også være relevant å vurdere proporsjonaliteten ved tiltaket.

Departementet vil i denne forbindelse bemerke at det var meldt og omsøkt en lang rekke vindkraftprosjekter på Fosen. NVE har prioritert fire av disse prosjektene, og reindriften har vært et sentralt hensyn ved behandlingen. To prosjekter på Fosen er avslått utelukkende på grunn av hensynet til reindriften. At hensynet til reindriften har vært sentralt illustreres også ved at NVE ba om en tilleggsutredning av de samlede virkningene for reindriften. Departementet mener derfor i likhet med NVE, at det er foretatt en helhetlig vurdering av andre prosjekter innenfor nordgruppas driftsområder.

NVE avholdt konsultasjon med nordgruppa 4. november 2009, og med Sametinget 14. desember 2009.

Departementet avholdt konsultasjon med nordgruppa 14. mars 2013. Nordgruppa gjorde det klart at den prinsipalt er mot den delen av utbygging av Roan vindkraftverk som omfatter Haraheia. Subsidiært skisserte Nordgruppa en utbyggingsløsning med konsesjon til utbygging i den sørvestlige delen av Haraheia, men utelater de sentrale delene av heia. Det ble ikke oppnådd enighet under konsultasjonen om utbygging av Roan vindkraftverk på dette grunnlaget. Dersom det skulle gis konsesjon til utbygging som også omfattet Haraheia, krevde Nordgruppa i så fall at 10 turbiner ble fjernet lengst nordøst på Haraheia i tillegg til 5 turbiner i den resterende delen av Haraheia som reindriften ville ha størst nytte av. Det ble oppnådd enighet om hvilke ytterligere avbøtende tiltak departementet måtte legge til grunn dersom det skulle bli gitt konsesjon til Roan vindkraftverk. Det vises til nærmere omtale nedenfor i dette kapittel, jf. kapittel 6 og kapittel 8.

Basert på redegjørelsen ovenfor av de negative virkninger for nordgruppa, mener departementet at inngrepene ikke er av et slikt omfang at reindriftsutøverne nektes retten til kulturutøvelse, jf. SP art. 27. Departementet mener det i vurderingen etter art. 27 også må tas i betraktning at reindriften har blitt konsultert og involvert i prosessen, og at det har blitt gjennomført avbøtende tiltak av hensyn til reindriften i form av behandlingen av vindkraftprosjekter på Fosen. Departementet kommer nedenfor tilbake til spørsmålet om avbøtende tiltak som vilkår for konsesjon for Roan vindkraftverk, som særlig har negative virkninger for driftsgruppe nord. Departementet mener en utbygging gir store fordeler i form av ny fornybar energi, og at dette må veie tungt i avveiningen som foretas mot de ulemper reindriften påføres. Departementet mener på denne bakgrunn at terskelen i SP art. 27 ikke er overskredet.

På bakgrunn av de utredninger som er gjennomført, legger departementet derfor til grunn at nordgruppa kan drive reindrift på en regningssvarende måte selv om Sørmarkfjellet, Kvenndalsfjellet og Roan vindkraftverk og 420 kV kraftledningen Namsos-Roan-Storheia realiseres. Departementet forutsetter at reindriften som

avbøtende tiltak i så fall får dekket sine tap for utgifter til for eksempel økt arbeidsbyrde enten gjennom avtale med utbygger eller i skjønnssaken.

De negative virkningene vindkraftverkene med tilhørende kraftledninger medfører for nordgruppa, vil likevel være et tungtveiende argument mot at det gis konsesjon. Selv om departementet mener konsesjonene som er gitt ikke medfører en overtredelse av art. 27, vil hensynet til reindriften måtte tillegges betydelig vekt i den samlede vurderingen av om klagen på konsesjonene for Roan vindkraftverk skal tas til følge. Dersom konsesjonene skal opprettholdes, må det også vurderes om det skal pålegges ytterligere avbøtende tiltak. Departementet kommer tilbake til dette i den samlede vurderingen nedenfor. Departementet vil her redegjøre for de foreslåtte avbøtende tiltakene som har kommet frem i forbindelse med konsultasjonen.

Det mest sentrale avbøtende tiltaket ble fremmet i utdypingen av klagen fra nordgruppa, hvor det foreslås å redusere haraheiadelen mot å ta inn Voliheia og Tverrfjellet i roandelen av planområdet.

Under konsultasjonen ble det drøftet om 10 turbiner øst for Kvernassdalen skal tas ut av planene, mot at 9 turbiner tas inn ved Voliheia og Tverrfjellet. I tillegg ønsket reindriften at ytterligere fem turbinpunkter ble tatt ut av planene.

Departementet ba om tiltakshavers kommentarer til forslaget fra reindriften. Sarepta har i kommentarer av 30. april 2013 pekt på at vindforholdene er bedre øst for Kvernassdalen enn ved Voliheia og Tverrfjellet, og at det også er andre interesser som berøres av Voliheia og Tverrfjellet. Sarepta mener også det burde være mulig å beholde 5-6 turbiner langs atkomstveien fra Tostendalen. Sarepta kan på denne måten være fleksible til å fjerne og flytte på andre turbiner langs dalføret.

Nordgruppa har kommentert innspillet fra Sarepta i brev av 1. juli 2013. Nordgruppa fastholder tidligere anførsler, og presiserer at Haraheia er svært viktig for reindriften. Nordgruppa viser til at de har kommet utbygger i møte, og foreslått at det kan bygges 12 turbiner på Haraheia. Dette ville i så fall innebære at om lag 50 turbiner i Haraheia ville utgå. Nordgruppa viser i brevet også til det atter subsidiære forslaget som ble drøftet under konsultasjonene om at 15 turbiner i Haraheia faller bort.

Nordgruppa ba også om at nettilknytning og transformatorstasjon for vindkraftverket bygges slik at ulempene for reindriften minimeres. Sarepta sier seg villig i kommentarene av 30. april i år til å se nærmere på plassering av transformatorstasjon, koblingsstasjon og ledning i detaljplanleggingen.

Det var også et ønske fra nordgruppa om at trafikk på atkomstveiene begrenses i størst mulig grad. Dette er i stor grad hensyntatt av vilkår 15 som ble satt av NVE.

Nordgruppa ønsker også et sperregjerde for fysisk å stenge veien vestover ut av Haraheia, samt å sette opp stengsler i samråd med en reindriftssakkyndig. Sarepta er i

kommentarene ikke negative til dette, men peker på at omfang, plassering og utforming foreløpig ikke er konkretisert, og at det er andre som vil bli berørt av tiltakene.

Reindriften ba også om at driften av vindkraftverket ble stanset dersom dette var nødvendig av hensyn til trekk. Nordgruppa anslo dette til å ta maksimalt en dag. Av ovennevnte kommentarer fremgår at Sarepta mener det ikke er dokumentert at vindturbiner påvirker bruken av området nevneverdig, men at selskapet ved spesielle behov er villige til å legge til rette for reindriftens aktivitet dersom dette skulle vise seg nødvendig.

Nordgruppa hadde også enkelte synspunkter på erstatningsoppgjøret. For det første ønsket reindriften at utbygger skulle dekke eventuelle følgeskader som rein gjør på dyrket mark. Nordgruppa ønsket også at erstatningene utbetales som årlige beløp. Det fremgår av Sareptas kommentarer at det er umulig å inngå en avtale om å dekke følgeskader, men selskapet stiller seg positivt til å utbetale erstatning som årlige beløp.

Departementet vil vurdere de konkrete avbøtende tiltakene i den samlede vurderingen nedenfor.

Det ble avholdt konsultasjon mellom Olje- og energidepartementet og Sametinget 15. august 2013. Det ble i all hovedsak oppnådd enighet, men Sametinget mener at det er viktig at myndighetene kommer til enighet med de berørte reinbeitedistriktene/driftsgruppene.

Storheia vindkraftverk:

Planområdet befinner seg i ett av de tre viktige vinterbeiteområder for driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt. Det ble søkt om inntil 260 MW installert effekt. NVE reduserte planområdet for Storheia vindkraftverk av hensyn til reindriften, og maksimal installert effekt er redusert til 220 MW.

I fagrapporten for reindrift fra mars 2008 er en redusert utbygging av Storheia vindkraftverk vurdert til en verdi på middels/stor med middels/stor påvirkning og stor/middels negativ konsekvens.

Planområdet for Storheia vindkraftverk er vinterbeiteområdet ved Nyvassdalsheia som er sørgruppas eneste vinterbeiteområde som reinen trekker til på egenhånd. Området er naturlig avgrenset og terrenget er relativt lett oversiktlig, hvilket gjør det lettere å håndtere flokken. Ifølge fagrapporten er det bra beite over mesteparten av planområdet med unntak av vannene og de høyeste og bratteste fjellpartiene med mye stein. Beitet er mangfoldig, av høy kvalitet og med god tilgjengelighet.

Området kan ifølge fagrapporten bli brukt både i år med mye og lite snø. Det er viktige drivleier mellom de nordlige delene av området og de sørlige på vei til vinterbeitene og kalvingsområdene.

Vindkraftverket fører ifølge fagrapporten til stort arealbeslag og mange veier som kan medvirke til betydelig økt menneskelig aktivitet og til at dyr på vinterbeite kan følge vei eller scooterspor ned til innmark eller ut av området.

Ifølge fagrapporten vil en redusert utbygging av Storheia få noe mindre biologiske konsekvenser fordi man ikke berører Torsengdalen og trekket til og fra Storheia vinterbeiteområde. Fagrapporten presiserer at konfliktene likevel vil være store i de nordlige delene av vinterbeitene, som man ifølge reindriften er mest avhengig av på senvinteren når det er mye snø. De nordlige fjellryggene brukes om høsten for å drive rein ut fra de nordlige delene av området. Også med redusert utbygging vil disse fjellryggene bli bygget ut. Dette kan medføre problemer under drivet i det bratte og ulendte terrenget.

Selv om veiene inn til området stenges med bom, vil bruken av området erfaringsmessig ta seg opp på grunn av turgåere, syklistar og daglig drift.

En redusert utbygging vil ifølge fagrapporten, gjøre at den viktige Torsengdalen ikke blir direkte berørt. Dette er en fordel, men fagrapporten mener det også med en redusert utbygging vil være store konflikter forbundet med inngrepet, men de biologiske konsekvensene er mer usikre ifølge fagrapporten. Det antas at de nordlige delene av vinterbeiteområdet får betydelig redusert bruk selv med en redusert utbygging.

Som avbøtende tiltak mener fagrapporten at det generelt vil gi mindre negative konsekvenser jo lenger nord vindparken legges. Utøverne understreker at selv med en samling av inngrepene nord for Storheiarvryggen, vil vindkraftverket gi betydelige negative konsekvenser på grunn av unnvikelse, forstyrrelser og at dette området sees på som meget viktig av reindriften.

Ifølge den tematiske konfliktvurderingen fra reindriftsforvaltningen er Storheia vindkraftverk satt i kategori D, som innebærer stor konflikt for reindriften. Denne kategoriseringen er basert på full utbygging. Reindriftsforvaltningen peker på at bygging av flere vindkraftverk kan øke konfliktgraden. Det fremgår av NVEs vedtak at Storheia vindkraftverk er det eneste vindkraftprosjektet som berører driftsgruppe sør, dersom NVEs anbefalinger om å avslutte alle andre prosjekter følges.

Tilleggsutredningen fra 2009 som vurderer samlede virkninger av prioriterte vindkraftprosjekter på Fosen, vurderer Storheia vindkraftverk med redusert utbyggingsløsning for å medføre middels til stor negativ påvirkning med stor til middels negativ konsekvens.

NVE konstaterer at planområdet for Storheia vindkraftverk er et viktig område for reindriften. Etter NVEs vurdering kan en reduksjon av planområdet i sør medføre at trekk- og flyttleien gjennom Torsengdalen ikke påvirkes av vindkraftverket. NVE mener også at fjerning av vindturbiner i planområdets sørøstlige del kan redusere virkningene for reinenes arealbruk i området, og styrke mulighetene for at vinterbeiteområdet fortsatt kan benyttes. NVE reduserte derfor planområdet for Storheia vindkraftverk med omtrent 8 km² i den sørøstlige delen av planområdet. NVE har også pålagt at det utarbeides en miljø- og transportplan som omhandler gjennomføringen av anleggsarbeidet. Planen skal utarbeides i samarbeid med blant annet driftsgruppe sør i Fosen reinbeitedistrikt.

Departementet bemerker at Storheia vindkraftverk er det eneste vindkraftverket som er til klagebehandling som berører sørgruppas områder, og det er bare ett av de tre viktige vinterbeiteområdene som blir berørt av utbyggingen. NVE har bedt om at de øvrige vindkraftprosjektene som berører sørgruppas områder trekkes. Departementet mener likevel at bygging av Storheia vindkraftverk vil være negativt for sørgruppas drift, men etter departementets oppfatning medfører ikke utbyggingen at området blir ubrukelig som vinterbeiteområdet. Departementet mener uansett at områdets verdi blir redusert.

Reduksjonen av planområdet i sør og medfølgende redusert installert effekt er etter departementets oppfatning et egnet avbøtende tiltak for å sikre den viktige trekkleien gjennom Torsengdalen.

Departementet presiserer at reindriften er et viktig hensyn som taler mot at det gis konsesjon til Storheia vindkraftverk. Utbyggingen av Storheia vindkraftverk slik dette er konsesjongitt av NVE har likevel ikke negative virkninger av et slikt omfang at det hindrer videre drift for sørgruppa, og dermed reindriftsutøvernes rett til kulturutøvelse, jf. SP art. 27.

Departementet bemerker i den forbindelse at det er fastsatt avbøtende tiltak av hensyn til reindriften. Sørgruppa har vært part i klagesaken. NVE har avholdt konsultasjon med Sørgruppa 4. november 2009 og med departementet 13. mai 2013. Det ble ikke oppnådd enighet under konsultasjonen med departementet. Sørgruppa fremla flere forslag til avbøtende tiltak dersom det skulle bli gitt konsesjon til bygging av Storheia vindkraftverk. Departementet viser til nærmere omtale under kapittel 6 og kapittel 8.

Det ble avholdt konsultasjon mellom Olje- og energidepartementet og Sametinget 15. august 2013. Det ble i all hovedsak oppnådd enighet, men Sametinget mener at det er viktig at myndighetene kommer til enighet med de berørte reinbeitedistriktene/driftsgruppene.

420 kV Namsos-Roan-Storheia-Trollheim

Sørgruppa vil påvirkes av 420 kV ledningen på strekningen fra Seterheia til Storheia transformatorstasjon. Som nevnt ovenfor går skillet mellom driftsgruppene ved Stordalen. Sør for Stordalen går ledningen i utkanten av høstbeiteområder for sørgruppa og en trekkvei mellom Mørrivatnet og Storvatnet. Da det ikke er større ledninger i området fra før, vurderes konsekvensen som liten til middels negativ i konsekvensutredningen. NVE peker på at ledningen går helt i ytterkanten av beiteområdene, og at viktige funksjonsplasser som oppsamlingsplasser med mer hovedsakelig ligger sør for Storheia transformatorstasjon.

Departementet konstaterer at sørgruppa blir berørt av 420 kV ledningen på denne strekningen, men virkningene er begrensede da traseen går helt i utkanten av beiteområdene.

Mellom Storheia og Aunfjæra er det ifølge konsekvensutredningen ved Torsengdalen og ved Fessdalen at sørgruppas drift blir sterkest berørt av ledningen. Fra vestsiden av Austdalen-Torsengdalen vil konsekvensen for sørgruppa være middels til stor negativ på grunn av unnvikelse langs ytterkanten av beiten. Dette kan på sikt gi noe økt beiteslitasje andre steder.

Ved Torsengdalen vil ledningen ifølge konsekvensutredningen kunne forsinke trekket noe, men aktivt driv bør fortsatt være greit selv om det kan kreve ekstra arbeidsinnsats i begynnelsen. Konsekvensen vurderes som middels negativ.

Rett sør for Goliheia kan ledningen påvirke bruken av skogkanten hvor det finnes hengslav. Ledningen kan også påvirke driften ved Blanktjerndal som i utgangspunktet er mest viktig for driv, men ifølge konsekvensutredningen vil driv fortsatt være gjennomførbart. Konsekvensutredningen vurderer konsekvensene for å være middels negativ på disse to punktene.

Ved Fessdalen kan det ifølge konsekvensutredningen ikke utelukkes at dyr i større grad må drives forbi hvis områder nord skal utnyttes effektivt. Dette gjelder spesielt de første par årene. Konsekvensen vurderes som middels negativ. Det samme gjelder i området Fessdalen-Frengsheia som er viktige beiter når Rissa blir brukt, og ledningen kan gi unnvikelse.

NVE mener det er ved Torsengdalen, hvor det er både en flyttlei og et oppsamlingsområde, og ved Fessdalen hvor det er trekk- og drivleier, som er av betydning for sørgruppa. NVE konstaterer at det først og fremst er vinterbeiter som berøres av 420 kV kraftledningen. NVE peker på at Frengsheia ikke er en del av Fosen reinbeitedistrikt, og NVE vurderer derfor ikke virkningene for dette området.

Etter NVEs vurdering vil ikke ledningen true driften for sørgruppa eller begrense bruken av området i vesentlig grad. NVE mener eventuelle virkninger av ledningen først og fremst vil være knyttet til anleggsarbeid og fleksibilitet i reindriftsutøvelsen ved

at bruken av områdene kanskje endres enkelte år. NVE mener det er viktig å tilpasse et eventuelt anleggsarbeid slik at forstyrrelser reduseres. Masteplassering vil være viktig spesielt ved Torsengdalen, Blanktjerndalen og øst for Bismartjønna for å minimere konsekvensene for reindriften.

Etter departementets oppfatning vil virkningene av 420 kV ledningen i stor grad bestå i at driften i perioder kan bli mer krevende. For eksempel kan det være behov for mer arbeid til driving. Departementet mener likevel ikke at de ulemper ledningen medfører, er til hinder for videre drift hos sørgruppa.

132 kV samordnet nettilknytning – Hubakken transformatorstasjon – Storheia transformatorstasjon

132 kV kraftledningen mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon berører ytterkanten av sørgruppas vinterbeitedistrikt ved Storheia. Ifølge konsekvensutredningen er påvirkningen av denne ledningen vurdert som ubetydelig. Eksisterende 66 kV ledning som skal saneres berører de samme områdene.

Departementet viser til vurderingene som fremgår av konsekvensutredningen.

Samlede virkninger: driftsgruppe sør

Sørgruppa berøres av Storheia vindkraftverk, 132 kV samordnet nettilknytning mellom Hubakken transformatorstasjon og Storheia transformatorstasjon og av 420 kV ledningen Namsos-Roan-Storheia-Orkdal/Trollheim. Etter departementets oppfatning er det særlig Storheia vindkraftverk som vil påvirke driften. 420 kV ledningen vil kunne medføre ulemper for sørgruppa, men omfanget vil være begrenset. Den samordnede nettilknytningen vil ha ubetydelige konsekvenser for sørgruppa.

I motsetning til sørgruppa kan ikke departementet se at Storheia blir ubrukelig som vinterbeite dersom Storheia vindkraftverk realiseres. Departementet er likevel innforstått med at områdets verdi vil reduseres. Departementet vil i den forbindelse peke på at sørgruppa fortsatt har to andre vinterbeiter, og at det ikke skulle være nødvendig å benytte Storheia hvert år. Departementet legger til grunn at Storheia kan benyttes dersom det skulle være nødvendig for driften. Reduksjonen av turbiner i Torsengdalen er etter departementets mening et egnet avbøtende tiltak for å lette tilgangen til området.

Ved vurderingen av om det foreligger en krenkelse av SP art. 27, må det også legges vekt på at det var omsøkt en rekke vindkraftprosjekter innenfor sørgruppas område. NVE har avslått eller anmodet tiltakshaver om å trekke alle andre vindkraftprosjekter i sørgruppas område. Sørgruppa har vært konsultert i konsesjonsprosessen og tatt aktivt del i klagebehandlingen. Departementet mener fordelene i form av ny fornybar energiproduksjon må veie tungt i avveiningen mot de ulempene tiltakene medfører for

reindriften. Etter en samlet vurdering mener departementet at de omsøkte prosjektene ikke er i strid med SP art. 27.

Departementet vil likevel understreke at hensynet til sørgruppa drift er et tungtveiende argument særlig mot realiseringen av Storheia vindkraftverk. Det må også vurderes om det bør oppstilles ytterligere avbøtende tiltak av hensyn til sørgruppa. Sørgruppa foreslo flere avbøtende tiltak under konsultasjonene. Departementet vil vurdere disse nedenfor under den samlede vurderingen av prosjektene.

5.16 Sikkerhet

Krogfjord med flere har i sin klage stilt spørsmål ved de sikkerhetsmessige aspektene ved Roan vindkraftverk. NVE har forståelse for den usikkerhet klagerne anfører, men viser til at ulykker med nyere vindturbiner skjer sjeldent. NVE viser til vilkår 11 i anleggskonsesjonen, hvor det fremgår at vindkraftverket skal dimensjoneres for å operere sikkert på stedet. Det er også tatt inn krav om at konsesjonæren skal utarbeide et inspeksjonsprogram for anlegget med formål å avdekke eventuelle feil, mangler eller svakheter som kan påvirke anleggets sikkerhet over tid. Med bakgrunn i avstanden mellom bebyggelsen og vindturbinene synes risikoen etter NVEs vurdering som liten.

Departementet slutter seg til NVEs vurdering av at sikkerheten er et viktig hensyn å ivareta. Etter departementets oppfatning er sikkerheten godt ivaretatt med de vilkår som er satt.

6. DEPARTEMENTETS SAMLEDE VURDERING AV PROSJEKTENE

6.1 Sørmarkfjellet vindkraftverk

Departementet konstaterer at realisering av Sørmarkfjellet vindkraftverk vil medføre negative virkninger for en rekke fagtema. Etter departementets oppfatning er det særlig hensynet til naturmangfold, herunder hensynet hubro og storlom, reiseliv, kulturmiljø og landskap som er de mest tungtveiende ulempene. Departementet har merket seg at Sørmarkfjellet vindkraftverk kan ha visse negative virkninger for reindriften. Etter departementets vurdering er likevel ulempene for reindriften små, og departementet tillegger derfor ikke dette særlig vekt i vurderingen. For øvrige ulemper viser departementet til redegjørelsen ovenfor.

Fordelene ved Sørmarkfjellet vindkraftverk består av en forventet fornybar kraftproduksjon på omtrent 400 GWh per år. Departementet har merket seg at Osen kommune er negativ til prosjektet, mens Flatanger kommune nå er positiv til realisering av Sørmarkfjellet vindkraftverk. Størstedelen av vindkraftverket ligger i Flatanger kommune.

Etter departementets oppfatning veier fordelene ved vindkraftverket tyngre enn de ulemper vindkraftverket medfører. Departementet stadfester derfor NVEs vedtak. Departementet forutsetter at dersom det påvises hubro eller storlom på hekkeplasser i vindkraftverkets influensområde, skal dette hensyntas i anleggsarbeidet.

6.2 Roan vindkraftverk

Ved vurderingen av Roan vindkraftverk må departementet først ta stilling til utdypingen av klagen fra nordgruppa i Fosen reinbeitedistrikt, hvor det foreslås å utvide planområdet for roandelen av vindkraftverket mot at haraheiadelen reduseres.

Nordgruppa presiserer at den fortsatt er mot realisering av vindturbiner på Haraheia. Departementet vil her bemerke at den subsidiære reduksjon i en størrelsesorden på 50 vindturbiner slik at 12 turbiner sto tilbake som nordgruppa foreslo, vil medføre en for stor reduksjon i prosjektet til at dette vil være realiserbart.

Atter subsidiært har nordgruppa etter drøftelser på konsultasjonen bemerket at Haraheia kan reduseres med 15 vindturbiner. Departementet må se denne eventuelle reduksjonen i sammenheng med å ta inn installert effekt i roandelen av vindkraftverket ved Voliheia og Tverrfjellet. I de omsøkte planene er det mulig å ta inn 9 turbiner her, noe som tilsvarer 27 MW med 3 MW turbiner. Departementet må vurdere om den atter subsidiære reduksjon av haraheiadelen som foreslått av nordgruppa etter drøftelser på konsultasjonen, vil kunne ha større positive virkninger for reindriften enn ulempene som oppnås for andre interesser av utvidelsen av roandelen.

Departementet annonserte i Adresseavisen og Fosna-Folket at det ble vurdert å øke planområdet for roandelen mot å redusere haraheiadelen av vindkraftverket. Departementet mottok innspill fra Roan kommune, Vern Fosenhalvøya, Norwea, Roan Grunneierlag og Fosen Naturvernforening. Norwea mener det er viktig at eventuelle endringer i prosjektene gjøres i dialog med utbygger. Det blir også påpekt at det er viktig at det ikke gjøres for store reduksjoner i prosjektene.

Kommunestyret i Roan kommune vedtok at konsesjonen slik den er gitt av NVE bør opprettholdes.

Vern Fosenhalvøya mener ivaretagelsen av samiske interesser ikke må føre til ytterligere økning av konfliktnivå for boende og hytteeiere eller innen andre forvaltningsområder, naturmangfold eller andre næringer. Vern Fosenhalvøya mener konfliktnivået er for høyt til at det bør gis konsesjon til vindkraftverk på Fosenhalvøya.

Fosen naturvernforening mener utvidelsen av roandelen vil medføre uakseptable virkninger for andre interesser. Fosen naturvernforening påpeker også at vindkraftverkene kommer i konflikt med en rekke interesser. Foreningen mener også det er feil at departementet varsler klagemotparter etter forvaltningsloven § 33 tredje ledd, da det er underinstansen som skal gjøre dette i forberedelser til klagesak.

Roan Grunneierlag gir sin støtte til NVEs konsesjonsvedtak og mener konsesjonsområdet er en fornuftig avgrensning. Grunneierne er uenig i at det er nødvendig å redusere haraheiadelen av hensyn til reindriftens interesser og beitebehov. Det pekes på at vindkraftverket ligger helt i utkanten av det ordinære reinbeiteområdet, og at hovedtyngden av vinterbeitet foregår lenger øst og sørover. Grunneierne mener reindriften har forsøkt en mer aktiv bruk av området etter planleggingen av vindkraftverket. Det hevdes at hovedtyngden av rein er sett ved Krokvassheia og området rundt dette som ikke vil bli berørt av vindkraftverket. Haraheia er etter grunneiernes oppfatning, ikke spesielt rikt på lavforekomster, og består kun av stein og fjell og ikke beitemark.

Departementet vil innledningsvis bemerke at klagen fra nordgruppa ble utdypet mens saken var til klagebehandling i departementet. Departementet kan ikke se at det er nødvendig at NVE ber om merknader fra eventuelle klagemotparter. Det sentrale må være at klagemotpartene er gitt anledning til å uttale seg før endelig vedtak fattes i klagesaken.

Departementet har merket seg at de omsøkte vindkraft- og kraftledningsprosjektene medfører store negative virkninger, og særlig for nordgruppa. Nordgruppa har fremhevet haraheiadelen av Roan vindkraftverk som et meget alvorlig inngrep. Dette støttes også av konsekvensutredningene hvor det fremgår at Haraheia berører sentrale vinterbeiteområder for nordgruppa. Departementet finner ikke grunn til å betvile at Haraheia er et viktig område for nordgruppa. Det må også legges vekt på at flere andre områder med betydning for nordgruppas drift blir berørt av en eventuell vindkraft- og kraftledningsutbygging på Fosen. Det vil derfor i alle tilfeller være relevant å vurdere om det er avbøtende tiltak som kan redusere de negative virkningene for nordgruppa.

Dersom Voliheia og Tverrfjellet skal tas inn i planene, vil dette innebære negative virkninger særlig for landskap, friluftsliv og støy. For øvrig vises det til ulempene som er behandlet under de enkelte fagtema ovenfor. Departementet konstaterer at dette reduserer muligheten for beboere i for eksempel Roan sentrum til å drive friluftsliv i et område uten vindturbiner. NVE har i sitt vedtak også pekt på minimering av risikoen for forurensning av drikkevannskilden Prestvatnet. Tiltakshaver har opplyst at vindforhold og atkomst er noe vanskeligere til disse områdene enn til Haraheia. Etter NVEs vurdering er faren for forurensning av drikkevann uansett liten ved etablering av vindturbiner ved Voliheia og Tverrfjellet. Departementet forutsetter at dette tas hensyn til i detaljplan dersom det etableres vindturbiner i dette området.

Departementet konstaterer at vindkraftturbiner i områdene ved Voliheia og Tverrfjellet vil medføre ulemper for beboere. Etter departementets oppfatning må likevel dette hensynet vike for de fordeler som oppnås ved at ulempene for reindriften reduseres. Departementet vil derfor i det følgende vurdere om det er samfunnsmessig rasjonelt å gi konsesjon til et redusert prosjekt i Haraheia kombinert med at turbiner tas inn i

roandelen. Det må også vurderes om det eventuelt skal pålegges ytterligere avbøtende tiltak av hensyn til reindriften.

Roan vindkraftverk kan ha negative virkninger for fugl. Departementet vil særlig fremheve hensynet til storlom. Roan vindkraftverk vil også være konfliktfylt særlig for landskap, inngrepsfrie områder, støy og skyggekast. Selv om Voliheia og Tverrfjellet tas inn i planområdet mot at haraheiadelen reduseres vil det være konflikt med reindriftsinteressene slik det fremgår av fremstillingen ovenfor.

Roan vindkraftverk er konsesjonsgitt med en installert effekt på 300 MW noe som tilsvarer en årlig produksjon på omtrent 810 GWh. Etter departementets oppfatning er en utbygging som vedtatt av NVE ikke fullt ut akseptabel for reindriften samlet sett. Dersom vindkraftanlegget skal gis konsesjon, vil det derfor være nødvendig med tilpasninger innenfor det omsøkte prosjekt gjennom ytterligere avbøtende tiltak. Departementet vil imidlertid bemerke at sanering av eksisterende 66 kV ledning fra Straum transformatorstasjon til Hubakken transformatorstasjon kan redusere de negative virkningene for reindriften.

I konsultasjonene ble det foreslått å fjerne 10 turbinpunkter øst for Kvernassdalen, i tillegg til turbinpunkt 3, 6, 23, 37 og 42 slik disse fremgår av bilag 5-2 til søknaden. Forutsatt at 9 turbiner tas inn i roandelen, vil dette medføre en reduksjon av installert effekt i vindkraftverket på 18 MW. Departementet legger til grunn at Haraheia er et meget viktig område for reindriften, og finner derfor at en slik reduksjon av haraheiadelen er et egnet avbøtende tiltak. Departementet mener dette vil redusere de negative ulempene for reindriften, samtidig som reduksjonen i installert effekt i Haraheia ikke reduserer utbyggingsområdet i for stor grad for tiltakshaver.

Dette medfører at området øst for skissert produksjonsledning gjennom Kvernassdalen tas ut av planområdet. Dette medfører at 10 turbiner rundt Klumplia, Langheia, Lomtjønna og Tommelhaugsetertjønnan tas ut av planene. Departementet mener de resterende 5 turbinene som skal fjernes av hensyn til reindriften bør fastsettes nærmere gjennom detaljplanleggingen mellom konsesjonæren og nordgruppa. Det skal i detaljplanen legges vesentlig vekt på og tas utgangspunkt i de turbinpunkter som ble foreslått i konsultasjonene med nordgruppa.

Departementet mener også at det også kan være hensiktsmessig å sette opp stengsler for å hindre at rein trekker ut av Haraheia og inn på innmark. Det kreves egen konsesjon etter reindriftsloven for å sette opp slike sperregjerder. Departementet mener det bør vurderes om det skal settes opp sperregjerder, men departementet finner at dette er et forhold som bør avgjøres i detaljplanen. Dersom det i detaljplanleggingen finnes hensiktsmessig å sette opp stengsler av hensyn til reindriften og dette får konsesjon etter reindriftsloven, skal tiltakshaver finansiere dette.

Departementet mener det er vanskelig å vurdere konsekvensen av reindriftens forslag om stans i kraftverket av hensyn til trekk og dekning av følgeskader som rein gjør på dyrket mark. Departementet forutsetter at konsesjonæren kommer frem til enighet med nordgruppa om helt kortvarig driftsstans dersom dette skulle være tvingende nødvendig for trekket. I den grad det forventes at vindkraftverket vil medføre økte skader på dyrket mark, bør følgeskader etter departementets oppfatning fastsettes av skjønnsretten. Eventuelle stengsler i form av sperregjerde forutsettes å inngå i detaljplanleggingen.

Med disse avbøtende tiltakene mener departementet at hensynet til reindriften er tilstrekkelig ivaretatt ved realisering av Roan vindkraftverk. Etter en samlet vurdering mener departementet at de fordeler som oppnås i form av ny fornybar energi overstiger ulempene Roan vindkraftverk medfører. Departementet har i vurderingen også tatt i betraktning kommunens syn både når det gjelder tilslutningen til selve vindkraftprosjektet i sin helhet og innvendingene mot endringene i Voliheia og Tverrfjellet.

6.3 Kvenndalsfjellet vindkraftverk

Departementet konstaterer at Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan ha negative virkninger særlig for fugl. Departementet mener ulempene for fugl kan begrenses i detaljplanleggingen slik at forstyrrelser i størst mulig grad unngås. Departementet mener det bør settes vilkår om at det skal undersøkes om truede og nær truede fuglearter hekker i området før eventuelle anleggsarbeider iverksettes.

Departementet mener også hensynet til landskap kan tale mot realisering av vindkraftverket. Landskapsvirkningen kan forsterkes dersom allerede konsesjonsgitte Harbakkfjellet vindkraftverk også realiseres. For øvrig vises det til vurderingen av øvrige ulemper ovenfor.

Det er konsesjonsgitt inntil 100 MW installert effekt i Kvenndalsfjellet vindkraftverk, noe som tilsvarer en årlig produksjon på omtrent 270 GWh fornybar energi. Departementet mener fordelene ved realisering av Kvenndalsfjellet vindkraftverk overstiger ulempene dette medfører. Departementet legger også vekt på Åfjord kommunes tilslutning.

Departementet har merket seg at tiltakshaver har søkt om inntil 120 MW installert effekt. I forvaltningsloven § 25 oppstilles det krav til begrunnelse av forvaltningsvedtak. Etter tredje ledd bør de hovedhensyn som har vært avgjørende ved utøving av forvaltningsmessig skjønn nevnes. NVE har ikke kommentert reduksjonen i installert effekt i sitt vedtak. Hvor strenge krav som stilles til begrunnelsen vil ifølge rettspraksis bero på vedtakets karakter og hvor inngripende vedtaket er.

Etter departementets oppfatning er ikke NVEs reduksjon av installert effekt absolutt avgjørende for konsesjonærens realisering av prosjektet. Det er likevel en absolutt mangel ved vedtaket at reduksjonen av installert effekt ikke er begrunnet.

Departementet finner at NVEs vedtak er ugyldig for så vidt gjelder den delen som omfatter reduksjonen av installert effekt. I henhold til forvaltningsloven § 35 første ledd bokstav c, jf. annet ledd finner departementet derfor grunn til å vurdere å omgjøre vedtaket og om det i så fall skal gis konsesjon til inntil 120 MW installert effekt.

Departementet ba om tiltakshavers vurdering av installert effekt på Kvenndalsfjellet. SAE Vind skriver i brev av 13. mars 2013 at det er knyttet stor usikkerhet til optimalt utbyggingsomfang før endelig konsesjon er avklart. Foreløpig optimal installert effekt angir i underkant av 110 MW. SAE Vind vurderer samtidig 120 MW som mulig, men utfordrende.

Konsekvensutredningen for tiltaket som departementet i stor grad har vist til i vurderingene ovenfor, er basert på en høyere installert effekt enn den samlede effekt som ble konsesjonsgitt av NVE. Departementet mener derfor det foreligger et godt nok grunnlag for å vurdere om det bør gis konsesjon til inntil 120 MW. En økning i installert effekt på 20 MW vil øke antall turbiner med mellom 4 og 10 avhengig av turbinstørrelse. Etter departementets oppfatning vil ikke dette få særlige negative virkninger utover de virkninger som følger av det som allerede er konsesjonsgitt. Departementet har merket seg at det kan være utfordrende å bygge 120 MW innenfor planområdet på Kvenndalsfjellet, men mener hensynet til fleksibilitet og optimalisering i detaljplanleggingen tilsier at grensen for installert effekt settes til 120 MW.

Endringen av installert effekt fra 100 MW til 120 MW vil være et nytt vedtak. Økningen av installert effekt vil kunne påklages til Kongen i statsråd.

6.4 Storheia vindkraftverk

Flere klagere har pekt på at konsesjonsgitt trasé for nettilknytningen fra Storheia har negative virkninger for naturmangfold. Natur og Ungdom har konkret pekt på at alternativ 2.2 er bedre når det gjelder traseen mellom vindkraftverket og Storheia transformatorstasjon. Som konstatert ovenfor under punkt 5.8.1 om naturmangfold, er konsesjonsgitt trasé vurdert å ha større negative virkninger for fugl enn alternativ 2.2.

NVE har i sitt vedtak pekt på at konsesjonsgitt alternativ er bedre for landskap. I konsekvensutredningen er konsesjonsgitt alternativ vurdert å ha mindre negative effekter for landskapet, men det er små forskjeller mellom traséalternativene. NVE konstaterer at 420 kV kraftledningen fra Storheia til Trollheim i størst grad vil kunne parallellføres med nettilknytningen fra Storheia vindkraftverk dersom konsesjonsgitt trasé velges. NVE har satt vilkår i konsesjonen om at traseen i størst mulig grad skal parallellføres med 420 kV kraftledningen, noe NVE mener reduserer de negative virkningene både for landskap og naturmangfold.

Departementet konstaterer at alternativ 2.2 isolert sett er bedre for fugl, mens konsesjonsgitt alternativ er bedre for landskap. Departementet slutter seg til NVEs vurdering av at mest mulig parallellføring med konsesjonsgitte 420 kV kraftledning fra Storheia til Trollheim, vil dempe de negative virkningene både for naturmangfold og landskap. Departementet mener dette er en klar fordel ved det konsesjonsgitte alternativet. Departementet slutter seg derfor til NVEs vurdering av at konsesjonsgitt alternativ totalt sett medfører minst negative virkninger.

Storheia vindkraftverk kan medføre negative virkninger for naturmangfold, slik som fugl. Departementet mener det bør settes vilkår om at det ved realisering av Storheia vindkraftverk ikke skal etableres vindturbiner nærmere enn 800 meter fra den kjente hubrolokaliteten på Storheia. Det skal også søkes å unngå plassering av atkomstvei innenfor buffersonen. Departementet stiller også vilkår om at det skal undersøkes om hubro hekker i planområdet eller i influensområdet ned mot Hildremsvatnet naturreservat før eventuelle anleggsarbeider iverksettes.

Departementet setter også vilkår om at det skal etableres en 100 meter buffersone til Hildremsvatnet naturreservat hvor det ikke skal bygges vindturbiner. Veier bør også søkes lagt utenom buffersonen i detaljplanleggingen.

Storheia vindkraftverk vil også være til ulempe for sørgruppa i Fosen reinbeitedistrikt. Departementet mener dette kan tale mot realisering av Storheia vindkraftverk. Departementet mener likevel ikke at de samlede virkningene for sørgruppa av vindkraftverk og kraftledninger på Fosen er av et slikt omfang at det er i strid med samiske minoritets- og urfolksrettigheter. Det bør likevel vurderes avbøtende tiltak av hensyn til reindriften. Sørgruppen foreslo en rekke avbøtende tiltak i konsultasjonen.

Tiltakene som ble foreslått er knyttet til tidlig tilrettelegging av høstslakt, rydding av flytte- og trekkleier, særlig over Hogsdalen mot Rissa, og flyttlei ut mot Leksvik, forbedring av vårbeiter ved oppdyrking av områder, foring av rein, viltovergang for eksempel i Hogsdalen, gjerdeanlegg og strøm i forbindelse med flytting og slakt, strøm til gjeterhytter og elektronisk overvåking av rein i større omfang.

Etter forespørsel fra departementet under konsultasjonene viste det seg ikke å være aktuelt fra sørgruppas side å komme med forslag til reduksjon av antallet vindturbiner på bestemte områder som kunne ha kommet reindriften her til gode. Departementet mener det i stedet derfor må vurderes å pålegge andre avbøtende tiltak som kan imøtekomme hensynet til reindriften etter en utbygging.

Av de tiltak som er foreslått av sørgruppa, mener departementet at rydding av flytt- og trekkleier over Hogsdalen mot Rissa og mot Leksvik særlig er egnet for å legge til rette for sørgruppas drift. Departementet mener også at elektronisk merking av rein kan være hensiktsmessig i en tilvenningsfase for de nye tekniske inngrepene.

Reindriftsutøverne kan på denne måten lettere ha kontroll på reinen. Departementet finner det passende at det ytes bistand til at inntil 200 dyr merkes inntil 5 år oppad begrenset til en kostnad på 750 000 kroner.

Departementet mener også strømforsyning til gjeterhytter kan være et positivt tiltak for sørgruppas drift. I fagrapporten fremgår det at sørgruppa har private gjeterhytter ved Svartjønna og Straumsetervatnet i Verran kommune. Departementet setter vilkår om at det skal ytes finansiering til strømforsyning for eksempel i form av aggregater, til to av sørgruppas gjeterhytter.

For øvrig setter departementet vilkår om at tiltakshaver finansierer mindre sperregjerder ved de mest kritiske områdene dersom dette finnes hensiktsmessig i detaljplanleggingen. Det forutsettes at det gis konsesjon etter reindriftsloven for å sette opp slike gjerder.

Som nevnt ovenfor har 420 kV ledningen forbi Storheia også negative virkninger for reindriften. Kostnadene må derfor fordeles mellom SAE Vind og Statnett. Etter departementets oppfatning har vindkraftverket større negative virkninger for reindriften enn kraftledningen. Departementet mener derfor at SAE Vind skal dekke 75 prosent av de avbøtende tiltakene, mens Statnett skal dekke 25 prosent.

Ved avveiningen av om konsesjon skal gis for tiltakene i Storheia har departementet særlig lagt vekt på hensynet til landskap, inngrepsfrie områder og støy. For øvrig vises det til vurderingene av ulempene ovenfor.

Storheia vindkraftverk er konsesjonsgitt med en installert effekt på inntil 220 MW som tilsvarende en årlig produksjon på omtrent 600 GWh per år. Vilkårene departementet foreslår, vil medføre en begrenset reduksjon i produksjonen. Etter departementets vurdering må fordelene i form av ny fornybar produksjon veie tyngre enn de ulempene vindkraftverket medfører. Departementet finner også grunn til å legge vekt på at Bjugn og Åfjord kommuner er positive til prosjektet.

6.5 Samordnet 132 kV nettilknytning sør for Roan

6.5.1 Trasévurderinger

6.5.1.1 132 kV Hubakken-Storheia

Det er klager på to deler av strekningen for den samordnede nettilknytningen på strekningen Hubakken-Storheia. Joenget Boforening, Jo-toppen Boforening og flere grunneiere klager på kabeltraseen ut fra Hubakken transformatorstasjon. Tore Holm har klaget på trasévalget ved Arnvika.

John og Kåre Stigen har også klaget på trasévalget, og mener alternativ b og c ikke kan godtas. Departementet forstår klagen som en misforståelse da NVE ikke har gitt konsesjon til disse traséalternativene, men til alternativ a, som er samme trasé som eksisterende 66 kV ledning. 66 kV ledningen blir sanert uavhengig av hvilket alternativ som velges.

Joenget Boforening, Jo-toppen Boforening og flere grunneiere er svært negative til konsesjonsgitt alternativ a. Det påpekes i klagen at traseen går gjennom et tett bebyggt bolig og rekkehusfelt, og at det må sprenges i berg mellom to boliger. Det vises til at det bor en barnefamilie i boligen, og at barna bruker dette berget som lekeområde. Det er også vist til elektromagnetiske felt. Beboerne stiller seg uforstående til NVEs trasévalg da både ASK Rådgivning og TrønderEnergi Nett har alternativ b og c som de beste alternativene.

NVE konstaterer i sitt vedtak at det er uenighet mellom beboerne i området om hvilken trasé som bør velges. NVE vurderer alternativ b og c som noe bedre visuelt enn konsesjonsgitt alternativ som forutsetter sprenging. NVE mener likevel den visuelle effekten av en kabel i driftsfasen vil være minimal i dette området uansett valg av trasé. NVE peker på at kabling av ny 132 kV ledning vil være en klar forbedring av dagens situasjon med luftledning nær en rekke boliger.

45 boliger ligger under 100 meter fra eksisterende 66 kV ledning. 11 av disse ligger nærmere enn 20 meter fra senterline og 14 ligger i avstand på 20-50 meter. Tiltakshaver har lagt til grunn en gjennomsnittlig belastning på 15-20 MW ved beregning av elektromagnetiske felt. Det skal ikke gå strøm i ledningen på grunn av en midlertidig deling av nettet på Fosen. Beregningene viser at utredningsgrensen på 0,4 μT er 10 meter fra senterlinen. Det er to boliger som ligger nærmere ledningen enn dette i dag.

For de omsøkte jordkabeltraseene har TrønderEnergi Nett opplyst at 13 boliger vil ligge nærmere enn 20 meter fra konsesjonsgitt trasé hvor 5 av disse ligger nærmere enn 10 meter. For alternativ b og c ligger 3 boliger nærmere enn 20 meter. Basert på en forventet gjennomsnittlig belastning på 80 MW, har tiltakshaver kommet frem til at utredningsnivået på 0,4 μT vil være ca. 3 meter fra senter av en trekantforlegging av 6 stk. kabler. NVE konstaterer at en jordkabel vil redusere de elektromagnetiske feltene vesentlig sammenlignet med dagens situasjon, og at ingen boliger vil få felt over 0,4 μT uansett valg av jordkabelalternativ.

NVE kan ikke se at det finnes gode argumentet for å fravike dagens trasé ut fra Hubakken transformatorstasjon da dette allerede er båndlagt areal for fremføring av elektrisitet. NVE peker også på at alternativ a er den korteste traseen, og at ingen av alternativene vil medføre vesentlige visuelle konsekvenser, og ingen boliger vil få gjennomsnittlige elektromagnetiske felt over 0,4 μT .

Konsesjonsgitt alternativ er 0,2 km kortere enn de andre traseene, men har ifølge tiltakshaver noe vanskeligere tilkomst, og krever sannsynligvis fjellsprenging av grøft i et trangt område. Tiltakshaver peker på at dette kan ha betydelige økte og uforutsette kostnader. Selv om de to øvrige traseene ikke er detaljprosjektert og må baseres på erfaringstall, vurderer tiltakshaver traseene for å være kostnadmessig like. Tiltakshaver prioriterer de to andre omsøkte alternativene på grunn av at konsesjonsgitt alternativ gir noe økt eksponering for elektromagnetiske felt, selv om dette er under utredningsnivået.

Etter departementets oppfatning er det små forskjeller mellom de tre alternativene hva gjelder kostnader, naturinngrep og visuelle virkninger, selv om konsesjonsgitt trasé kan medføre at det må sprenges berg. Departementet konstaterer at konsesjonsgitt trasé går gjennom et noe mer tettbebygget boligfelt. Samtidig går eksisterende 66 kV luftledning gjennom dette boligfeltet i dag. Departementet er derfor enig med NVE i at dette boligfeltet får en klar forbedring sammenlignet med dagens situasjon.

Departementet har merket seg at beboerne ved konsesjonsgitt alternativ er bekymret for eksponering av elektromagnetiske felt. Departementet konstaterer at ingen boliger vil få magnetfelteksponering over utredningsnivået. Gjeldende strategi for elektromagnetiske felt følger av St.prp. nr. 66 (2005-2006). Det fremgår av strategien at en ved etablering av høyspentanlegg eller opprustning av slike anlegg bør søke å unngå at bygg får magnetfelt over utredningsnivået på 0,4 μ T.

Departementet presiserer at utredningsnivået for elektromagnetiske felt ikke er en grense for når eksponeringen er skadelig. Utredningsgrensen er kun et nivå hvor det skal vurderes avbøtende tiltak. Departementet konstaterer at ingen boliger blir eksponert for et nivå over utredningsgrensen, og departementet finner derfor ikke grunnlag til å legge særskilt vekt på dette. Departementet har merket seg at beboerne er bekymret for at for eksempel lekeplasser vil bli eksponert for et høyere magnetfelt rett over jordkabelen. Departementet vil påpeke at det ikke er dokumentert noen helseskadelige effekter av slik kortvarig eksponering over utredningsnivået. Departementet mener derfor hensynet til elektromagnetiske felt ikke kan være avgjørende ved vurdering av jordkabeltrasé inn mot Hubakken transformatorstasjon.

Når forskjellene mellom de ulike alternativene er såpass små som i dette tilfellet, finner departementet i likhet med NVE at det bør legges avgjørende vekt på at konsesjonsgitt alternativ ikke båndlegger nye arealer. Departementet mener derfor NVEs konsesjonsgitte alternativ er det beste jordkabelalternativet inn mot Hubakken transformatorstasjon.

Tore Holm klager på traseen ved Arnvika, og viser til at det er en godkjent plan for fritidsbebyggelse i dette området. Holm mener det er uakseptabelt at ledningen skal gå tvers gjennom dette området. Holm mener traseen burde vinkles østover slik at traseen ikke kommer i konflikt med planlagt bebyggelse.

TrønderEnergi Nett ba ASK Rådgivning gjøre en vurdering av konsekvensene. Vurderingen er vedlagt i eget notat av 20. september 2010 til NVE. Justeringen vil være positiv for landskap og kulturmiljø sammenlignet med konsesjonsgitt trasé. For temaene reindrift, friluftsliv, jord- og skogbruk, verneområder, inngrepsfrie naturområder og naturmangfold er det ingen vesentlige forskjeller. En hytte eiet av Tore Holm blir liggende bare 15 meter fra den justerte traseen. TrønderEnergi Nett mener det er mulig å øke avstanden til ca. 30 meter ved mindre justeringer av mastepunktene.

NVE anbefaler at traseen endres i tråd med klagen fra Tore Holm. I og med det er klager som eier hytta som får nærføringen, finner ikke NVE grunn til å legge vekt på dette. NVE bemerker at denne traseen vil minske de visuelle virkningene fra bebyggelsen i Arnvika, hyttene langs sjøen og sett fra fjorden.

TrønderEnergi Nett omsøkte traseen som foreslått av Holm i søknad av 22. mai 2013. Den endrede traseen vil ikke få vesentlig betydning verken teknisk eller økonomisk.

Departementet varslet berørte klagemotparter i brev av 3. juni 2013. Departementet har mottatt merknader fra Harald Petter Aune i brev av 9. juni 2013. Aune påpeker at traseen innebærer mastefester på dyrket mark, noe Aune ikke aksepterer. Aune fremhever også at ledningen vil gå gjennom et plantefelt av god bonitet, og ovenfor et grustak. Aune mener ledningen vil hindre videre uttak av grus på eiendommen. Dette er en viktig inntektskilde for gården.

Konsesjonsgitt trasé innebærer ifølge utredningen en klar forbedring av dagens situasjon da eksisterende 66 kV som vil saneres, går i en eksponert trasé i strandsonen. Det omsøkte alternativet innebærer en ytterligere forbedring sammenlignet med konsesjonsgitt trasé. Departementet slutter seg til vurderingene i utredningen hvor den omsøkte traseen er mindre synlig fra bebyggelse, hyttene langs sjøen og fra fjorden. Departementet har merket seg at den omsøkte traseen er vurdert å kunne ha liten positiv konsekvens for kulturmiljøet i Arnvika sammenlignet med konsesjonsgitt trasé. Departementet mener forskjellene ikke er av et slikt omfang at det er grunn til å legge stor vekt på dette.

Departementet har merket seg Aunes argumenter om at omsøkt trasé kan få negative virkninger for et plantefelt og et grustak, men kan ikke se at disse virkningene gjelder endringsforslaget fra Tore Holm. Aune ønsker heller ikke mastefester på dyrket mark. Departementet forutsetter at mulige justeringer vurderes i detaljplanleggingen.

Etter departementets vurdering må de landskapsmessige fordelene ved forslaget fra Holm tillegges avgjørende vekt. Departementet tar derfor klagen fra Tore Holm til følge, slik at ledningen skal gå i justert omsøkt trasé.

6.5.2 Samordnet nettilknytning Straum - Roan

132 kV samordnet nettilknytning mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon ble påklaget av Natur og Ungdom av hensyn til Tostenelva naturreservat. Departementet varslet klagemotpartene ved innrykk i lokalavisen Fosna-Folket og Adresseavisen. Departementet har mottatt merknader fra Fosen Naturvernforening og fra grunneiere og fastboende i området gjennom en felles uttalelse.

Fosen Naturvernforening mener den samlede utbyggingen er i strid men en rekke hensyn, slik som naturmangfold. Foreningen hevder blant annet at man vil komme i konflikt med slike hensyn uavhengig av trasévalg mellom Straum og Roan. Foreningen mener traseene utenfor reservatet også kan ha virkninger for reservatet.

Grunneierne i området mener konsesjonsgitt trasé vil medføre minst negative virkninger, og kan ikke se at et luftspenn vil være ødeleggende for biologisk mangfold. Alternativ IV er etter grunneiernes oppfatning det mest skadelige for grenda for skog, og vil medføre unødvendige kryssinger av vassdrag, og vil være skjemmende nede i dalføret og for bebyggelsen.

Alternativ IV er vurdert som bedre enn det konsesjonsgitte for biologisk mangfold, men medfører en lengre og dyrere kraftledning. Dette alternativet er også vurdert som dårligere for landskap og friluftsliv, men etter departementets oppfatning er de negative virkningene begrensede.

Departementet vurderer alternativ V og det konsesjonsgitte alternativ I justert, som ganske like for landskap og friluftsliv. Alternativ V er bedre for biologisk mangfold, men er om lag 2 km lenger, 8 millioner kroner dyrere og også dårligere for reindriften enn alternativ I justert.

Som det fremgår ovenfor har departementet redusert antall vindturbiner i haraheiadelen av vindkraftverket av hensyn til reindriften. Dette gjør at de negative tilleggsvirkningene av alternativ V blir større for reindriften enn de ville ha vært dersom haraheiadelen av Roan vindkraftverk hadde blitt bygget ut i tråd med NVEs konsesjonsvedtak. Hensynet til reindriften må i utgangspunktet veie tungt, og departementet mener dette hensynet må tillegges ytterligere vekt som følge av den påvirkning driftsgruppe nord, vil påføres ved realisering av vindkraftverkene i Roan uansett den omgjøring som departementet har foretatt i Haraheia. Departementet mener på denne bakgrunn at hensynet til reindriften må veie tyngre enn de ulemper som de øvrige traséalternativene medfører.

Vedrørende konsesjonsgitt trasé, vil departementet bemerke at det kreves begrensede inngrep i Tostenelva naturreservat og at kjerneverdiene i reservatet unngås. Hensynet til reservatet er likevel et tungtveiende argument mot konsesjonsgitt trasé.

Departementet mener avstanden fra alternativ IV til reservatet er tilstrekkelig til at ledningen ikke får konsekvenser for reservatet. Departementet har merket seg at grunneierne er imot dette alternativet.

Etter departementets vurdering må de negative virkningene for reservatet av kraftledningen veie tyngre enn de noe større ulempene for landskap og friluftsliv som alternativ IV medfører. Departementet mener at de samlede fordeler med dette alternativet forsvarer merkostnaden på 8 millioner kroner.

Departementet har på denne bakgrunn kommet til at klagen fra Natur og Ungdom må tas til følge, og at den samordnede nettilknytningen mellom Straum transformatorstasjon og Roan transformatorstasjon skal følge traséalternativ IV.

7. STATLIG PLAN

SAE Vind har i samråd med Åfjord og Bjugn når det gjelder Kvenndalsfjellet vindkraftverk og Storheia vindkraftverk anmodet om at endelig vedtak fra departementet gis virkning som statlig arealplan etter plan- og bygningsloven § 6-4. Åfjord og Bjugn har samtykket i at departementet gjør vedtak om statlig arealplan.

Departementet kan i den enkelte sak bestemme at endelig konsesjon til kraftproduksjonsanlegg etter energiloven uten videre skal ha virkning som statlig arealplan, jf. plan- og bygningsloven § 6-4 tredje ledd første punktum. Departementet konstaterer at de berørte kommunene er positive til at konsesjonene får virkning som statlig plan.

Departementet bestemmer på denne bakgrunn at konsesjonene for Kvenndalsfjellet vindkraftverk og Storheia vindkraftverk uten videre skal ha virkning som statlig arealplan. Dette vedtaket kan ikke påklages, jf. plan- og bygningsloven § 6-4 tredje ledd annet punktum.

8. VILKÅR OG DETALJPLANLEGGING

Konsesjonene er gitt med omfattende vilkår om detaljplanlegging mv. før byggearbeider kan starte opp. Planleggingen innebærer blant annet utarbeidelse av detaljplan og transportplan med konkrete turbinpunkter, internveier, atkomstveier og transportoppdrag i anleggsperioden, og plan for landskap og miljø med beskrivelse av arealbruk og anleggsarbeider. Hensynet til truede og nært truede plante- og dyrearter skal ivaretas. I tillegg til vilkårene fra NVE fastsettes følgende vilkårene:

Det settes vilkår for alle vedtatte vindkraftkonsesjoner om for- og etterundersøkelser av hubro, storlom, smålom og hønehauk. Departementet forutsetter at forundersøkelsene og detaljplanleggingen omfatter eventuell bruk av hekkeplasser for disse artene. Dersom det påvises hekkende hubro, storlom, smålom og hønehauk på hekkeplasser i vindkraftverkenes influensområder, skal dette i størst mulig grad hensyntas i anleggsarbeidet med sikte på å minimere forstyrrelsene i den aktuelle perioden.

Det settes vilkår om at Sarepta Energi AS skal finansiere stengsler til bruk av Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord dersom dette finnes hensiktsmessig i detaljplanleggingen.

Dette settes vilkår om at SAE Vind DA skal finansiere 75 prosent av følgende avbøtende tiltak av hensyn til Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe sør:

- rydding av flytt- og trekkleier over Hogsdalen mot Rissa og mot Leksvik
- elektronisk merking av inntil 200 rein inntil 5 år, men oppad begrenset til en kostnad på 750 000 kroner.
- strømforsyning om nødvendig i form av aggregater til to av driftsgruppens gjeterhytter.
- sperregjerder og stengsler ved de mest kritiske områdene i den grad det finnes hensiktsmessig i detaljplanleggingen forutsatt at det gis konsesjon etter reindriftsloven.

9. EKSPROPRIASJON

Grunnlaget for vedtak om ekspropriasjon

Med den tid som har gått siden ekspropriasjonstillatelsene til de øvrige prosjektene ble gitt, finner departementet at det skal gjøres en ny vurdering av grunnlaget for ekspropriasjon.

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis dersom fordelene ved ekspropriasjonen er større enn de skader og ulemper den innebærer, jf. oregningslova § 2. Departementet viser til vurderingen av de enkelte vindkraftprosjektene ovenfor, der det konkluderes med at fordelene ved de konsederte prosjektene er større enn de skader og ulemper de kan innebære. Departementet finner at denne vurderingen også gjør seg gjeldende ved spørsmålet om ekspropriasjon. Fordelene er utvilsomt større enn ulempene for grunn- og rettighetshavere. Vilåårene for ekspropriasjon er derfor til stede, jf. oregningslova § 2.

Forhåndstiltredelse

Tiltakshaverne har også søkt om samtykke til forhåndstiltredelse, jf. oregningslova § 25 første ledd. Hovedregelen i § 25 første ledd siste setning er at slikt samtykke kan gis dersom det er begjært skjønn. Når skjønn ikke er begjært, kan samtykke til forhåndstiltredelse bare gis i særlige tilfelle der det å avvente skjønnsbegjæringen vil gi

urimelig tidsutsettelse. Det er ikke anført at slikt særtilfelle foreligger, og departementet vil derfor komme tilbake til spørsmålet om forhåndstiltredelse på et senere tidspunkt.

Departementet minner om at samtykke til ekspropriasjon faller bort dersom det ikke begjæres skjønn innen ett år.

10. VEDTAK

Med de endringer og tilpasninger som følger under, fatter Olje- og energidepartementet følgende vedtak:

- Klagene på NVEs vedtak om konsesjon til Sarepta Energi AS for bygging og drift av Sørmarkfjellet vindkraftverk tas ikke til følge.
- Klagen fra Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord på NVEs vedtak om konsesjon til Sarepta Energi AS for bygging og drift av Roan vindkraftverk tas delvis til følge. Områdene Tverrfjellet og Voliheia tas inn i planområdet slik dette ble omsøkt. Planområdet for haraheiadelen reduseres slik at områdene ved Klumplia, Langheia, Lomtjønna og Tommelhaugsetertjønna øst for produksjonsledning gjennom Kvernassdalen tas ut av planområdet. I tillegg skal haraheiadelen reduseres med ytterligere 5 turbinpunkter. Den endelige turbinplasseringen fastsettes i detaljplanleggingen, hvor det skal legges vesentlig vekt på den løsning som ble foreslått under konsultasjonene med Fosen reinbeitedistrikt, driftsgruppe nord.
- Klagene på NVEs vedtak om konsesjon til SAE Vind DA for bygging og drift av Kvenndalsfjellet vindkraftverk tas ikke til følge. NVEs vedtak om maksimal installert effekt oppheves. Olje- og energidepartementet fatter nytt vedtak om at Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan bygges med inntil 120 MW installert effekt.
- Klagene på NVEs vedtak om konsesjon til SAE Vind DA for bygging og drift av Storheia vindkraftverk tas ikke til følge. Departementet opprettholder konsesjonen med vilkår om buffersone på 800 meter til den kjente hubrolokaliteten på Storheia og 100 meter buffersone til Hildremsvatnet naturreservat.
- Klagen fra Natur og Ungdom på NVEs vedtak om konsesjon til TrønderEnergi Nett AS for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning på strekningen Straum transformatorstasjon til Roan transformatorstasjon tas til følge. Ledningen skal føres etter traséalternativ IV.
- Klagen fra Tore Holm på NVEs vedtak om konsesjon til TrønderEnergi Nett AS for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning på strekningen

Hubakken transformatorstasjon til Storheia transformatorstasjon tas til følge.
Ledningen skal føres etter østlig omsøkt trasé forbi Arnvika.

- De øvrige klagene på NVEs vedtak om konsesjon til TrønderEnergi Nett AS for bygging og drift av 132 kV samordnet nettilknytning tas ikke til følge.

Med hjemmel i oreigningslova § 2. nr. 19 gir departementet samtykke til ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av vindkraftverkene Sørmarkfjellet, Roan, Kvenndalsfjellet og Storheia med tilhørende 132 kV ledninger og 132 kV samordnet nettilknytning sør for Roan slik det følger av klagevedtaket ovenfor.

Departementet vil senere komme tilbake til søknaden om samtykke til forhåndstiltredelse.

Departementets vedtak i klagesaken er endelig og kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28 første ledd tredje punktum.

Departementets førsteinstansvedtak om økning av installert effekt fra 100 MW til 120 MW for Kvenndalsfjellet vindkraftverk kan påklages til Kongen i statsråd innen tre uker, jf. forvaltningsloven § 29. Klagen sendes til Olje- og energidepartementet.

Departementet ber om at tiltakshaverne påser at grunneiere/rettighetshavere som er berørt av de endringer som er gjort i dette vedtaket, og som ikke står på adresselisten, får vedtaket tilsendt.

Med hilsen

Per Håkon Høisveen (e.f.)
ekspedisjonssjef

Tollef Taksdal
underdirektør

Adresseliste

Sametinget

Reindriftsforvaltningen i Nord-Trøndelag

Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe nord v/adv. Thomas Hjermann

Fosen reinbeitedistrikt driftsgruppe sør v/adv. Geir Haugen

Trondhjems Turistforening

Natur og Ungdom

Naturvernforbundet i Nord-Trøndelag

Naturvernforbundet i Sør-Trøndelag

Naturvernforbundet i Namdalen

Vern Fosenhalvøya

Forum for natur og friluftsliv i Nord-Trøndelag

Forum for natur og friluftsliv i Sør-Trøndelag

Fosen Naturvernforening

Forum for Flatanger

Ole Krogfjord m.fl.

Randi Agedal Bøle

Randi Skorstad og Odd Uran

Inger Lise Eian og Bjørn Nordaune

Einar Alstad

Mørreaunet Utmarkslag

Odd Einar Støkkan

Asbjørn Rømme og Liss Øvre Rømme

Liv og Victor Blomlie

Ottar Ludvig By

Tore Holm

John Stigen

Joenget Boforening , Jo-toppen Boforening og grunneiere v/Aud Langås

Øystein Braseth

Kåre Stigen

Marie Sofie Arnevik

Svein Arnevik

Harald Petter Aune

Roar Bye

Øyvind Sør Dahl

Grunneiere v/Marius Nerdal

Kopi:

Miljøverndepartementet

Norges vassdrags- og energidirektorat

Fylkesmannen i Nord-Trøndelag

Fylkesmannen i Sør-Trøndelag

Nord-Trøndelag fylkeskommune
Sør-Trøndelag fylkeskommune
Overhalla kommune
Namsos kommune
Namdalseid kommune
Flatanger kommune
Osen kommune
Roan kommune
Åfjord kommune
Bjugn kommune
Statnett SF
SAE Vind DA
Sarepta Energi AS
TrønderEnergi Nett AS